

Talvitaidetta Apukkaan

Kuvataidekasvattajana Lapin matkailun kehittämistyössä

Pro gradu tutkielma
Lapin yliopisto
Taiteiden tiedekunta
Kuvataidekasvatus
Eemil Koivu
2019

Lapin yliopisto, taiteiden tiedekunta

Työn nimi: Talvitaidetta Apukkaan. Kuvataidekasvattajana matkailualan kehittämistyössä.

Tekijä: Eemil Koivu

Koulutusohjelma/oppiaine: Kuvataidekasvatus

Työn laji: Pro gradu -tutkielma X Laudaturtyö__

Sivumäärä: 100

Vuosi: 2019

Tiivistelmä: Pro gradu -tutkielma keskittyy kuvataidekasvattajan toimimiseen osana Lapin matkailuelinkeinon kehittämistyötä. Tutkimus on realistisen evaluaation ja taideperustaisen toimintatutkimuksen periaatteiden pohjalle rakentunut toiminnallinen kehittämistutkimus, jonka aikana toteutettiin tutkimushanke Rovaniemellä toimivassa Apukka Resort -matkailuyrityksessä. Yrityksen toimintapaikka sijaitsee Apukassa, noin viidentoista kilometrin päässä Rovaniemen keskustasta pohjoiseen. Hankkeen sisäiset ympäristötaiteelliset prosessit sekä niiden jatkuva kehittävä arviointi muodostavat hankkeelle ja tutkimukselle aikataulullisen rungon.

Tutkimushankkeessa toteutettuun taiteelliseen toimintaan vaikuttivat vahvasti Lapin yliopistossa kehittyneet menetelmät paikan kartoituksesta ja ympäristötaiteellisesta suunnittelusta sekä lumi- ja jäärakentamisesta aiemmin kertyneet kokemukset. Tutkimuksen keskiössä on taiteilija-taidekasvattajan toiminta matkailuyrityksen kehittämistyössä. Toiminnan tavoitteena oli kehittää matkailuyrityksen ympäristöä lumi- ja jäärakentamisen sekä talvitaiteen avulla niin, että saavutetulla muutoksella olisi positiivisia vaikutuksia matkailuelinkeinolle. Tavoitteet täyttyivät ja ympäristötaiteelliset teokset nähtiin yrityksessä hyödyllisiksi myös tulevaisuudessa.

Taidealalla on Lapin matkailulle paljon annettavaa. Matkailuelinkeinon kehittäminen ympäristötaiteen avulla luo mahdollisuuden säilyttää matkailun ympäristöissä aitous, paikallisuus ja paikalliskulttuuriin perustuva omalaatuisuus. Lapissa talvi ja lumi on luonnollinen osa elämää ja kulttuuria, joten lunta ja jäätä hyödyntävät talvitaiteelliset toimet ovat Lapin matkailulle luonnollinen tapa aitojen elämyksien ja ympäristöjen tuottamiseen. Taiteilijalla voi olla merkittävä rooli taiteellisiin työskentelytapoihin tutustuttamisessa ja niiden hyödyntämisessä matkailun kehitystyössä.

Avainsanat: Ympäristötaide, Soveltava kuvataide, Paikkasidonnainen taide, Talvitaide
Kehittämistutkimus, Taideperustainen toimintatutkimus, Realistinen evaluaatio

University of Lapland, Faculty of Art and Design

The title of the pro gradu thesis: Talvitaidetta Apukkaan. Kuvataidekasvattajana matkailualan kehittämistyössä.

Author(s): Eemil Koivu

Degree programme / subject: Art education

The type of the work: pro gradu thesis X laudatur thesis ___

Number of pages: 100

Year: 2019

Summary: This thesis focuses on the operation of visual arts educator as a part of the development of the tourism industry in Lapland. Research is a functional development research based on the principles of Realistic evaluation and Art-Based Action Research. During the thesis, a research project was carried out for the Apukka Resort -tourism company in Rovaniemi. The company is in Apukka, about fifteen kilometers north of Rovaniemi city center. Internal environmental artistic processes and their continuous developmental evaluation form the timetable of the project and research.

The artistic activities of the research project were strongly influenced by the skills and experience developed during my studies at the University of the Lapland. These include investigation of socio-cultural-visual situation of the place, environmental artistic design and previous experience of artistic snow and ice construction. The focus of the research is on activities of an artist-art educator in the developing tourism company. The aim of the activity was to develop the environment of the tourism company with the help of snow and ice construction and winter art so that the change achieved would have a positive influence on the tourism industry. The goals were achieved and environmental art products were seen as useful for the company in the future.

The art industry has much to offer for tourism in Lapland. Developing the tourism industry with the help of environmental art creates the opportunity to preserve the authenticity, locality and local culture peculiarities in tourism environments. Winter and snow are a natural part of life and culture in Lapland. Therefore, snow and ice related winter art activities are a natural way to produce authentic experiences and environments for Lapland's tourism. The artist can play an important role in familiarizing with the artistic ways of working and utilizing them in the development of tourism.

Keywords: Environmental Art, applied visual Arts, Place-specific Art, Winter Art, Development Research, Art-Based Action Research, Realistic Evaluation

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO	4
2. TEOREETTINEN VIITEKEHYS	6
2.1 Ympäristötaide	6
2.1.1 Soveltava kuvataide ja integroitu taide.....	11
2.1.2 Talvitaide.....	13
2.3 Ympäristö ja paikka osana ympäristötaidetta	15
2.4 Talvinen ympäristö	26
2.5 Matkailun ympäristöt	30
3. TUTKIMUSMENETELMÄ JA AINEISTO	32
3.1 Tutkimuksen suhde taiteeseen	32
3.2 Taideperustainen toimintatutkimus	34
3.3 Realistinen evaluaatio	36
4. YMPÄRISTÖTAIDEPROSESSI	42
4.1 Yhteistyöhanke osana tutkimusta	42
4.2 Toimintaympäristö	47
4.2.1 Apukka Resort – Paikan kartoitus.....	47
4.2.2 Apukka Resort – Matkailuelinkeino.....	51
4.3 Suunnitteluprosessi	54
4.3.1 Yhteistyö ja vuoropuhelu - Lähtökohdat, odotukset ja tavoitteet.....	55
4.3.2 Ideointi ja suunnittelu.....	61
4.3.3 Valmiit suunnitelmat ja esityskuvat.....	63
4.4 Toteutus	78
4.4.1 Tavoitteet.....	78
4.4.2 Aikataulun ja toiminnan suunnittelu.....	80
4.4.3 Käytännön toteutus.....	82
5. JOHTOPÄÄTÖKSET	90
5.1 Prosesseista nousseet keskeisimmät huomiot	90
5.2 Tulevat talvet Apukassa	93
6. POHDINTA	95
LÄHTEET	96
LIITTEET	100

1. JOHDANTO

Taiteellinen toiminta ja matkailuelinkeino eroavat toisistaan monessa. Lapin talvimatkailu keskittyy pitkälti pohjoisen ainutlaatuisen luonnon kauneuteen ja luontokokemusten mahdollistamiseen suurille ihmismassoille. Matkailuelinkeinon toteuttaminen vaatii luonnon ympäristöjen lisäksi toimivan infrastruktuurin ja puitteet, joiden avulla kuluttajat voivat viettää aikaa ja majoittua hyvissä olosuhteissa. Rakennettu infrastruktuuri sitoo matkailuyritykset paikkoihin, jotka ovat kerran matkailuelinkeinoa varten rakennettu. Matkailuympäristöjen täydentävää rakentamista ja jo rakennettuja paikkoja kehittämällä voidaan matkailuelinkeinon kannattavuutta ja kestävyyttä parantaa. Tuohon kehittämistyöhön on taidealalla paljon annettavaa.

Matkailuyrittäminen, kuten kaikki yritystoiminta, tähtää taloudelliseen kannattavuuteen. Taiteessa huomio kohdistuu ainakin lähtökohtaisesti toisaalle. Taiteen vahvuus on siinä, ettei sillä ole rajoja. Taidetta on mahdollista toteuttaa ja nähdä monella tavalla, monipuolisilla tavoitteilla ja monenlaisissa ympäristöissä.

Matkailualan ympäristöissä ympäristötaiteellinen näkökulma voi kehittää erityisesti ekologista ja kulttuurista kestävästä kehityksestä tukevia toimintamalleja ja toteutuksia. Samalla ympäristötaiteen suunnittelu ja toteuttaminen voi lisätä keinoja ympäristön visuaalisen ilmeen kohottamiseen ja viihtyisyyden lisäämiseen. Taiteella voi olla myös matkailuelinkeinon kiinnostavuutta ja kannattavuutta lisääviä vaikutuksia.

Tutkimuksen osana toteutettava kehittämishanke alkoi tilanteesta, jossa toimintakentän tarjoavalla Apukka Resort -matkailuyrityksellä ei ollut lainkaan suunnitelmia ympäristötaiteen, talvitaiteen, lumirakentamisen tai talvitaiteen toteuttamisesta yrityksen ympäristössä. Syksyllä alkaneen yhteistyön myötä suunnitelmat alkoivat kehittyä nopeaan tahtiin ja pian ajatukset ympäristötaiteen toteuttamisesta matkailuyrityksen ympäristössä kehittyivät toteuttamisvalmiiksi ympäristötaidesuunnitelmiksi. Talven yli

jatkunut yhteistyö taiteilija-taidekasvattajan ja Lapin matkailun ammattilaisten välillä johti ympäristötaiteellisen toiminnan ja toteutusten kokeiluihin matkailuympäristössä.

Tutkimukseni ja siihen sisältyvän kehittämishankkeen alkaessa oli tutkimuksellisenä tavoitteenani kohdistaa huomio erityisesti yhteistyössä tapahtuvaan kohtaamiseen. Kohtaamiseen, jossa taidealan edustaja sitoutuu matkailun kehittämistyöhön yhdessä matkailualan toimijoiden kanssa. Keskustellen, suunnitellen ja toteuttaen - edeten kohti yhteistä päämäärää käyttäen hyväksi omia vahvuuksiaan, ottaen samalla oppia toisistaan.

Taiteilijan mahdollisuudet taiteellisen ajattelun ja -työskentelyn juurruttamisessa matkailuelinkeinon alati jatkuvaan kehittämistyöhön ovat tutkivan tarkastelun kohteena. Kehittämishankkeen toteuttaminen tarjoaa mahdollisuuden saavuttaa aiheesta uutta tietoa ja ymmärrystä. Tutkimukseni lähtökohtana ovat yksinkertaiset kysymykset siitä, millä keinoin taiteen ja matkailun välistä yhteistyötä on mahdollista kehittää entisestään. Miten kynnys matkailualan ja taiteilijoiden välisen yhteistyön aloittamiseen saadaan mahdollisimman matalaksi ja mitä taiteilijan tulee tehdä, jotta yhteistyöhankkeet saadaan alkamaan, etenemään hedelmällisenä ja päättymään tilanteeseen, jossa kaikille osallistujille jäisi positiivinen kokemus tapahtuneesta yhteistyöstä?

Asettamani kysymykset ohjaavat huomiota vahvasti taidealan toimijoihin sekä heidän toimintaansa yhteistyön yhtenä osapuolena. Tämän tutkielman aikana toteutetussa tutkimushankkeessa toimin itse taiteilijan roolissa, joten tutkimuskysymykseni kohdistuu suurelta osin omaan itseeni ja tekemiini ratkaisuihin sekä kaikkeen toimintaani hankkeen aikana. Omien kokemuksieni ja toimintani, sekä tapahtuneen yhteistyön tarkastelun myötä tutkimus tuo selkeästi esille ympäristötaidetta hyödyntävään kehittämishankkeeseen sisältyviä vaiheita ja erityisesti tehtäviä, joista taiteilijan odotetaan ottavan vastuuta ja joissa taiteilijan vahvuudet osoittautuvat tarpeellisiksi.

2. TEOREETTINEN VIITEKEHYS

2.1 Ympäristötaide

Taiteenlajina ympäristötaide on laaja ja monisäikeinen kokonaisuus, jonka alle kätkeytyy lukuisia tapoja ajatella ja toteuttaa. Lapin yliopisto on ollut jo vuosien ajan näkyvästi mukana erilaisissa ympäristötaitetapahtumissa ja -hankkeissa ja erityisesti lunta ja jäätä hyödyntävästä taiteesta löytyy Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnasta valtavasti tietämystä ja kokemusta. Yhteistyötä Lapin yliopisto on tehnyt matkailualan kanssa jo useiden vuosien ajan. Olen päässyt taideopintojeni aikana itsekin kokemaan muutamia ympäristötaiteellisia yhteistyöhankkeita sekä lähiseudun koulujen, että matkailuyritysten ympäristöissä. Lapin yliopistossa tuotettu tämän tutkimuksen kannalta keskeinen teos, *Ympäristötaitetta Lapin matkailuun* (2108), käsittelee yhtä tällaista hanketta. Teoksessa keskitytään erityisesti ympäristötaiteen ja matkailun yhteistyöhön, sekä sen tukemiseen. Teoksen ovat toimittaneet Timo Jokela, Maria Huhmarniemi, Christa Haataja sekä Tenka Issakainen. *Ympäristötaitetta Lapin matkailuun* avaa lukijalleen selkeällä tavalla paitsi taidealan käsitteistöä ja suuntauksia, myös taidealan toimijoille ominaisia tapoja ajatella, toimia ja toteuttaa.

Estetiikan dosentti Ossi Naukkarisen teoksessa, *Ympäristön taide* (2003), käsitellään nykytaidetta sekä erityisesti ympäristötaitetta ja sen lähialueita. Kirja palvelee erityisesti taiteen sanallistamista sekä välineitä taiteen tekemiseen, opettamiseen ja vastaanottamiseen.

Taideteokset tarvitsevat aina toteuttamiseen soveltuvan paikan mutta erityisesti ympäristötaiteessa paikka on muutakin kuin vain alusta toteutettaville teoksille. Ympäristötaiteessa ympäristö ja paikka ovat keskeisessä asemassa taiteen toteuttamisessa. Ympäristötaitetta kartoittaessa on siis luontevaa ottaa selville mitä käsitteet ympäristö ja paikka kätkevät

sisäänsä. Filosofian lehtori Anne-Mari Forss käsittelee teoksessaan *Paikan estetiikka* (2007), paikka -käsitettä fenomenologisen ympäristöestetiikan näkökulmasta. Teoksen avulla käsittelen tutkimuksessani sitä, miten meidän ihmisten kokemukset erilaisista paikoista ja ympäristöistä syntyvät ja mitkä seikat vaikuttavat noiden kokemusten muodostumiseen.

Kemissä ja Rovaniemellä, talvella 2003 – 2004 toteutetun The Snow Show – taidetapahtuman yhteydessä järjestettiin The Snow Show –talvitaiteen koulutusprojekti, joka oli Lapin yliopiston, Rovaniemen ammattikorkeakoulun ja Kemi-Tornion ammattikorkeakoulun yhteistyöhanke. Pitkälti hankkeen yhteydessä järjestettyjen seminaarien ja luentosarjojen sisällöistä kootut teokset, *Talven taidetta* (2003) ja *Talven tuntemus* (2004) avaavat monesta näkökulmasta talvimatkailua, lumirakentamista, sekä talvitaidetta ja - kulttuuria. Teokset auttavat ymmärtämään paitsi talvitaidetta, myös talvea, talvien ilmiöiden kuvausta sekä talvea käsittelevää tutkimusta. Teokset ovat toimittaneet Maria Huhmarniemi, Timo Jokela ja Susanna Vuorjoki.

Kuvataidekasvatuksen professori ja ympäristötaiteilija Timo Jokela sekä yliopistonlehtori ja ympäristötaiteilija Maria Huhmarniemi määrittelevät (2018) ympäristötaidetta taidemuotona teoksessa *Ympäristötaidetta Lapin matkailuun*. Heidän mukaansa taidemuodoksi vakiintunut ympäristötaide voidaan ajatella jatkeena kuvanveistotaiteelle. Kuvanveistotaiteessa teos sekä sen aihe ja esittävyys ovat olleet perinteisesti keskeisiä tekijöitä. 1900-luvulla, modernismin aikakaudella abstraktit teokset yleistyivät ja vähentynyt teosten ympäristö-, paikka- ja tilannesuhteiden merkitys ei ollut enää kuvanveistotaiteen kaltaista. Tällöin taide käsitettiin usein riippumattomaksi myös muista yhteiskunnallisista tekijöistä. Taide oli suunnattu ensisijaisesti taidemaailmalle, vaikka modernit veistokset olivat usein asetettuina perinteisten esittävien veistosten tapaan julkisille paikoille. (Huhmarniemi & Jokela, 2018, s. 106–121.)

Ympäristötaiteen syntyaikoina, 1960- ja 1970- luvuilla, ympäristötaiteilijoiden toteuttamat taideteokset olivat ensin pitkälti modernismin mukaisia, usein

minimalistisiin muotoihin ja symboleihin tukeutuvia. Niitä toteutettiin niin pienimuotoisesti lehdistä, oksista ja muista luonnonmateriaaleista, kuin myös suuremmassa mittakaavassa maa-aineksia siirtäen ja maansiirtokoneita hyödyntäen. (Huhmarniemi & Jokela, 2018, s. 106–121.)

Jokelan ja Huhmarniemen mukaan ympäristötaide sijoittuu veistotaiteen tapaan usein ulos, gallerioiden ja taidemuseoiden ulkopuolelle. Ympäristötaiteessa ei ole kuitenkaan kyse vain taideteoksen sijoittamisesta ulos luontoon, vaan ympäristötaidetta voidaan pitää itsenäisenä paikkakokemusta syventävänä taidemuotona. (Huhmarniemi & Jokela, 2018, s. 106–121.)

Estetiikan dosentti Ossi Naukkarinen kertoo (2003) ympäristötaiteellisten teosten eroavan muusta taiteesta usein siinä, että ne muuttuvat ajan kuluessa. Taiteessa pyritään monesti pysyvyyteen ja muuttumattomuuteen restauroimalla ja ylläpitämällä teoksia mutta ympäristötaiteessa teokset ovat usein enemmän tai vähemmän muuttuvia. Muutokset voivat olla odotettuja ja ennakoitavia kuten esimerkiksi raudan ruostuminen, tai yllätyksellisiä kuten tuulenpuuskien vaikutukset tai yleisön tekemä vandalismi. (Naukkarinen, 2003, s. 77–78.)

Ympäristötaiteessa taiteen merkitys syntyy suhteessa teosta ympäröivään tilaan ja luontoon. Teos saa merkityksensä ympäristönsä kautta ja samalla se luo itse ympäristön luonteen. (Huhmarniemi & Jokela, 2018, s. 106–121.)

Ympäristötaiteessa korostuu, että teos sijaitsee jossakin tietyssä tilassa tai paikassa. Tila ja paikka ovat kolmiulotteisia, ja niissä voi sijaita kolmiulotteisia objekteja, jotka taas luovat tilaan pienempiä tiloja... Voi olla, että teos dominoi tilaa, on sen kanssa ristiriidassa tai alistuu sille. Se saattaa häiritä, rikkoa tai jännittää sen. Tehdä paikan ehkä uhkaavaksi, kutsuvaksi tai torjuvaksi. (Naukkarinen, 2003, s. 74.)

Naukkarisen mukaan ympäristötaide on lähellä muutamia taiteen traditiossa esiintyviä taiteenlajeja kuten julkista taidetta, kuvanveistoa, installaatiota, arkkitehtuuria, ekologista taidetta, maataidetta, sekä yhteisötaidetta. Usein

yksi teos voidaan tilanteesta riippuen luokitella usean edellä mainitun kategorian alle. (Naukkarinen, 2003, s. 71–73.)

Ympäristötaiteella on yhtäläisyyksiä arkkitehtuurin, lavastuksen ja installatioiden kanssa sen kolmiulotteisuuden ja tilallisuuden myötä. Usein ympäristötaiteen teoksia on vaikea siirtää. Ne on valmistettu osaksi alkuperäistä ympäristöään, vuorovaikutukselliseen suhteeseen ympäristönsä kanssa. Esimerkiksi varastossa olevat lavasteet ovat surullisen apea näky ja alkuperäisiltä paikoiltaan siirretyt museorakennukset eivät näytä uudessa ympäristössään enää aivan samalta. Ympäristötaiteessa saman materiaalin ja muodon siirtäminen uuteen paikkaan muuttaa teosta ja synnyttää usein aivan uuden teoksen. (Naukkarinen, 2003, s. 76–77.)

On kiinnostavaa, miten teos ottaa huomioon linjat ylös-alas, oikealle-vasemmalle ja kohti-pois, ja miten valo on otettu huomioon tilaa jäsentävänä tekijänä. (Naukkarinen, 2003, s. 74.)

Ympäristötaide voi tarkoittaa Lappilaisessa ympäristössä esimerkiksi teoksia retkeilyreiteillä ja taajamissa, matkailijoiden tekemiä katoavia merkkejä maastoon, sekä pohjoisen ihmisistä ja pohjoisen kulttuurista kertovia paikkasidonnaisia teoksia. (Jokela, Huhmarniemi, Haataja, Issakainen, 2018, s. 9–22.) Paikan tarinoita välittävät, paikkasidonnaiset teokset ovat Jokelan ja Huhmarniemen mukaan yleensä myös yhteisöllisiä. Ympäristötaide voi kertoa matkailijoille jotakin kiehtovaa ja erityistä myös Lapin luonnosta. Ympäristötaiteelliset teokset voivat olla osa arkkitehtuuria, pihaa, retkeilyreittiä ja muuta aluetta. Ne voivat olla pysyviä, väliaikaisia, tapahtumallisia tai hetkellisiä teoksia. (Jokela ym., 2018, s. 28–36.)

Ympäristötaiteilijoilla on Maria Huhmarniemen mukaan yleensä taiteilijakoulutus ja eri taiteilijoiden työskentelytavat voivat erota toisistaan suurestikin. Ympäristötaiteilijat saattavat toteuttaa esimerkiksi vaellustaiteena katoavia teoksia luontoon, mutta saman ammattikunnan toimesta syntyy myös pysyviä teoksia. Ympäristötaiteilijat voivat tuottaa teoksia myös taidenäyttelyihin esimerkiksi kuvanveiston ja installaatiotaiteen työtavoilla, mutta myös ympäristötaiteen dokumentaatioiden esittäminen taidenäyttelyissä on yleistä. Taiteilijan työnkuva on viime vuosikymmeninä

laajentunut ja taiteilijat saattavat työskennellä taiteilijuuden lisäksi myös monilla muilla työnimikkeillä. (Huhmarniemi, 2018, s. 23–26.)

Ympäristötaiteen luonteeseen vaikuttavat sekä sen määrittelyssä, että myös suunnittelussa ja toteutuksessa, lukuisat tekijät. Ympäristötaidetta voidaan toteuttaa eri tavoin, erilaisissa ympäristöissä, erilaisin osanottajaryhmin ja erilaisiin tarpeisiin.

Useissa tilanteissa ympäristötaide voidaan luokitella julkiseksi taiteeksi. Ihmiset kohtaavat julkista taidetta usein tahtomattaan. Tällöin on otettava huomioon sen heterogeeninen yleisö. Julkista taidetta tehtäessä on ajateltava, ettei taide voi olla helposti mielletävissä loukkaavaksi, uhkaavaksi, kiusaavaksi tai pelottavaksi. Tämä tekijä rajaa hieman sitä mitä julkisella taiteella voidaan esittää. Julkinen taide on siis kuten kaikki julkinen toiminta ja julkiset esitykset. Siinä on huomioitava yhteisön eettiset, poliittiset ja muut käsitykset. Koko yleisön miellyttämiseen ei kuitenkaan tulisi Naukkarisen mukaan pyrkiä, sillä silloin taiteessa menetetään herkästi kriittisyyden mahdollisuus. Tietoinen loukkaaminen ja kriittinen ajatusten herättäminen ovat lähellä toisiaan ja lopulta yksittäisen teoksen kohdalla yleisöllä, eli yksittäisillä ihmisillä syntyy aina omat ajatuksensa siitä, onko teos mahdollisesti vain ajatuksia herättelevä vai loukkaava. (Naukkarinen, 2003, s. 71–73.)

Jokelan, Huhmarniemen, Christa Haatajan ja Tenka Issakaisen mukaan ympäristötaide on moni-ilmeinen taidemuoto, joka pitää sisällään toisistaan poikkeavia suuntauksia. Ympäristötaide -termin alle voidaan sijoittaa esimerkiksi sekä pysyviä monumentteja, että myös harkitusti tallattuja lumikengän jälkiä. (Jokela ym., 2018, s. 9–22.)

Ympäristötaide on käsitteenä hyvin laaja ja moniselitteinen. Se voidaan ajatella käsitteenä ja taidemuotona kokonaisuudeksi, joka pitää sisällään erilaisia konteksteja, ajattelun tapoja, tavoitteita ja taiteellisen toiminnan lähtökohtia. Taiteellisen toiminnan kuvaamisessa ympäristötaide -käsitteen rinnalle onkin nostettu usein muita ympäristötaiteen määrittelyä, suunnittelua ja toteutusta tarkentavia käsitteitä, joiden avulla taiteellisen toiminnan eri ulottuvuudet on

mahdollista rajata ja eritellä tarkemmin. Ympäristötaide käsitteenä kätkee siis alleen suuren määrän termejä, joilla kulloinkin toteutettavan taiteellisen toiminnan konteksti on mahdollista saada selkeämmin esille. Seuraavissa alaluvuissa käsittelen muutamia ympäristötaiteeseen sidoksissa olevia, oman tutkielmani kannalta olennaisia käsitteitä.

2.1.1 Soveltava kuvataide ja integroitu taide

Matkailuympäristössä toteutettavan ympäristötaiteen luonteeseen vaikuttavat ympäristön tai paikan tarjoamien resurssien ja olosuhteiden lisäksi yleensä myös taiteelliselle toiminnalle puitteet tarjoava toimija eli matkailuyrittäjät. Toiveineen ja odotuksineen matkailualan toimijat vaikuttavat siihen mitä ja miten taiteilija, taiteilijayhteisö, tai taiteilijan ohjauksessa toimiva ryhmä voi alkaa toimintaympäristöönsä suunnitella.

Peruskoulun käsityön opetuksessa käsityönä toteutettavan tuotteen suunnittelussa tuotteen tulevia käyttötarkoituksia ja toiveita sen ominaisuuksista kutsutaan suunnittelun rajoitteiksi. Kun suunnittelutyössä määritellään suunnittelun rajoitteet, on suunnitelmien pohjalta tehty toteutus todennäköisemmin käyttötarkoitustaan vastaava. Silloin kun taiteellisessa työskentelyssä suunnittelua ja toteutusta määrittävät osaltaan erilaisten yhteistyötahojen asettamat suunnittelun rajoitteet, voidaan työskentelyä yleensä kuvata käsitteellä soveltava kuvataide.

Soveltava kuvataide (applied visual arts) on taidetta, joka on vuorovaikutuksessa yhteiskunnan ja elinkeinoelämän kanssa. Se sisältää muun muassa kuvataidekasvatuksen, yhteisötaiteen ja ympäristötaiteen sekä taideperustaiset palvelut sosiaali- ja terveysalalla. Toiminnan

tavoitteet, osallistuvat yhteisöt ja sosiokulttuuriset ympäristöt ovat osaltaan määrittämässä soveltavan taiteen toiminta- ja ilmaisukeinoja. Soveltava kuvataide matkailukohteessa voi tarkoittaa esimerkiksi taideteosten suunnittelua yrityksen eri tarpeisiin. (Huhmarniemi, 2018, s. 23–26.)

Integroitu taide on käsitteenä hyvin lähellä käsitettä soveltava kuvataide. Eroavuus soveltavaan kuvataiteeseen syntyy lähinnä taiteilijan positiossa suhteessa muihin toimijoihin. Kun soveltavan kuvataiteen parissa taiteilija nähdään itsenäisenä toimijana, joka tuottaa taidetta yhteistyötahojen odotukset ja käyttötavoitteet huomioiden, tarkoitetaan integroidulla taiteella vastaavasti taiteilijan osaamisen hyödyntämistä niin, että taiteilija toimii osana suunnittelutiimiä. Huhmarniemen mukaan taiteilijan teos voi integroitua esimerkiksi rakennuksen arkkitehtuuriin ja taiteilijan osaaminen muuhun suunnitteluun niin ettei erillistä teosta edes valmisteta. Ero soveltavan- ja integroidun taiteen välillä on häilyvä ja yksittäisessä projektissa erottelu voi olla haastavaa esimerkiksi siitä syystä, ettei eri toimijoiden rooleja ole tarkkaan määritelty. (Huhmarniemi, 2018, s. 23–26.)

2.1.2 Talvitaide

Timo Jokelan mukaan talvitaiteen juuret ovat idässä sillä alkujaan lumi- ja jääteoksia on toteutettu japanilaisissa zeniläis-shintolaisissa luonnonhenkien kunnioittamiseen keskittyvissä kylärituaaleissa, sekä myös joissain korealais-kiinalaisissa juhlissa. Nykypäivänä lumi- ja jäätaidetapahtumia järjestetään ympäri pohjoista pallonpuoliskoa. Talvitaide on siis levinnyt laajemmalle alueelle ja tullut erilaisten talvitapahtumien kautta tunnetuksi. (Jokela, 2003, s. 50.)

Viime vuosina suositaan kasvattaneet lumen- ja jäänveistotapahtumat ovat Jokelan mukaan olleet usein kilpailuluontoisia, jolloin niiden alkuperäisessä luonnonläheisyydessä ja yhteisöllisyydessä on ollut toivomisen varaa. Kilpailuluontoiset tapahtumat voivat Jokelan mukaan herkästi ohjata talvitaiteen luonnetta itseään toistavaksi, jolloin talvitaidetapahtumissa valmistuvat teokset ovat aihepiiriltään samanlaisia ympäri pohjoisen pallonpuoliskon. Tällöin paikallista kulttuuria ja teosten sijoituspaikkaa ei juuri huomioida toteutuksissa. (Jokela, 2003, s. 50.)

Parhaimmillaan tapahtumat ovat puolestaan avoimia ja innovoivia tilaisuuksia, joissa etsitään uusia ilmaisutapoja, sisältöjä ja vuorovaikutuskeinoja talvitaiteelle. (Jokela, 2003, s. 50.)

Ympäristöestetiikan professori Yrjö Sepänmaan mukaan luonnon näkeminen, kokeminen ja tunteminen on talvitaiteen alku. Taide auttaa samalla näkemään luontoa ja mitä tahansa ympäristöä auttaen myös suojelemaan ja suunnittelemaan sitä. (Sepänmaa, 2004, s. 94.)

Talven ja taiteen suhde on vuorovaikutteinen: taiteesta aukenee tie talven tarkasteluun ja talven tarkastelusta tie taiteen tekemiseen. Talven näkemiseen taide antaa työkaluja ja talvesta puhumiseen termejä. Näin on, vaikka esteettinen tarkastelu ei tapahtuisi taiteen nimissä... (Sepänmaa, 2004, s. 94.)

Talvitaidetta voi veistotaiteen lisäksi tarkastella myös ympäristötaiteen viitekehyksessä. Ympäristötaiteessa ympäristön fyysinen ja kulttuurisidonnainen olemus toimii teoksen lähtökohtana ja sisältönä. Ei siis ole kysymys vain ulkoympäristöön toteutetuista veistoksista, vaan ympäristötaiteessa huomioidaan taiteen sijoituspaikka sen monine ominaisuuksineen. Paikka koostuu samanaikaisesti ympäristöstä sekä sen muodostavista osista, joista yksi on ympäristössä toimiva yhteisö. Ympäristöä tarkastellaan objektiivisina aineina, materiaaleina ja mittasuhteina, subjektiivisina moniaistillisina kokemuksina, sekä intertekstuaalisena kulttuurissa kerrottuna ja ymmärrettynä paikkana. (Jokela, 2003, s. 50.)

Lumi- ja jääinstallaatiot ympäristötaiteena eivät ole ainoastaan luonnon estetiikkaan liittyviä ilmiöitä. Kuten taide yleensäkin, ne voivat koskettaa ja elävöittää myös yhteisöjen arjen elämää. (Jokela, 2003, s. 52.)

2.3 Ympäristö ja paikka osana ympäristötaidetta

Tutkielmani keskiössä on ympäristötaide ja sen suunnittelu sekä toteuttaminen. Ympäristötaidetta käsitellessä on mielekästä tehdä ensin selkoa siitä mihin se käsitteenä pohjautuu. Ympäristötaide viittaa vahvasti sanaan ympäristö. Naukkarinen kirjoittaa seuraavaa: *”Jos taide on ”tapa hahmottaa maailmaa” ja koko maailmaa ei voi hahmottaa kerralla, on ympäristötaide tapa hahmottaa erityisesti ympäristöä.”* (Naukkarinen, 2003, s. 97.) Toisaalla Naukkarinen jatkaa: *”Jo ympäristötaide -nimikkeessä korostuu, että kyseessä on ympäristönsä muuta taidetta aktiivisemmin huomioon ottava taide.”* (Naukkarinen, 2003, s. 100.)

Terminä ympäristö on kuitenkin hieman ongelmallinen, jopa ristiriitainen, sillä siitä ei ole olemassa yleisesti hyväksyttyä määritelmää. Vaikka termi ymmärrettäisiinkin yksilöllisellä tasolla vähän eri tavalla, sillä ei ole kuitenkaan suurta merkitystä koska termillä ymmärrettäneen yleensä melko samanlaista lopputulosta tai ilmiötä.

Ympäristö ja ympäristötaide ovat käsitteinä hyvin laajoja, joten monet taiteilijat ja tutkijat käyttävät apunaan paikan käsitettä. Timo Jokelan (1997) mukaan ympäristötaiteen käsitteellä tarkoitetaan sellaisia teoksia, jotka ovat muodoltaan paikkaan sopeutuvia tai paikan määrittelemiä. Jokela on analysoinut ympäristössä olevan taiteen suhdetta tarkastelemalla taiteen luonnetta paikkaa hallitsevana, paikkaan sopeutuvana ja paikan määrittelemänä. Rajatuimman ympäristötaiteen määrittelyn mukaan ympäristötaiteella tarkoitetaan taidetta, joka on toteutettu kokonaan tai suurelta osin paikalle ominaisista, paikalta löytyvistä materiaaleista. Tällöin ympäristötaide tarkoittaa vain niitä teoksia, joissa muoto, materiaali ja tekotapa perustuvat paikan fyysisiin ominaisuuksiin ja paikalle annettuihin sisällöllisiin merkityksiin. (Jokela, 1997, s. 149–166.)

Ossi Naukkarinen kirjoittaa teoksessaan (2003) ympäristötaiteen kolmiulotteisuudesta ja tilallisuudesta. Ympäristötaideteokset sijaitsevat aina jossain tietyssä tilassa tai paikassa. Tila ja paikka ovat kolmiulotteisia asioita ja ne voidaan ymmärtää monella tavalla. Yksi vaihtoehto tehdä eroa käsitteiden välille on ajatella tila avaruudellisena ja kolmiulotteisena sijaintina, josta tulee paikka vasta ihmisen toiminnan myötä. Tällöin tila on ikäänkuin tyhjä alue, joka voi täytyä monin eri tavoin, ja paikka määrätympi, tietyllä tavalla kulttuurisesti ja usein myös henkilökohtaisesti määrittynyt sijainti tilassa ja osana tilaa. Esimerkiksi taideteos tai jokin tapahtuma ovat asioita, jotka voivat tehdä tilasta paikan. Naukkarinen kiteyttää asian näin: *“Tilan sijainti voidaan ilmoittaa karttakoordinaatein, paikan luonnetta ei.”* (Naukkarinen, 2003, s. 74–76.)

Taiteen ja arkkitehtuurin aloilla on pitkään tarkasteltu ympäristöä fenomenologisesta näkökulmasta. Tämän kaltaisessa tarkastelussa ympäristö nähdään kokemuksina, mielikuvina ja merkityksinä, jotka rakentuvat omien tulkintojen ja kokemushistorian välittäminä yksilön mieleen hänen ympäristössään. (Horelli & Korpela, 1997, s. 21.)

Naukkarinen määrittelee ihmisen ympäristön olevan yksinkertaisesti kaikki se mikä häntä ympäröi: luonto, ihmisen rakentamat ja muuten tuottamat rakennukset, esineet, tapahtumat ja tavat sekä kaikki muut ihmiset. Ympäristöksi voidaan määritellä itseä ympäröivä huone tavaroineen, kalusteineen ja yksityiskohtineen, laajemmin koko rakennus pihoineen, tai vielä laajemmin rajaamalla ympäristön piirin esimerkiksi kyläksi, kaupungiksi, kunnaksi, valtioksi, ja niin edelleen. Rajat eri piirien välillä ovat epätarkat, jolloin ympäristön voidaan katsoa olevan eräänlainen loputon jatkumo. Ympäristö, kuten sen osana olevat ihmisetkin, muuttuvat jatkuvasti. Ympäristö on jatkumo, joka ei pysähdy ja josta on mahdotonta saada täyttä kuvaa. (Naukkarinen, 2003, s. 100.)

Mirja Hiltusen ja Timo Jokelan (2001) mukaan ympäristö on kokemis- ja elämismaailmana aina yhteisöllisesti rakennettu.

Koemme ympäristön havaittuina ja meille merkityksellisinä tunnesisältöinä, sosiaalisina ja toiminnallisina sisältöinä, sekä kulttuurisina merkityksinä. (Hiltunen & Jokela, 2001, s. 23.)

Hiltunen ja Jokela, sekä Naukkarinen määrittelevät edellä ympäristöä vahvasti ihmisen kokemusmaailman kautta. Tällöin ympäristö on jotain, jonka ihminen kokee, tuntee ja aistii. Ympäristö määrittyy siis ihmisen ja ihmisten kautta. Ihminen on subjekti, joka havainnoi ympärillään olevia objekteja oman itsensä ja yhteisönsä kautta. Kun määritelmää ympäristöstä pyrkii kehittämään ilman tukeutumista ihmisten kokemuksiin ja aistihavaintoihin voi pian huomata määrittelevänsä koko ympäröivää maailmaa ja siinä tapahtuvaa vahvasti sen pohjalta, miten me ihmiset sen koemme. Tässä lienee syy siihen, että perusteellista ja yleisesti hyväksyttävää määritelmää ympäristöstä on vaikea luoda. Ympäristö määritellään ihmiskeskeisesti tai ihmislähtöisesti ja ympäristö ilman ihmistä – kokijaa, menettää meissä jollain tapaa merkityksensä. Kaiken kaikkiaan ympäristöä on helpompi käsitellä pyrkimättä sen täydelliseen ja kaiken kattavaan määrittelyyn. Edellä mainitsemani käsitteet tila ja paikka auttavat käsittelemään ympäristöä, ympäristötaidetta ja niihin liittyviä aiheita inhimillisesti, takertumatta käsitteen määrittelyn pieniin yksityiskohtiin.

Filosofian lehtori Anne-Mari Forss käsittelee teoksessaan Paikan estetiikka (2007), paikka -käsitettä fenomenologisen ympäristöestetiikan näkökulmasta. Hän lähestyy käsitettä muun muassa asumisen, kokemisen ja rakentamisen kautta keskittyen erityisesti rakennetun paikan tarkastelemiseen. Forssin mukaan asuminen on ilmiö, joka sitoo ihmisen paikkaan ja jossa kiteytyy olennaisesti tämän suhteen merkityksellisyys. Asuminen on yksi fenomenologisen ympäristöestetiikan keskeisistä teemoista ja se on perinteisesti määritelty pysyvänä ja suojattuna viipymisenä paikassa, paikan ja ihmisen molemminpuolisena huolenpitona, sekä tunteena sisäpuolisuudesta. Ihmisen identiteetin ja paikan välillä on nähtävissä vahva yhteys ja Forssin

mukaan kokonainen menneisyys, elämäntarina ja myös tulevaisuus odotuksineen voidaan katsoa olevan olemassa meille juuri paikkojemme kautta. Fenomenologisesta näkökulmasta paikka ja mielikuvat ovat paikkakokemuksessa erottamattomia toisistaan. Kokiessamme paikkaa kyseessä on siis aina mielikuva. (Forss, 2007, s. 7–13.)

Fenomenologisesta näkökulmasta paikka näyttäytyy kompleksisena, monimuotoisena ja prosessuaalisena, ja sen kokemisessa korostuu koko ihmisruumis pelkän visuaalisen havaitsemisen sijaan. Tämän vuoksi on luontevaa tarkastella paikkaa kokemuksena eri teemojen kautta. (Forss, 2007, s. 78.)

Forss valitsee teoksessaan käsiteltäviksi teemoiksi paikan aistein havaittavat ominaisuudet sekä enemmän tulkinnallisemmat ominaisuudet: historiallisen ulottuvuuden, ajallisen syvyyden, kollektiivisen muistin, sosiaalisen ulottuvuuden, tunnelman, sekä paikan hengen. Forss muistuttaa paikkakokemukseen vaikuttavan aina myös havaitsijan odotukset ja mielikuvat paikasta.

Paikan aistein havaittavia ominaisuuksia ovat kaikki paikan muodostavien osien havaittavat materiaaliset muodot, mittasuhteet ja pinnat, sekä sellaiset ilmiöt kuten valo ja varjo, äännet ja tuoksut. Jälkimmäiset eivät ole aineellisia mutta siitä huolimatta aistein havaittavissa. Visuaalisten ominaisuuksien lisäksi aistein havaittavat ominaisuudet voivat siis olla myös auditiivisia ja kinesteettisiä. (Forss, 2007, s. 78–79.)

Paikan havainnointiin ja paikkakokemukseen vaikuttavat Forssin mukaan oikeastaan kaikki pienet paikan osat, ominaisuudet ja tiedot, joita paikasta on mahdollista havaita, tietää tai muistaa. Ne kaikki vaikuttavat siihen, miten paikka siinä olijalle ilmenee. Paikkakokemus on hyvin kokonaisvaltainen, aivan kuten kokemus eri paikoille toteutettavista ympäristötaideteoksistakin voi olla. Ympäristötaide on usein paikkasidonnaista. Tällöin paikan olemus sen osatekijöineen otetaan huomioon teosta tehdessä. Maria Huhmarniemen mukaan paikkasidonnainen ympäristötaide on taidetta, joka on suunniteltu tiettyyn paikkaan. Tämän kaltaisen taiteen toteuttamiseen johtaa yleensä

jonkinlainen tarve teokselle. Paikkasidonnainen taide kommunikoi paikkaan liittyvien kokemusten ja muistojen kanssa. Tämä edellyttää taiteilijalta taustatutkimusta, kuten paikkaan liittyvien fyysisten, fenomenologisten, narratiivisten ja sosio-kulttuuristen ulottuvuuksien analysointia. (Huhmarniemi, 2018, s. 23–26.)

Ympäristötaidetta toteuttaessaan kohtaa tekijä(t) mahdollisuuden saavuttaa toteutuspaikalla erityisen paikkakokemuksen juuri kyseisestä paikasta. Taiteilijan oma paikkakokemus voi vaikuttaa erilaisiin ratkaisuihin taiteen toteutuksessa, mutta myös siihen miten hän kokee lopulta onnistuneensa paikalla ja paikasta kehittyneisiin tavoitteisiin. Ossi Naukkarisen mukaan ympäristötaiteellinen teos ei sijaitse vain tietyssä tilassa ja paikassa vaan myös tietyssä ajassa. Tällöin voidaan puhua jatkuvassa muutoksessa olevista ajallis-paikallis-kulttuurillisista olosuhteista. (Naukkarinen, 2003, s. 82–85.)

Ympäristötaide pyrkii, Jokelan mukaan, luonnostaan olosuhteisiin mukautumiseen ja tällöin myös olosuhdeosaamiseen. Käsitteenä paikkasidonnainen taide kuvaa taiteilijan pyrkimyksiä pitää sijoituspaikka näkyvänä osana taiteen olemusta – sekä materiaalista, että kerronnallista. Useita ympäristötaiteilijoita yhdistääkin kiinnostus paikan kokemiseen. (Jokela, 2005, s. 46.)

Ympäristötaiteessa ei ole kysymys ulkoilmaan sijoitetuista veistoksista vaan ympäristön fyysisten ja kulttuurisidonnaisten olemuksen huomioimisesta teoksen lähtökohtana ja sisältönä. (Jokela, 2003, s. 50.)

Jokela kertoo oman talvitaiteellisen luonnossa tapahtuvan toimintansa perustuvan työskentelyyn paikan materiaaleilla ja sen antamalla virikkeillä ja sisällöillä.

Menen sisään talviseen maisemaan, jolloin ruumiillisuuden ja esteettisen välinen suhde muodostuu keskeiseksi tekijäksi taiteessani. Talveen liittyy myös äänimaailman ja ajan kokemus, puhumattakaan kylmyyden ja viiman kosketuksesta. Itselleni taitelijana, joka työskentelee pääasiassa talven parissa, nämä ajan ja paikan kokemukseen liittyvät ulottuvuudet ovat tärkeitä. (Jokela, 2003, s. 52.)

Ympäristö ja luonto ovat jatkuvassa muutoksessa. Muutoksen läsnäolon huomioiminen ympäristötaiteessa vaikuttaa moneen asiaan materiaalivalinnoista lähtien. Muutoksellisuuden korostamista halutessaan, voi taiteilija valmistaa teoksen tietoisesti nopeasti muuttuvasta materiaalista tai sijoittaa teoksen ympäristöön, joka on jatkuvasti selkeässä muutoksessa ja liikkeessä. Muutosta korostava ympäristötaide on lähellä jokapäiväisiä ympäristökokemuksia ja se voi parhaimmillaan virittää kokijan tarkastelemaan ympäristön muuttumista laajemmassakin mittakaavassa, ulottuen myös historiaan ja tulevaisuuteen. Ympäristötaideteokset ovat kokonaisteoksia, joiden sisältöä, tekniikkaa ja muita ominaisuuksia tarkastellessa käytetään kaikkia käytössä olevia aisteja. Tapahtuva muutos ja moniaistisuus yhdessä tekevät vastaanottajan aktiiviseksi. Taiteen vastaanoton monipuolisuus asettaa vaatimuksia sen tekijälle. Huolellisimminkin suunniteltu ja toteutettu teos johtaa aina yllätyksiin, sillä kaikkien aistialueiden, näkökulmien, ajankohtien, olosuhteiden ja muiden tekijöiden hallitseminen on mahdotonta. (Naukkarinen, 2003, s. 82–85.)

Ihminen on osa ympäristöä, johon hän omalla läsnäolollaan ja toiminnallaan myös vaikuttaa, ja jopa ihmisen ja häntä ympäröivän maailman raja on epätarkka. Jos hengitän palavan ympäristöteoksen hajua, teos uppoutuu kirjaimellisesti minuun. Voi sanoa, että moniin ympäristöteoksiin ennemminkin osallistutaan kuin että niitä katseltaisiin tai kuunneltaisiin. (Naukkarinen, 2003, s. 85.)

Paikan niin sanoituiksi tulkinnallisiksi ominaisuuksiksi lukeutuvat Forssin mukaan paikan historiallinen ulottuvuus, ajallinen syvyys, kollektiivinen muisti, sosiaalinen ulottuvuus, mielikuvat, tunnelma, sekä genius loci eli paikan henki. Edellä mainitut ovat vahvasti linkittyneinä paikan aistein havaittaviin ominaisuuksiin. Paikkakokemuksessa paikan havaittavat ja tulkinnalliset ominaisuudet muodostavatkin kiinteän kokonaisuuden, sillä usein havaittavat ominaisuudet ikään kuin johdattavat kokijan tulkinnallisten ominaisuuksien piiriin.

Ajan muuntaessa ja muuttaessa paikkaa sille kasvaa ajallista syvyyttä ja historiallista ulottuvuutta. Samalla se toimii kaiken aikaa asukkaittensa

kollektiivisena muistina sekä ihmisten henkilökohtaisen muistin ja omien objekti- ja paikkasidonnaisten muistojen kiinnekohtana. Paikan historiallisessa ulottuvuudessa on kyse ihmisen aikojen saatossa jättämistä jäljistä, ihmisen toteuttamasta toiminnasta paikassa, sekä yksinkertaisesti ajan kulumisesta. Ajan kuluminen ja sen vaikutukset ovat jaettavissa edelleen kahteen ulottuvuuteen – luonnolliseen ja historialliseen. Luonnollinen aika kuluttaa kuten luonnon tiedetään hiljalleen kuluttavan, kun taas historiallinen aika ilmenee esimerkiksi traditioina, käytäntöinä, tapoina, aikakausina ja sotina, jotka ovat usein kirjattuna historiankirjoihin. Paikan historiallinen ulottuvuus on siinä mielessä paikasta ulkopuolista, ettei siihen välttämättä ole mahdollista päästä suorassa paikkakokemuksessa käsiksi. (Forss, 2007, s. 83–84, 78–79.)

Paikan ajallinen syvyys ei ole sellaisenaan paikan historiaa vaan ennemminkin vain ikää. Historiaa on paikassa kautta aikojen tapahtunut toiminta, sen jättämät jäljet, sekä mahdolliset monumentit ja arkkitehtoniset tyylit. Nämä toimivat kollektiivisen muistin kiinnekohtina muistuttaen menneistä vuosista. Kollektiivinen muisti ei ole kuitenkaan täysin sidoksissa paikan fyysisiin elementteihin, sillä se muistaa myös menneisyyden, jonka fyysiset merkit ovat kadonneet. (Forss, 2007, s. 87–93.)

Voidaan sanoa, että ihmisen muisti asuu esineissä ja paikoissa - etenkin tuoksuissa ja muissa tunnelmallisissa elementeissä. (Forss, 2007, s. 93.)

Christa Haatajan mukaan ihmiset pyrkivät ymmärtämään ympäröivää todellisuutta erilaisten kertomusten ja tarinoiden avulla. Tarinat ovat osa paikkaa ja voidaan ajatella, että paikka ikään kuin tunnetaan ja kerrotaan olevaksi. Paikan tarina on ja elää aina suhteessa aikaan, jolloin sen voidaan nähdä olevan kohtaamisissa syntyneitä ja ajassa kerrostuneita ymmärryksiä sen merkityksistä. (Haataja, 2018, s. 62–69.)

Paikan tarinat paitsi tekevät ja ylläpitävät paikkoja, tarjoavat myös materiaalia kertoa paikat uusilla tavoilla. Tarinoiden ei tarvitse olla vain kieleen tukeutuvia, vaan myös visuaaliset narratiivit toimivat ymmärryksemme selkeyttäjinä. Paikkasidonnaisen ympäristötaiteen

voidaan ajatella toimivan visuaalisina kertomuksina paikasta. (Haataja, 2018, s. 63.)

Historia periytyy tarinoina ja kertomuksina sukupolvelta toiselle. Asuessamme paikassa elämme sen historiaa kollektiivisen muistin kautta. Kollektiivisen muistiin lukeutuvat Forssin mukaan myös utopiat ja suunnitelmat, jotka eivät koskaan toteutuneet. (Forss, 2007, s. 87–93).

Paikkasidonnaisen ympäristötaiteen avulla paikan historiasta kumpuavat tarinat on mahdollista esittää edelleen visuaalisina kertomuksina taiteen keinoin. Tällöin kollektiivisen muistin kautta esille tulevat muistot, sekä myös mahdolliset paikkaa koskevat kariutuneet suunnitelmat ja haaveet voivat tulla uudelleen näkyväksi osaksi paikkaa teoksen olemassaolon ajaksi. Teoksen muodostama kertomus ilmentää samanaikaisesti paikan aistein havaittavia ja tulkinnallisia ominaisuuksia. Näin syntyvä teos muodostaa paikan uudelleen ja muuttaa paikan ominaisuuksia sekä mahdollisesti myös paikalla tapahtuvaa ihmisen toimintaa. Tällöin teoksen voidaan nähdä vaikuttavan välillisesti myös paikan sosiaalisen ulottuvuuden rakentumiseen.

Sosiaalisen ulottuvuuden paikassa muodostavat ihmisten - niin asukkaiden, työntekijöiden kuin vierailijoiden - ja yhteisöjen keskinäiset suhteet ja kommunikaatioverkostot sekä kaikki paikassa tapahtuvat yksityiset ja julkiset toiminnot arjen ruokaostoksista itsenäisyyspäivän paraateihin. (Forss, 2007, s. 96.)

Paikan sosiaalisessa ulottuvuudessa on ennen kaikkea kyse paikassa tapahtuvien inhimillisen toiminnan sekä ihmis- ja kommunikaatiosuhteiden muodostamasta aineettomasta verkostosta, joka koetaan erottamattomana osana paikkaa. (Forss, 2007, s. 96.)

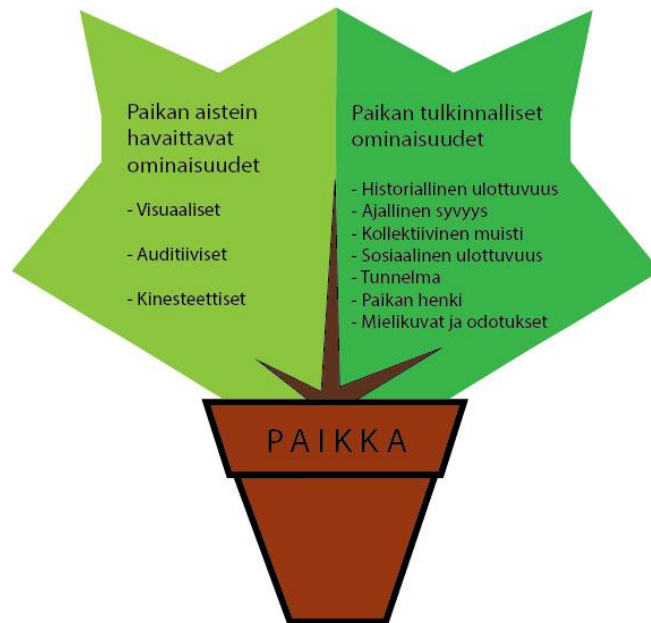
Kaikki ne kodit - huoneistot, asunnot, talot, rakennukset pihoineen ja raja-aitoineen - joissa ihminen on asunut, voidaankin nähdä ihmisen identiteetin tukirankana, kuten kaupungin monumentit ovat kaupungin tukiranka. Kodit ovat ihmisen minän monumentteja. (Forss, 2007, s. 95–96.)

Forss tarkastelee paikan sosiaalista ulottuvuutta erityisesti asumisen näkökulmasta ja kertoo sen perustan olevan asumisen toiminnoissa. Paikan sosiaalisen ulottuvuuden osana oleminen ei kuitenkaan edellytä asumista. Siihen on mahdollista ottaa osaa myös vierailijana ja ulkopuolisena tarkkailijana. Ihmiset ja heidän toimintansa on oleellinen osa paikan sosiaalista ulottuvuutta, mutta samalla myös paikan sosiaalista järjestystä ilmentävät rakennukset ja arkkitehtuuri. (Forss, 2007, s. 97.)

Fenomenologisesta näkökulmasta paikka ja mielikuvat ovat paikkakokemuksessa erottamattomia toisistaan. Paikkakokemus syntyy ihmisen eläessä paikkaa ja paikassa. Kaikki paikan osat, ominaisuudet ja paikasta oleva tieto, pieniä yksityiskohtiaan myöten, vaikuttavat siihen, miten paikka ilmenee sen kokijalle. Ihmisen ollessa olennainen osa ympäristöään, vaikuttaa hän aina itse (muiden ihmisten ohella) paikkakokemuksien muodostumiseen. Kulloinkin saavutettu kokemus paikasta on aina sen ominaisuuksien pohjalta syntynyt mielikuva.

Forssin mukaan ihmisten elämäntarinat, sisältäen historian, nykyhetken ja myös tulevaisuuden, ovat olemassa ihmisille heidän paikkojensa kautta. (Forss, 2007, s. 7–13).

Kuva 1. Paikka synnyttää paikkakokemuksen lukuisten ominaisuuksiensa yhteisvaikutuksessa. Koivu, 2019.

Kuvassa 1. on koottuna Forssin määrittelemät paikan havaittavissa olevat ominaisuudet. Siinä paikka on asetettuna ruukkua kuvaavan kuvion sisälle, ikään kuin pääotsikoksi. Ymmärrän paikan olevan liikkumaton ja kulloinkin vain yhteen tiettyyn sijaintiin osoitettavissa oleva kokonaisuus. Paikkakokonaisuuden muodostavat paikkaan sisältyvät ominaisuudet, jotka Forss jakaa aistein ja tulkiten havaittaviksi. Nuo ominaisuudet muuttuvat jatkuvasti, eikä niitä voida määrittää sijaintitietojen avulla. Siksi ne ovat kuvattuna (kuvassa 1.) paikassa kasvaviksi lehviksi – jatkuvasti muuttuviksi ja kehittyviksi osiksi, jotka antavat paikkakokemuksissa paikalle merkityksen.

Hyry-Beihammerin, Estolan ja Hiltusen mukaan (2014) paikka voidaan yksinkertaisimmillaan nähdä materiaalisena ja maantieteellisesti osoitettavana tilana, mutta samalla paikka sisältää sosiaalisia, historiallisia, kulttuurisia ja kokemuksellisia ulottuvuuksia joiden johdosta paikka on aina jatkuvassa muutoksessa.

Uusin paikan tutkimus lähtee siitä, että paikan ja ihmisen välinen vuorovaikutus on kaksisuuntaista ja jatkuvassa muutoksessa. Emme esimerkiksi koskaan pala "samaa paikkaan", sillä käsityksemme

paikasta vaikuttavat siinä olevat ihmiset sekä sitä ympäröivä kulttuuri. Muutumme itse paikkojen muuttuessa, paikat muuttuvat ihmisen toiminnan seurauksena, ja ne muuttuvat myös itsestään. (Hyry-Beihammer, Estola & Hiltunen, 2014, s. 4–5.)

Saatamme puheissamme sanoa jonkin paikan olevan meille jo ennalta tuttu. Näin sanoessamme kohdistamme paikasta puhuessamme huomion erityisesti paikan aistein havaittaviin ominaisuuksiin. Huomion kohdistumiseen aistikeskeisesti saattaa osaltaan vaikuttaa paikan sosiaalinen ulottuvuus, sekä siihen liittyvät mielikuvat ja odotukset. Esimerkiksi muistijälki uimarannan aistein havaittavista osista keskittyy herkästi uimarannalle rakennettuihin pukukoppeihin, hyppytorniin, sekä mahdollisiin aurinkotuoleihin, sillä uimarannalla on erityinen merkitys uimiseen ja auringon ottamiseen soveltuvana paikkana. Uimarannalla tapahtuvat luonnon muutokset kuten rantahiekalla hiljattain tapahtuva eroosio tai rantakaislojen kasvu ei välttämättä muuta paikkakokemusta, sillä vaikka ne muuttaisivat paikan aistein havaittavia ominaisuuksia, pysyvät uimapaikkaan liittyvien odotuksien ja mielikuvien mukaiset ominaisuudet ennallaan. Mielikuvaan paikan käyttötarkoituksesta saattaa vaikuttaa paikan sosiaalinen ulottuvuus, jonka luovat paikalla olevat ihmiset. Ihmisten toimintaa puolestaan voi johdatella esimerkiksi paikan historiallinen ulottuvuus. Uimaranta voi olla raivattu kyseiselle paikalleen kymmeniä vuosia aikaisemmin ja sen historian vaiheisiin voi lukeutua tapahtumia, jotka puolestaan vaikuttavat paikalla vallitsevaan tunnelmaan ja paikan henkeen. Edellä oleva esimerkki tuo ilmi sen, että paikkakokemuksen aiheuttavat paikan ominaisuudet voivat vaikuttaa vahvastikin toisiinsa. Paikkojen yksittäiset ominaisuudet vaihtelevat jatkuvasti, jolloin yksittäiset paikat eivät koskaan pysy täysin samanlaisina. Tällöin myös täydellisen samanlaisia paikkakokemuksia on mahdotonta saavuttaa.

2.4 Talvinen ympäristö

Lappilainen kirjailija Tapani Niemi kirjoittaa artikkelissaan, *Vuodenajat vaihtuvat meissä* (2004), siitä miten vuodenaikoja on aikojen saatossa jäsenneily. Kun eksoottisissa maissa ihmiset jakavat vuoden kahteen osaan – sateinen ja kuiva kausi, jakavat suomalaiset vuoden neljään tunnettuun vuodenaikaan. Niemi kirjoittaa kaupunkisuomalaisista, joiden ajattelussa keväällä ja syksyllä on rooli vain jonkinlaisina siirtymävuodenaikoina, kun kesää ja talvea painotetaan kahtena päävuodenaikana. Vuodenajoista syksy, talvi ja alkukevät nähdään herkästi negatiivisina, sillä silloin on pimeää, kylmää ja sateista, eikä kesäinen pukeutuminen ja kesän lämpöön linkittyvät toiminnot ole mahdollisia toteuttaa. (Niemi, 2004, s. 32–38.)

Käsitettä kaupunkisuomalainen ei Niemi määrittele tarkemmin mutta ajattelen kaupunkisuomalaisten edustavan enemmistöä suomalaisista, sillä eläminen ja asuminen on maassamme viime vuosikymmenillä painottunut enenevässä määrin suuriin kaupunkeihin. Nykyaikainen kaupungistunut ihminen alkaa jo alkusyksyn pimenevinä iltoina odottaa seuraavan kesän lämpöä ja samalla pelätä syysmasennusta. Ilmiötä selitetään luonnontieteellisesti, vaikka sen taustalta voisi löytyä muitakin syitä.

Ihminen erottaa itsensä mielellään objektiivisesti ympäröivästä luonnosta, asettuen sen ulkopuolelle ja ottaen samalla tarkkailijan aseman. Kulttuuri ja sivilisaatio nähdään myös luonnosta ulkopuolisena, yleensä jopa päinvastaisuutena luonnolle. Tästä huolimatta ihmismieli heijastaa monilla tavoin luontoa. Ihminen kulkee luonnossa katsoen ja ajatellen sitä. Ihmisen tajunta kuvastaa ulkoista todellisuutta, jolloin luonto toimii tajunnan sisältönä ja ajatuksen kohteena. Luonto esiintyy paikkoina tai yhtenä paikkana, johon mennä, mutta samalla myös jonkinlaisena ajatuksellisena oliona, joka on meille läsnä. Kun pohjoisen ihminen elää luonnossa ja luonnosta, on hän sopeutunut ajatuksiltaan, tunteiltaan ja aivan koko mentaliteetiltaan ympäröivän luonnon rytmiin. Samalla kun vuodenajat vaihtuvat luonnossa, ne

vaihtuvat myös pohjoisen ihmisen mielessä. Luonto on jatkuvassa muutostilassa, mutta niin on ihminenkin. Kun odotettu vuodenaika ominaisuuksineen on saapunut, alkaa luonnon valmistautuminen jo seuraavaan. Myös ihminen ajattelee mielellään tulevaa ja elää jatkuvasti eräänlaisessa odotuksen tilassa. (Niemi, 2004, s. 32–38.)

Vanha erätalonpoikainen ja saamelainen kansa ei kärsinyt syys- ja kevätmasennuksista. Syksy ja talvi oli juhlien aikaa, sillä silloin levättiin läpi lumettoman ajan jatkuneesta taukoamattomasta työskentelystä. Tuolloin ei Lapin mailla tyydytty vain nykyaikana totuttuun neljään vuodenaikaan, sillä vuosi jaettiin kahdeksaan jaksoon. Neljää päävuodenaikaa täydensi neljä välivuodenaikaa. Nykyistä tarkempi vuodenaikojen jaottelu pohjautui täysin pohjoiseen luontoon ja sen kiertokulkuun. Erätalonpojan ja saamelaisen tuli tuntea tarkkaan luonnon kierto, sillä ilmoista, sään enteistä, lumen paksuudesta ja pakkasen purevuudesta tiedettiin mitä kulloinkin tuli tehdä. Pohjoinen luonto ei antanut karuudessaan mitään ilmaiseksi, joten sulan maan aikana oli paljon tehtävää. (Niemi, 2004, s. 32–38.)

Jo pelkästään talvi jaettiin kolmeen jaksoon: syystalveen, sydäntalveen ja kevättalveen. Syystalvella syötiin paljon lihaa, sillä sitä oli runsaasti saatavilla. Sitä myös savustettiin ja kuivattiin, jotta myös ravinnonsaannin kannalta haastava kevättalvi selvittäisiin. Kun talvi ja kaamos saapuivat pohjoiseen, oli vanhan kansan aika vetäytyä viettämään kotaelämää, nauttimaan kesäaikaan kerrytetyistä ruokavarannoista ja tarinoimaan tulien äärelle. (Niemi, 2004, s. 32–38.)

Apukka Resortin ympäristössä toteutetun tutkimushankkeen aikana kävi ilmi, että nykyisellä Apukka Resortin alueella, Apukkajärven ja Olkkajärven välisellä kannaksella on entisaikoina ollut yksi poropaimentolaisten vuosittain käyttämä leiriytymisalue. Järvien väliselle kannakselle pystytetyt kodat ja paimentolaisten nuotiopiirit ovat jääneet elämään paikassa tarinoina ja historian tietoina. Kyseisessä paikassa toteutunut entisaikojen ihmisten eläminen on antanut alkunsa kertomuksille, jotka ovat kollektiivisen muistin kautta osana paikan olemusta. Nykyaikainen majoituspalveluja tarjoava

matkailuyritys jatkaa jo vuosisatoja sitten alkanutta leirimajoitusta, mutta vain harva tietää tämän alueen pitkälle menneisyyteen ulottuvasta historiasta. Talvisessa maisemassa Olkkajärven rannassa seisovaa, tulistelukäyttöön pystytettyä tuntsa -kotaa katsoo aivan kuin eri silmin tietäessään paikalla majailleen jo entisaikojen paimentolaisten. Paikan historiasta nousevat tarinat muuttavat paikan tunnelmaa. Ennen talven tulo on koonnut vuosittain tälle paikalle suuren ihmisjoukon majoittumaan ja viettämään aikaa yhdessä. Nyt matkailuyrityksen toimiessa samalla paikalla, jatkuu ihmisten kokoontuminen samoihin talvisiin maisemiin nauttimaan talvesta, nuotion lämmöstä ja luonnon tarjoamista arktisista olosuhteista.

Luonnon ajallisten rytmien ja vuodenaikojen esteettinen omalaatuisuus antaa perustan esteettiselle ympäristökokemukselle ja muiden kulttuurien ymmärtämiselle...Talven esteettisellä kokemuksella on erityismerkitys arktisten ja lauhkeitten vyöhykkeiden asukkaille. (Lehari, 2004, s. 76.)

Viron taideakatemian taidehistorian laitoksen professori Kaia Leharin (2004) mukaan jokainen vuodenaika muuttaa maisemaa, mutta talvi tekee sen todella radikaalisti. Keskeiset tekijät talven fenomenologisessa muutostyössä ovat pakkas ja vesi, sillä pakkasten saapuessa vesi muuttaa olomuotoaan ja menettää nestemäisyytensä. Samoin käy kostealle maalle: sekin menettää talvella joustavuutensa. Vesistöjen ja maan selvät rajat katoavat maisemasta jään peittäessä vedet ja lumen kerrostuessa kaiken päälle. Talvi pelkistää maiseman ja yksivärinen maisema vähäisine yksityiskohtineen muuttuu plastisemmaksi. Tila tuntuu laajenevan ja koskemattomat lumikinokset valtaavat maiseman. (Lehari, 2004, s. 78–80.)

Talvi yhtenäistää: monet värit katoavat maisemasta, mustavalkoinen ympäristö vapautuu useista yksityiskohdista ja sen rakenne abstrahoituu. Vain suuret muodot ja pääilmentymät jäävät. (Lehari, 2004, s. 80.)

Maiseman muutos vaikuttaa luontoon kokonaisvaltaisesti. Tilat, paikat ja yksityiskohdat muuttuvat. Talvi peittää ja piilottaa lumen alle tuodakseen esiin uusia muotoja ja uusia merkkejä ihmisen ja luonnon elämästä. Ihmisten ja

eläinten jäljet erottuvat talvella paremmin kuin kesällä. Jäljet ovat yksityiskohtia talvelle ominaisessa maisemassa. Puiden ja pensaiden oksien muodostamat graafiset ristikot eivät näy kesällä lehtien alta. Talvella niitä on mahdollista ihastella valkoista maisemaa vasten. (Lehari, 2004, s. 78–80.)

Kirjallisuustieteen emeritusprofessori Yrjö Sepänmaa erottaa artikkelissaan, *Vuodenaikojen estetiikka: talvi ja sen taide* (2004), talvitaiteen ja talven taiteen toisistaan niiden merkityksensä perusteella. Talven taide on *ikään kuin* taidetta, jonka on luonut luonto ja joka eroaa talvitaiteesta juuri siinä, ettei ihminen ole sen syntyyn suoranaisesti vaikuttanut. Sepänmaa kuvailee talven taiteen olevan sellaista, joka on luonnonvoimien tekemää ja jota tarkastellaan metaforisesti taiteena. Talvi voidaan puolestaan nähdä tällöin metaforisesti taiteilijana. Luonto siis ikään kuin henkilöityy taiteilijaksi ja käyttää lunta, jätää, valoa ja muita luonnon ominaisuuksia luomuksissaan – maisemissa. Talvi on vaikuttava esteettinen ilmiö, jonka vastaanottajana toimii ihminen. Vastaanottaminen eli katsominen tapahtuu usein taiteen opettamin mallein. (Sepänmaa, 2004, s. 92.)

Talven taide on tarjolla – lumisissa puissa, lumen kauttaaltaan peittämässä maisemassa, järven jäässä... – kunhan osaamme ottaa sen vastaan, nähdä ja kokea. (Sepänmaa, 2004, s. 92 – 94.)

2.5 Matkailun ympäristöt

Matkailu Suomeen ja erityisesti Suomen Lappiin on vuosituhanen vaihteessa ja sen jälkeen kasvanut suuresti. Kasvun tahti on ollut Euroopan matkailun keskiarvoon verraten huomattavasti suurempaa. Lapissa kasvu on näkynyt matkailukeskuksissa ja laittanut alulle voimakasta rakennustoimintaa useassa kunnassa. Keskeisin matkailun hyödyke Lapin matkailussa on pohjoinen luonto. Lapin matkailussa, sen toteuttamisessa ja rakentamisessa on huomioitava sen kestävyys, sillä rakentaminen ja ihmisten kasvava liikkuminen on helposti ristiriidassa sen kanssa mitä ihmiset saapuvat Lapista etsimään. (Staffans & Merikoski, 2011, s. 9.)

Harri Hautjärven mukaan Lapin matkailun kasvu perustui 1960 – luvulle asti vahvasti maisemiin ja paikalliseen kulttuuriin. Kun matkailussa siirryttiin 1960 – luvulla ns. massaturismiin, muuttuivat useat maisemakohteina toimineet paikat matkailukeskuksiksi ja myöhemmin jopa lomakaupungeiksi. Arkkitehtien käyttäminen matkailukohteiden suunnittelussa väheni 1960 – luvun kasvukaudella ja sen myötä rakentaminen on ollut usein epäyhtenäistä ja lavastemaista. Lapin matkailun muuttuessa massailmiöksi, sen haitalliset vaikutukset luonto- ja kulttuuriympäristöön kasvoivat. Esteettinen ja maisemanähtävyyksiä vaaliva suhtautuminen jäi toiminnallisten matkailuaktiviteettien rakentamisen jalkoihin ja lavastemaiset matkailupalvelut, sekä laskettelurinteet tekivät tuhoa alkuperäiselle luonto- ja kulttuuriympäristölle. Useat maisemanähtävyydet, joihin matkailu alun perin pohjautui, ovat turmeltuneet matkailurakentamisen myötä. Tulevaisuudessa Lapin matkailukohteiden vetovoimaisuus ja kilpailukyky edellyttävät aiempaa ammattitaitoisempaa ja laadukkaampaa ympäristösuunnittelua ja arkkitehtuuria. (Hautjärvi. 2014, s. 4.)

Maria Huhmarniemen mukaan Lapin matkailussa käynnistyi 1980 – luvulla lumihotellien aikakausi. Lumi- ja jääveistotaide on ollut alusta alkaen osana

Lapin elämysympäristöjä ja veistäjinä ovat toimineet niin suomalaiset ja kansainväliset taiteilijat, kuin myös satunnaiset itseoppineet lajin harrastajat. Matkailun alalla toimivat elämysympäristöt ovat Huhmarniemen mukaan taiteilijoiden potentiaalisia työllistäjiä. Matkailukohteiden väillä kasvavan kilpailun myötä elämysympäristöjen laatuun on keskityttävä aiempaa enemmän ja niiden suunnittelu vaatii taiteilijoille ominaista visuaalista osaamista ja ideointikykyä.

Huhmarniemen mukaan ympäristötaidetta on jo 1900 – luvulta saakka hyödynnetty muutamissa Lapin matkailun elämysympäristöissä. Keskeisenä toimijana näissä hankkeissa on ollut Lapin yliopiston taiteiden tiedekunta ja toiminta on perustunut pitkälti ympäristö- ja yhteisötaiteen pohjalle. 2000 – luvulla matkailun alalle on installaatiotaiteen, arkkitehtuurin ja ympäristötaiteen pohjalta kehittynyt uudenlaista hotelliarkkitehtuuria, jossa luonnon läheisyys on ollut suunnittelun keskiössä. Puihin rakennetut hotellihuoneet, telttamajoittuminen ja yöpyminen lumi- ja jäärakennuksissa soveltuvat erityisesti ekomatkailuun. Puuhotellit ja revontuli-iglut edustavat puolestaan uutta, modernia matkailuarkkitehtuuria, joka ei perustu paikallisiin rakennustapoihin tai kulttuuriperintöön. (Huhmarniemi, 2018, s. 37–45.)

3. TUTKIMUSMENETELMÄ JA AINEISTO

3.1 Tutkimuksen suhde taiteeseen

Tässä tutkimuksessa taiteella on monta roolia. Se toimii paitsi tutkimuksen lähtökohtana, myös eräänlaisena työkaluna – keinona saada yhteistyökumppanit ymmärtämään taiteilijan ideoita ja ajatuksia. Toisaalta taide ja taiteen tekeminen voidaan nähdä myös tavoitteena, sillä tutkimuksen kannalta taiteen toteuttaminen matkailuyrityksen ympäristössä on se mihin projektissa pyritään.

Tutkimuksen alkuvaiheessa prosessin etenemistä kanto ajatus ympäristötaiteellisesta työskentelystä osana käytännönläheistä tutkimusprojektia. Projektin alettua aiheen parissa syntyneet ideat muuntautuivat taiteellisessa työskentelyssä visuaalisiksi, esiteltäviksi luonnoksiksi ja suunnitelmiksi. Tutkimusprojekti sisälsi alusta loppuun saakka taiteelliselle työskentelylle ominaisia toimintatapoja, joilla koko projektiin osallistuvaa ryhmää aktivoitiin saattamalla yhteiset ajatukset ja ideat julki ja sitä kautta paperille suunnitelmapiirroksiksi. Visuaaliset suunnitelmapiirroukset toimivat oivana keinona esitellä ideoita, mutta niillä on mahdollista myös innostaa. Laadukkaat piirroukset yhteisesti käsiteltävästä aiheesta herättävät aina uusia ideoita. Ideoiden jalostaminen uusiksi visuaalisiksi suunnitelmiksi laukaisee ajatteluprosesseja, jotka poikivat edelleen uusia ideoita. Näin suunnitteluprosessista muotoutuu tapahtumakaari, jossa suunnitelmat kehittyivät vaihe vaiheelta kohti lopullista suunnitelmaa ja sen mukaista toteutusta.

Matkailuympäristössä ei voida pitää itsestään selvyytenä sitä, että taiteelle nähtäisiin olevan tarvetta. Hyvin toteutetut ja visuaalisesti toimivat suunnitelmat ovat yksi keino herättää tällainen tarve matkailuympäristössä sekä myös muissa ympäristöissä.

Soveltavassa kuvataiteessa taide tai taideprojekti voi olla jonkin ympäristöön, tilaan tai maisemaan kohdistuvaa kehittämistyötä, jossa taiteilija toteuttaa työtään yhteistyökumppaninsa esittämiin tarpeisiin. Tässä tutkimuksessa matkailuyrityksellä oli useita erilaisia tarpeita, joista suurimpana nähtiin piha-alueella olevien paikkojen kehittäminen. Yrityksen piha-alueen rajaaminen lumisilla muureilla rauhoitti autoliikennettä piha-alueella ja samalla koko pihamaisema muuttui suuresti. Tutkimusprojektin aikana yrityksen alueelle tehtiin suunnitelmia myös kokonaisuuksista, joita ei projektin aikaisten sää- ja resurssiolosuhteiden puitteissa päästy toteuttamaan käytännössä.

Lumisten muurien yhteyteen ja osana toteutettujen lumiveistosten- ja reliefien aiheet muotoutuivat pitkälti yrityksen yhteistyöhenkilön toiveiden ja yhteisten keskusteluhetkien pohjalta.

Muureista ja niiden yhteydessä toteutetusta talvitaiteesta muodostui pihan laidalle tarinanomainen kuvallinen kertomus Lapin talvisesta luonnosta ja ihmisen elämisestä siellä. Taiteellisia suunnittelun työtapoja hyödyntäen saavutettiin innostus taiteen toteuttamiseen.

3.2 Taideperustainen toimintatutkimus

Jokelan ja Huhmarniemen (2018) mukaan taideperustaista toimintatutkimusta voidaan pitää tutkimusstrategiana, joka ohjaa tutkimustoiminnan etenemistä toimintatutkimuksen tapaan sykleissä ja jossa taide on keskeisenä osana tapahtuvaa kehitystyötä. Taideperustaisen toimintatutkimuksen yhtenä keskeisenä lähtökohtana on sidosryhmien ja jäsenien osallistuminen tutkimus- ja kehittämisprosessiin. (Jokela & Huhmarniemi, 2018, s. 9–21.)

Tässä tutkimuksessa taideperustainen toimintatutkimus näkyy erityisesti siinä, että tutkimushankkeessa mukana olevat toimijat sekä kokemukset heidän välisestään yhteistyöstä ja vuorovaikutuksesta ovat tutkivan tarkastelun kohteena.

Taideperustaista toimintatutkimusta käytetään yleensä taidekasvatuksen, soveltavan kuvataiteen ja nykytaiteen kehityshankkeissa. Näissä kehityshankkeissa taide voi palvella monia tarkoituksia. Taiteen avulla voidaan puuttua johonkin ongelmaan tai sen avulla voidaan tavoitella uutta tietoa ja ymmärrystä. Taide voi olla myös itse kehitystyön aihe tai työkalu tutkimusaineiston keräämiseen ja analysointiin. (Jokela & Huhmarniemi, 2018, s. 9–21.) Apukkaan toteutetussa hankkeessa taiteella voi nähdä olevan monta tehtävää. Toisaalta koko hanke lähti liikkeelle tarpeesta toteuttaa taidetta, toisaalta myös pyrkimyksestä selvittää taiteen ja taiteilijoiden mahdollisuuksia matkailualan kehittämisessä. Hankkeen aikana taide on esittänyt keskeistä roolia ideointi- ja suunnittelutyössä, ajatusten kuvallisessa esittämisessä, sekä myös lopullisten toteutusten valmistusprosesseissa. Samalla oma taiteellinen toimintani on ollut koko hankkeen aikana kriittisen tarkasteluni ja sitä seuranneen jatkuvan kehittymispyrkimyksen kohteena. Kaikissa hankkeen aikana tuotetuissa prosesseissa työskentelyä on ohjannut jollain tasolla taiteellinen ajattelu ja toiminta. Taiteen toteuttaminen ja taiteen hyödyntäminen hankkeen työvaiheissa voidaan nähdä olleen myös keinona saada selville uutta tietoa tutkimuksen aiheesta – taiteilijan mahdollisuuksista matkailualan ympäristöjen kehittämisessä.

Taideperustainen toimintatutkimus perustuu taiteen hyödyntämiseen niin, että tutkimushankkeessa mukana olevat sidosryhmät ja jäsenet voidaan sisällyttää tutkimukseen, jolloin niistä voidaan saada ns. hiljaista tietoa ja kokemuksia eri tavalla kuin perinteisessä kirjalliseen ja suulliseen kieleen perustuvassa laadullisessa tutkimuksessa.

Taideperustaista toimintatutkimusta pidetään osana kvalitatiivista tutkimusta mutta sen kohdalla pysähdytään usein miettimään, onko kyseessä sittenkin laadullisen ja määrällisen tutkimuksen rinnalla oleva kolmas tutkimussuuntaus. Kvalitatiivinen, eli laadullinen tutkimus perustuu sanalliseen ilmaisuun, mutta taideperustaisessa tutkimuksessa huomioidaan myös kuvalliset, äänelliset, draamalliset, ynnä muut ilmaisumuodot. Lisäksi taideperustainen tutkimus huomioi usein perinteistä laadullista tutkimusta vahvemmin yhteiskunnalliset ympäristökysymykset. Tästä huolimatta taideperustainen toimintatutkimus nähdään suuntauksena laadullisen tutkimuksen sisällä. Se on tapauskohtaista kehittämistutkimusta, joka seuraa toimintatutkimuksen perinteitä, jotka muodostuvat osaksi kvalitatiivista tutkimusta. (Jokela & Huhmarniemi, 2018, s. 9–21.)

Taideperustaisen tutkimuksen taustana on tarve ja tavoite kehittää taidealalla toteutettavaa tutkimusta. Soveltavan kuvataiteen ja taidekasvatuksen tieteenalojen on todettu tarvitsevan taidepohjaista tutkimusstrategiaa. Nämä tieteenalat ovat edelleen kohtalaisen uusia ja aiemmin toteutetut tutkimukset ovat lainanneet tutkimusmenetelmiä yleensä muista tieteenaloista, kuten opetus- ja yhteiskuntatieteistä. Taiteen ja taidekasvatuksen tietämyksen tarve on muuttuva: tutkimuksen tavoitteena on tyypillisesti kehittää yhä toiminnallisempia käytännön työmenetelmiä tai käytännön tuotantoja ja kestävän kehityksen edistäminen tutkimuksen avulla on yleensä läheisesti sidoksissa taideperustaisen toimintatutkimuksen strategiaan. Tutkijat pyrkivät kehittämään toimintatapoja, jotka mahdollistavat sidosryhmien ja paikallisten yhteisöjen tai yhteiskunnan toiminnan kehittymisen, myös kestävän kehityksen huomioon ottaen. (Jokela & Huhmarniemi, 2018, s. 9–21)

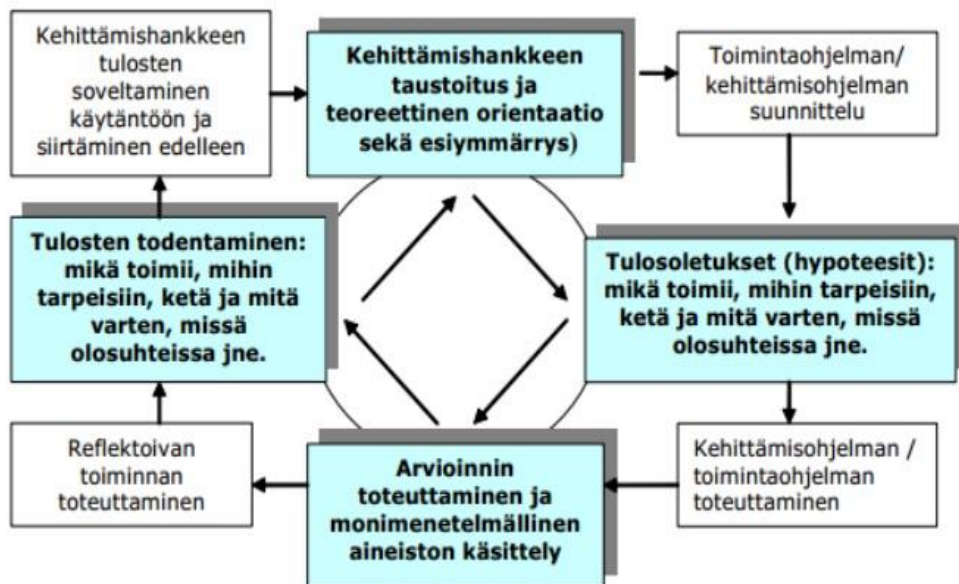
3.3 Realistinen evaluaatio

Käsityötieteen emeritaprofessori Pirkko Anttila käsittelee teoksessaan, *Realistinen evaluaatio ja tuloksellinen kehittämistyö* (2007), realistisen evaluaatiomenetelmän soveltamista eri aloilla tapahtuvassa kehittämistyössä. Teoksessa esitellään toimintamalleja, joilla erilaisia prosesseja, prosessin osia, sekä niiden onnistumista voidaan suunnitella, mitata ja arvioida sekä edelleen kehittää. Menetelmän soveltamista tarkastellaan erityisesti tuloksellisuuden, vaikuttavuuden ja hyödynnettävyyden näkökulmista. Tässä tutkimuksessa realistinen evaluaatio näkyy Apukka Resort –matkailuyrityksen ympäristöön, yrityksen henkilöstön kanssa yhteistyössä toteutettujen ympäristötaiteellisten toiminnan ja toteutusten suunnittelussa, toteuttamisessa ja toiminnan vaikutusten arvioinnissa. Realistinen evaluaatio toimii siis keskeisenä ohjenuorana tutkimushankkeen toteuttamisessa, vaikkakaan toteutettu hanke ei noudata aivan kurinalaisesti realistisen evaluaation mukaisen prosessin peruskaavaa.

Pirkko Anttilan mukaan realistinen evaluaatio (arviointi) on tutkimusote, joka edustaa tavanomaisesta tieteellisestä päättelystä eroavaa päättelyn tapaa, joka koostuu käytännöllisen ja teoreettisen ajattelun vuorottelusta. Päättelyä ja päätelmiä tehdään havaittujen tosiseikkojen sekä asetettujen arviointikriteerien perusteella. Arviointikriteerit määrittyvät pitkälti sen mukaan mikä kulloinkin meneillään olevan kehittämishankkeen tavoite on ja mitä varten kehittämishankkeeseen on alkujaan ryhdytty. Realistiseen evaluaatioon perustuvan hankkeen suunnittelussa tarvitaan tarkka tieto siitä, miten ja mitä varten sekä missä olosuhteissa hanke toimii. Tällöin hankkeen edetessä voidaan paremmin arvioida toiminnan vaikutuksia ja tarvittaessa myös muuttaa toimintasuunnitelmaa kesken meneillään olevan projektin. Hankkeen ensimmäisiin vaiheisiin sisältyy tarkkojen suunnitelmien teko sekä toiminnan aikataulusta ja etenemisestä, että myös toiminnan tuloksena syntyvistä tuotteista tai käytännöistä. (Anttila, 2007, s. 61–62.)

Hankkeen suunnittelu tehdään huolellisesti mallintaen. Mallissa otetaan huomioon se, mihin ideaan ja / tai ohjelmateoriaan se perustuu, mihin kontekstiin eli mihin olosuhteisiin se sijoitetaan, ketkä ovat hankkeen toimijoita ja toimeksiantajia tai asiakkaita, mitä toimenpiteitä on tarkoitus suorittaa ja mihin tuloksiin aiotaan pyrkiä. (Anttila 2007, s. 61–62.)

Realistisen evaluaation voi siis ajatella prosessina, jonka aikana kehittämishankkeen tuomaa muutosta ja tuloksellisuutta arvioidaan ja tuodaan näkyväksi. Kehittämishankkeen aikana kerättyä ja saavutettua tietoa on mahdollista hyödyntää sekä välittömästi vielä meneillään olevassa prosessissa, että myös muissa vastaavanlaisissa hankkeissa ja projekteissa. Näin ollen realistista evaluaatiota voidaan katsoa tehtävän tässä hankkeessa myös matkailuyrityksen päätöksentekoa ja tulevaisuuden toiminnan suunnittelua varten.

Kuva 2. Hankkeen mallinnus realistisessa evaluaatiossa. (Anttila, 2007, s. 81.)

Realistisen evaluaation mukaisessa hankkeessa kaikkea hankkeeseen kuuluvaa toimintaa lähestytään hyvin käytännönläheisellä otteella. Hankkeen alussa varmistetaan jokaisen mukana olevan tahon esiyymmärrys (Kuva 2. sivulla 37) toiminnan kohteena olevasta aiheesta. Tällä varmistetaan se, että hanketta määrittelevistä tavoitteista ja koko hankkeen etenemisestä vallitsee osallistujien välillä yhteisymmärrys.

Kuvassa 2. näkyvät kehittämishankkeeseen sisältyvät vaiheet pääpiirteittäin. Kehittämishankkeen ohjelman suunnittelu perustuu kehittämistyön tarpeeseen, tarkemmin ilmaistuna taustatyössä ilmenneisiin kehittämisen paikkoihin toimintaympäristössä. Kehittämishankkeen suunnittelun myötä syntyvät tulosoletukset kuvaavat niitä toimia ja toteutuksia, jotka kehittämistyöhön osallistuvat henkilöt näkevät vallitsevissa olosuhteissa parhaiksi ennalta määriteltyjen kehittämistyön tavoitteiden saavuttamisessa. Tulosoletusten eli hypoteesien paikkansa pitävyydestä saadaan lisää tietoa, kun kehittämishanke etenee suunnitellun toimintaohjelman toteuttamiseen ja käytännön toiminnan myötä saavutettujen kokemusten ja todettujen tulosten arviointiin. Arviointia ja reflektointia sekä niitä seuraavia päätelmiä määrittävät paitsi toiminnassa havaitut tosiseikat, myös asetetut arviointikriteerit. Syntyneet päätelmät ovat siis realistisen evaluaation prosessissa tuloksia, jotka ovat syntyneet tarkkaan määritellyn suunnittelun ja kokeilevan käytännön toiminnan myötä. Prosessissa kehitystyön kohteesta esiin nostetut muutostarpeet, käytössä olevat resurssit, vallitsevat olosuhteet ja vaikutusodotukset ovat tuotu avoimesti esille, jolloin toiminnan arviointi ja sen mukainen mahdollinen toiminnan muuttaminen on helppoa.

Kuvassa 3. (sivulla 40) on nähtävissä laajemmin realistisen evaluaation mukainen prosessi kokonaisuudessaan. Siinä edellä avaamani ja kuvassa 2. esitelty hankkeen mallinnus sekä sitä seuraavat toimintasyklit ovat nähtävissä koko prosessia kuvaavan kaavion keskivaiheilla. Kuvan 3. kaaviosta käykin selkeämmin ilmi se, kuinka realistinen evaluaatioprosessi voi koostua useista peräjälkeen tapahtuvista toimintajaksoista. Anttilan mukaan realistinen evaluaatioprosessi on vaiheittainen ja iteratiivinen, eli kierros kierrokselta kehittyvä. (Anttila 2007, s. 61–62).

Kuvan 2. kaaviossa esitellyt tapahtumat käydään hankkeen aikana läpi useaan kertaan, jolloin suunniteltu toiminta hioutuu kerta kerralta kehittyneemmäksi. Käytännönläheisessä kehitysprosessissa siirrytään käytännöstä kohti teoreettista orientaatiota ja edelleen takaisin kohti käytäntöä. Vaikka prosessi alkaa käytännöstä, ei se kuitenkaan kiellä teoriaa kaiken käytännön taustana. Prosessissa tapahtuvan evaluoivan arvioinnin tavoitteena on Anttilan mukaan ennemmin tulosten hyväksyminen, kuin niiden todeksi vahvistaminen. (Anttila, 2007, s. 61–62.)

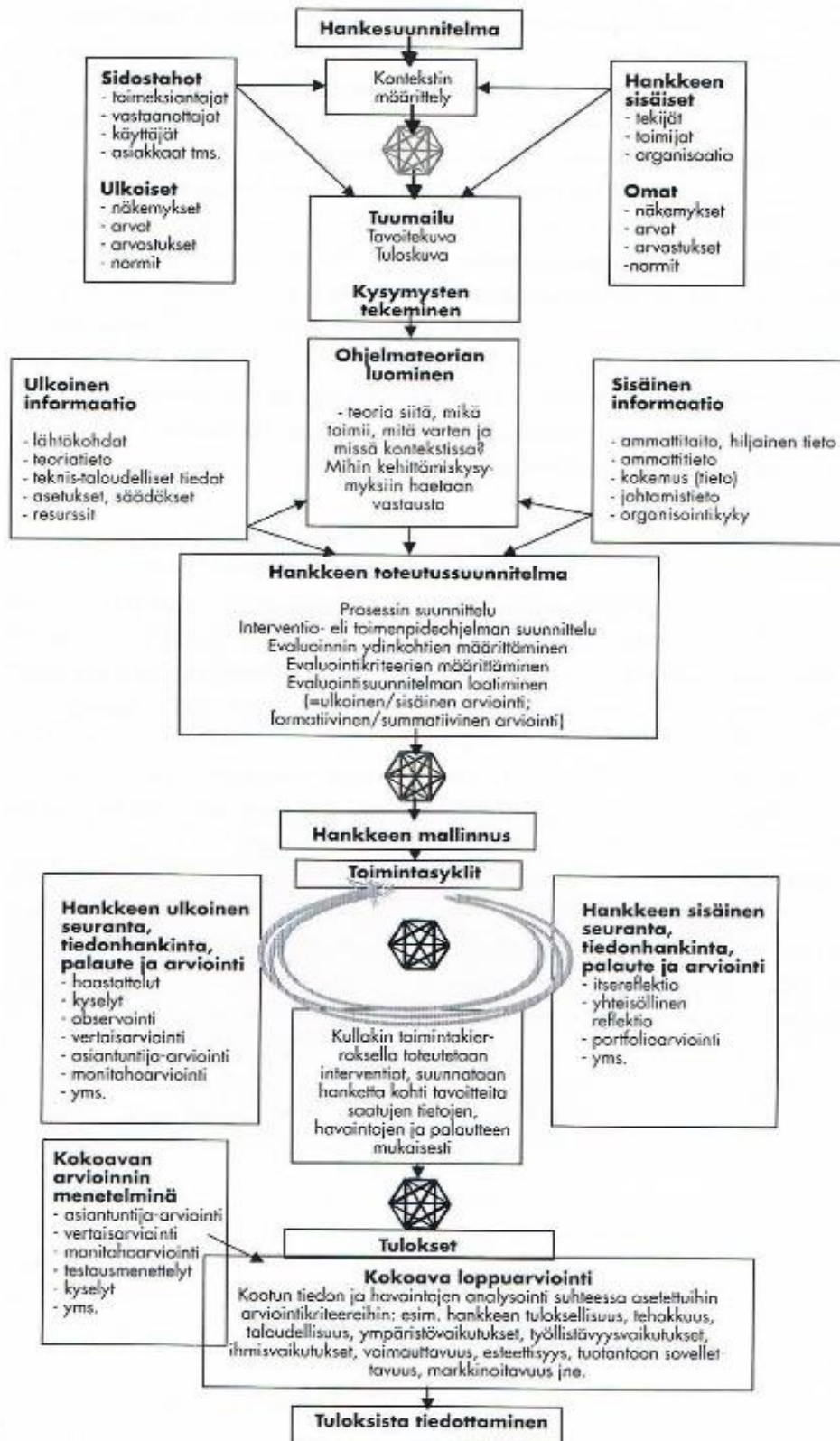
Tässä tutkimuksessa realistisen evaluaation mukainen kehittämistyö kohdistuu yrityksen ympäristössä tapahtuvaan lumi- ja jäärakentamiseen sekä talvitaiteen toteuttamiseen. Suunniteltu toiminta tähtää matkailuympäristön kehittämiseen lumi- ja jäärakentamisen sekä talvitaiteen keinoin. Toimintaa arvioidaan suunnittelusta ja niin sanotusta taustatyöstä alkaen läpi prosessien aina valmiisiin toteutuksiin ja niistä saatuihin kokemuksiin saakka. Kehittämishankkeessa tapahtuu jatkuvasti taiteellista tai ainakin taidealan osaamista hyödyntävää työskentelyä, vaikka tapahtuneen toiminnan arvioinnissa ja sitä seuraavassa tulevaisuuden suunnittelussa painottuvatkin logistiset- ja resurssikysymykset. Ajattelenkin arviointia tapahtuvan ikään kuin kahdella tasolla: yrityksen elinkeinoa tukevan kannattavuuden ja tehokkuuden sekä taidealalle tärkeän taiteen toteutumisen näkökulmista.

Hankkeen aikana evaluoiva arviointi kohdistuu ideointi-, suunnittelu-, kokeilu- ja toteutusprosesseihin. Arviointia toteutetaan jatkuvasti tekemisen lomassa ja arvioinnin pohjana on tavoite yrityksen kannalta kannattavien ja matkailuelinkeinoa kehittävien taiteellisen toiminnan ja tuotteiden aikaansaamisesta. Jatkuva arviointi toteutuu hankkeessa taiteilijan ja yrityksen henkilöstön yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa. Arvioinnin osoittamat muutostarpeet taiteellisessa toiminnassa ja toteutuksissa näkyvät tulevaisuuden toiminnan suunnittelussa, mutta myös kesken prosessin tapahtuvaa suunnitelmien muutosta tapahtuu –erityisesti pienissä käytännön toiminnoissa. Esimerkiksi kesken lumirakentamisen prosessin tapahtuva työnkuvien vaihtaminen eri henkilöiden välillä tai suuremman kaluston

hankkiminen työmaalle voivat muuttaa työskentelyä matkailuympäristön kannalta tehokkaammaksi.

Hankkeen aikana tapahtuva arviointi kohdistuu pitkälti toteutuksen käytäntöihin kuten suunnitteluun, tarpeiden kartoitukseen, tekniseen toteuttamiseen, resurssien riittävyyteen ja kustannusten arviointiin, työvoiman ja työvälineiden tehokkuuteen, sekä aikataulujen arviointiin ja toteutumiseen. Samalla taiteilija arvioi jatkuvasti omaa ja muiden työskentelyä taiteellisten tavoitteiden kautta. Taiteellisten näkemyksien ja pyrkimyksien saattaminen ymmärrettävästi muiden tietoisuuteen saattaa olla haasteellista mutta taiteellista kompetenssia hyödyntävät esityskuvat ovat toimiva työkalu taiteilijan ja matkailuelinkeinon kohtaamisessa. Taiteilijan ammattitaidon tehokas hyödyntäminen vaikuttaa vahvasti taiteellisen kehittämishankkeen lopputulokseen. Taiteilijalla on tässä suuri vastuu, sillä viime kädessä vain hän itse tietää täysin oman potentiaalinsa.

Kuva 3. Realistinen evaluaatio prosessina. (Anttila, 2007, 158.)

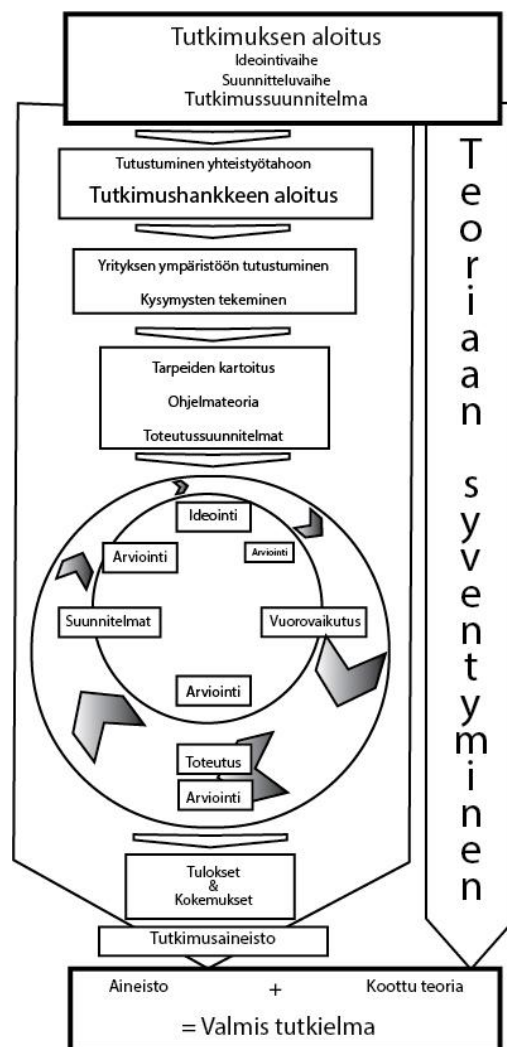
4. YMPÄRISTÖTAIDEPROSESSI

4.1 Yhteistyöhanke osana tutkimusta

Pro gradu- tutkielmani lähtökohtana ja tutkimuksen kohteena on matkailualalla toimivaan yritykseen toteutettava kehittämishanke. Ympäristötaiteelliseen työskentelyyn perustuva käytännön suunnittelu- ja toteutustyö osana tutkimusta kiinnittää tutkimuksen vahvasti käytäntöön. Tutkielman rakenne perustuu pitkälti käytännön työskentelyssä oleviin eri vaiheisiin, niissä tehtyihin ratkaisuihin, sekä niistä syntyviin huomioihin ja kokemuksiin. Hankkeen puitteissa tapahtunut toiminta näkyy tutkielmassa käytännönläheisenä, kokemuksiin pohjautuvana pohdintana, jossa tarkastellaan ympäristötaideprojektia ja sen sisältämiä toimia ensimmäisestä yhteydenpidosta ja alkuideoinnista aina toteutusten valmistumiseen ja loppuarviointiin saakka.

Realistisen evaluaation prosessikaavion (kuva 3., sivulla 40) inspiroimana tehty suunnitelmakaavio (kuva 4., sivulla 42) Apukka Resortin ympäristössä toteutettavasta hankkeesta kuvaa suurpiirteisesti tutkimusprosessin etenemistä kokonaisuutena. Syksyllä 2018 alkanut tutkimuksen ideointi johti pian kahtia jakautuneeseen tutkimustyöskentelyyn, jossa samaan aikaan keskityttiin toteutettavaan tutkimushankkeeseen ja syvennyttiin tutkimuksen aiheen kannalta keskeiseen taidealalla tuotettuun tieteelliseen kirjallisuuteen. Hankkeen edetessä myös tiedot ja tavoitteet hankkeen aikana toteutettavista toimista selkenivät. Tämän myötä yksittäisten hankkeen sisällä toteutettavien prosessien suunnittelu mahdollistui. Samalla myös taidealan kirjallisuudesta oli mahdollista rajata tarkemmin tutkimuksen kannalta epäolennaiset teokset pois ja vastaavasti etsiä tilalle aiheen kannalta olennaista ja tarpeellista kirjallisuutta.

Talvitaiteellisen työskentelyn luonteeseen kuuluu luonnonolosuhteiden tuomat aikataulujen- ja toiminnan muutokset. Tutkimuksen sisällä tapahtuvia toimintoja, niin tieteellisen kirjallisuuden, kuin myös tutkimushankkeen parissa tapahtuvia, on ollut mahdollista toteuttaa läpi koko tutkimustyöskentelyn. Syystalvella lumisateiden antaessa odottaa itseään koko hankkeen onnistuminen tuntui epävarmalta. Samalla käytännön töiden myöhästyminen loi kuitenkin mahdollisuuden lukea taidealan kirjallisuutta, suunnitella tulevaa toimintaa paremmin ja hyödyntää jo saavutettua tieteellistä tietoa suunnittelutyössä. Lopulta hankkeen aikana tapahtunut toiminta, sen myötä syntyneet taiteelliset toteutukset, saatu palaute sekä tutkimuksen taustana oleva teoria ovat muodostaneet yhdessä tarinan, joka synnyttää vahvan tunteen onnistumisesta.

Kuva 4. Tutkimuksen eteneminen. Koivu, 2018.

Toteutettavalle tutkimusprojektille toimintakentän tarjoava Apukka Resort on melko uusi toimija Lapin matkailussa, eikä vakiintuneita käytäntöjä matkailualueelle toteutettavasta lumirakentamisesta ja talvitaiteesta ole ennen hanketta ollut olemassa. Talvitaiteen toteuttamiseen ei ole varattuna juurikaan resursseja mutta halua ja tarvetta pienimuotoiselle alueen elävöittämiselle talvitaidetta hyödyntäen on.

Lapin alueella on lukuisia matkailualan toimijoita, joiden alueella nousee pystyyn vuosittain todella suuriakin lumi- ja jäärakentamisen taidonnäytteitä. Näiden matkailutoimijoiden toiminnassa ihmiskäsin ja konein muotoiltu lumi ja jää ovat usein elinkeinon kannalta keskeisin tekijä eli itse elinkeino. Lumesta ja jäästä on mahdollista toteuttaa asioita myös pienemmin. Apukka Resortin toiminnan ehdottomassa keskiössä ovat lumiympäristöjen sijaan monipuoliset majoituspalvelut sekä Lapin luontoa ja arktisia oloja hyödyntävät vahvasti toiminnalliset elämystoiminnot.

Lumi- ja jäärakentaminen esiintyy yrityksen toiminnassa yhtenä toteutettavana projektina muiden sesongin aikaisten töiden ohella. Hankkeen aikana suunniteltavat ja toteutettavat taideproduktit tai taiteellisia työskentelytapoja hyödyntävät rakennelmat voivat osaltaan tukea sekä majoitus- että elämystoimintaa. Toteutettavaa hanketta voisi kuvailla eränlaiseksi matalan kynnyksen talvitaideprojektiksi, sillä tarkastelen siinä talvitaiteen toteuttamisen vaiheita ja keinoja tilanteessa, jossa käytössä olevaa työvoimaa ja muita resursseja on vähän.

Talvitaideprojektin suunnittelussa ja aikataulutuksessa on tärkeä huomioida luonnon olosuhteiden vaikea ennustettavuus. Tähän tutkimukseen sisältyvän toiminnallisen osuuden aikataulutus etukäteen on ollut haastavaa sillä ympäristö ja luonto määrittävät paljolti sitä mitä ja milloin on mahdollista tehdä. Talvitaidetta suunniteltaessa ja toteuttaessa toimintamahdollisuuksia määrittävät suurimmat tekijät ovat lumi- ja pakkastilanne – etenkin silloin kun keinotekoisia lunta, eli niin sanottua tykkilunta ei ole saatavilla.

Etenkin syystalvella suunnittelun ja toteutuksen aikataulutuksessa on otettava etukäteen huomioon mahdolliset yllätykset luonnonolosuhteissa. Käytännön töitä on oltava valmis tekemään silloin kun olosuhteet sen sallivat ja

suunnittelu sekä kirjallinen työskentely on sovittava usein käytännön työskentelyn lomaan.

Lapin eri matkailuyritysten ja Lapin yliopiston välillä on tehty yhteistyötä jo useiden vuosien ajan. Lapin yliopiston kuvataidekasvatuksen koulutusohjelmassa opiskelijoille tarjotaan laadukasta valmennusta lumenveistoon keskittyvillä opintojaksoilla, joiden toteuttaminen perustuu suurelta osin yhteistyöhön matkailualan kanssa. Tässä hankkeessa yhteistyökumppanina oleva yritys ei omaa aikaisempia kokemuksia yhteistyöstä Lapin yliopiston kanssa. Yrityksen toiminnassa ei ole vielä juurikaan ehditty luomaan vakiintuneita käytäntöjä esteettisen ympäristön ylläpidon suunnittelussa ja toteutuksessa matkailusesonkien aikana. Tältä pohjalta ja tähän keskittyen hanketta on lähdetty toteuttamaan. Samalla kun kehitämme yhteistyöyrityksen toiminnassa lumi- ja jäärakentamisen käytäntöjä, saamme myös kokemuksia taidealan ja matkailuyrityksen välisestä yhteistyöstä, sekä erityisesti taiteilija-taidekasvattajan mahdollisuuksista toimia tarpeellisena osana matkailun kehittämistyötä. Koen tämän hankkeen loistavana mahdollisuutena päästä osaltani kokeilemaan, luomaan ja arvioimaan Apukka resortin vielä puuttuvia talvitaiteeseen perustuvia käytäntöjä.

Ympäristötaiteen toteuttamista lähestytään taidealalla luonnollisesti taiteen ja taiteellisten toteutustapojen kautta. Kun toimitaan yhteistyössä matkailualan kanssa, on tiedostettava se, että yhteistyötahon toimijat lähestyvät aihetta aina omaan elinkeinoonsa linkittyvän tulokulmansa kautta. Teoksen valmistusprosessin aikana taiteilija käyttää omaa luovuuttaan, visuaalista ajatteluaan ja aikaisempia kokemuksiaan hyödyksi jatkuvasti. Taiteilija omaa tietoa ja ajattelua, jota vain taiteilija voi omistaa. Matkailualan toimijat puolestaan lähestyvät toimintaa heidän oman yritystoimintansa kautta. Teokselle on koettu olevan jonkinlaista tarvetta ja teoksen valmistuessa huomio kiinnittyy luontevimmin siihen, kuinka hyvin teos vastaa aikaisemmin todettuja tarpeita.

Jotta taiteen toteuttaminen matkailuyrityksen ympäristöön tulisi mahdolliseksi, on taiteilijan vakuutettava matkailualan toimijat jo ennen varsinaista työn toteutusta. Ideapaperien, luonnoksien ja suunnittelukuvien

laadukkaalla toteutuksella on suuri painoarvo. Jotta taiteilijan on mahdollista tuoda omat visuaaliset ideansa muiden tietoisuuteen, on hänen kyettävä kuvallistamaan ne innostavalla, vakuuttavalla ja selkeällä tavalla.

Talvea hyödyntävää ympäristötaidetta tehdessä toimintaan sisältyy paljon työvaiheita, joihin taiteesta ja luovuudesta ei ole juurikaan apuja. Esimerkiksi lumimuottien rakentaminen, lumen auraaminen ja lapiointi sekä jäiden nostaminen järvestä on työtä, jossa taiteilija ei voi tukeutua taiteellisiin vahvuuksiinsa. Näihin työvaiheisiin taiteilijan ideointityö ja toteutettavista ideoista tehdyt suunnitelmat vaikuttavat merkittävästi mutta työtä tehdessä taiteilija on kuitenkin vain yksi raskaan työn tekijä muiden joukossa. Vasta lumen ja jään veistämiseen siirryttäessä kohdistuvat katseet erityisesti taiteilijaan ja hänen taiteellisiin kykyihinsä.

Taiteilijan ajatus valmiista teoksesta syntyy tämän kaltaisessa hankkeessa paitsi taiteilijan omasta taiteellisesta tavasta nähdä, kokea, ideoida, suunnitella ja toteuttaa taidetta, myös yhteistyötaholla tunnistetuista ja sanallistetuista tarpeista. Taiteilijan ideat ja niistä kehitellyt suunnitelmat synnyttävät moniosaisen tapahtumasarjan, joka johtaa lopulta valmiiseen teokseen. Prosessin aikana toimintaan osallistuvia henkilöitä voi olla yksi tai useampia. Yhdessä tehtäessä idea sekä sen seurauksena syntyneet ja kehittyneet suunnitelmat muodostavat päämäärän, jota kohti yhdessä edetään. Jos päämäärä eli valmis teos on tarkkaan määritelty ja yhteistyötaho odottaa teoksen olevan tarkasti suunnitelman mukainen, on taiteilijalla suuri vastuu siinä, että suunnitelmiin pohjautuva toiminta etenee oikeaan suuntaan. Mikäli prosessin aikana ilmenee ongelmia tai hidasteita, jotka johtavat suunnitellusta poikkeavaan toimintaan, ei lopputulos luultavasti ole alkuperäisen idean mukainen. Ympäristötaiteessa onkin tärkeää tutustua huolella paikkaan, jossa taiteellinen työskentely tulee tapahtumaan. Paikan luonne ja ominaisuudet määrittävät pitkälti sitä, minkä kaltainen teos tai teoskokonaisuus taiteilijan työskentelyn myötä lopulta syntyy. Jos teos siirretään suunnitellulta paikaltaan toisaalle, voi teoksen luonne muuttua suuresti.

4.2 Toimintaympäristö

4.2.1 Apukka Resort – Paikan kartoitus

Paikan tarinoilla on iso rooli niin matkailupalveluiden, -ympäristöjen kuin -tuotteiden suunnittelutyön sisällöntuottamisessa. Uskon, että parempi paikantuntemus antaa lisää tarinoita suunnittelun materiaaliksi sekä tarjoaa useampia ja kulttuurisesti kestäviä keinoja kertoa paikka uudestaan, esimerkiksi ympäristötaiteen avulla. (Haataja, 2018, s. 69.)

Tässä luvussa esittelen Apukan aluetta ja ympäristöä niiden havaintojen ja tietojen pohjalta, joita olen paikasta saavuttanut. Paikkaan tutustumisessa toimintaani on ohjannut Lapin yliopiston ympäristö- ja yhteisötaiteen opinnoissa käytetty paikan kartoituksen malli, jossa paikkaa tarkastellaan sekä kokemalla ja näkemällä, että tutkimalla paikkaan liittyvää kirjallista ja suullista tietoa. Paikan kartoitus on siis prosessi, jossa paikan objektiiviset, subjektiiviset, tekstuaaliset ja sosiokulttuuriset ulottuvuudet tulevat selvitetyksi.

Kulttuuristen piirteiden tunnistaminen ja niiden monimuotoisuuden hahmottaminen tapahtuu parhaiten paikkaan tutustumisen kautta. Kulttuuriseen kestävyYTEEN perustuvan suunnittelutyön ja siihen kuuluvan paikkakartoituksen tavoitteena on saavuttaa monipuolinen käsitys paikkaan liittyvistä merkityksistä, arvoista, kulttuurista, näkökulmista ja erilaisista esityksistä, joilla paikka on tuotettu. (Haataja, 2018, s. 66.)

Apukka Resortin toiminta- alue on jaettavissa selkeästi kahteen osaan. Asiakkaille kohdistettu alue eli itse matkailupalvelualue sijoittuu Rovaniemeltä tultaessa 4-tien oikealle puolelle. Rovaniemi–Sodankylä -tien vasemmalla puolella, Apukka Resortin matkailualueen välittömässä läheisyydessä toimii yrityksen kiinteistöhuollon ja muiden käytännön kehitystöiden tukikohta työ-

ja varastotiloineen. Tukikohdan alue koostuu isosta parkkipaikasta, jossa säilytetään yrityksen työkalustoa ja ajoneuvoja, sekä parkkipaikan ympärillä olevista hallimaisista rakennuksista, joissa työkalujen varastointi ja alueella alati jatkuva lisärakentaminen on mahdollista. Tämä Sodankyläntien vasemmalla puolella oleva paikka toimii siis eräänlaisena tukikohtana, jossa toimistotöiden lisäksi rakennetaan, huolletaan ja viimeistellään matkailuyrityksen toiminta-alueella käytettävää välineistöä, rekvisiittaa ja kalustoa. Lisäksi täällä majoittuvat matkailusesongin aikana yrityksen ylläpitämiin aktiviteetteihin oleellisesti kuuluvat porot, huskyt ja hevoset. Tukikohtaa ympäröivillä pelloilla ja metsissä kulkevat talvisin ajourat poroille, koiravaljakoille ja moottorikelkoille, joten hallipihan läpi kulkee vilkas liikenne läpi sesongin.

Itse matkailupalvelualue rajautuu yhdeltä sivultaan Olkkajärven rantaan ja vastakkaiselta sivultaan Sodankylään kulkevaan 4-tiehen. Alueelta Rovaniemelle päin katsoessa on alueen laidalla vastassa metsä ja Sodankylään päin katsottaessa näkyy aidattu Luonnonvarakeskuksen ylläpitämä pensas- ja puulajipuisto Arboretum Apukka. Apukka Resortin alueelta katsoen Arboretum Apukan takana on puiden lomasta nähtävissä jyrkä valkoinen kivitalo pihapiireineen. Paikalla toimii huvilamajoitusta tarjoava Villa Apukka, joka on aloittanut toimintansa hieman ennen Apukka Resortia. Arboretum Apukan ja Villa Apukan välittömästä läheisyydestä alkaa Olkkajärven virkistysalueeseen kuuluva Olkkajärven esteetön luontopolku, joka kulkee muutaman sadan metrin matkan Olkkajärven ranta-alueella ja tarjoaa kulkijoilleen opastetaulujen välityksellä tietoa paitsi alueen puulajeista, myös Apukan alueen historiasta. Pitkospuin varustellun luontopolun toinen pää on Sodankyläntien varressa Olkkajärven rannalla sijaitsevalla taukopaikalla, joka on samalla myös Olkkajärven venesatama. Luontopolku kulkee siis Apukka Resortin alueelta pohjoiseen päin.

Yrityksen pihamaalta katsoessa näkyy 4-tien toisella puolen yrityksen varasto- ja työskentelyrakennusten lisäksi myös keskellä peltoa tien vieressä seisova iso punainen latorakennus, jonka seinään on kiinnitetty iso Apukka Resort - kyltti. Latorakennuksen takana avautuva pelto rajautuu ympäröiviin metsiin. Alueen karttaa tarkastellessa selviää, että heti pelto- ja metsämaiseman takana

avautuu läheinen Apukkajärvi. Latorakennuksen kohdalla kääntyy 4-tieltä pääsisäänkäyntinä toimiva tie Apukan pihamaalle. Risteyksen vieressä on myös huomaamaton muistomerkki, joka on pystytetty talvisodan aikana Olkkajärven jäällä toimineelle ruotsalaiselle lentolaivueelle. Paikalla on siis entisaikaisten asumusten ja elinkeinojen lisäksi myös maamme sotiin liittyvää historiaa.

Pohjois - Suomen ilmapuolustuksen avuksi saapunut ruotsalainen, 15 hävittäjästä ja 270 vapaaehtoisesta ruotsalaisesta koostuva lentorykmentti F19 aloitti toimintansa Olkkajärvellä 9.1.1940. Rykmentti puolusti Rovaniemeä talvisodan aikana Neuvostoliiton ilmahyökkäyksiä vastaan torjuen yhteensä 35 vihollisen pommihyökkäystä. Taisteluissa F19 sai tuhotuksi 12 viholliskonetta, menettäen samalla itse kuusi hävittäjäänsä ja kolme lentäjäänsä. Suomen solmiessa välirauhan Neuvostoliiton kanssa palasi lentorykmentti Ruotsiin huhtikuussa 1940. (Haverinen, 2014, s. 10.)

Ruotsalaisten lentäjien lähdettyä saapuivat Olkkajärvelle kesällä 1941 puhjenneen jatkosodan myötä saksalaiset aseveljet. Jatkosodan aikana Olkkajärvi toimi saksalaisten varastoalueena ja lentotukikohtana. Saksalaisotilaat viipyivät Lapissa ja täten myös Apukan ympäristössä yli kolme vuotta. Olkkajärven kylän työllisyys ja kehitys oli jatkosodan aikana huomattavan suurta. Aseveljeys saksalaisten kanssa päättyi syyskuussa 1944 Neuvostoliiton kanssa tehtyyn aselepoon. Tämän myötä Olkkajärven alueen asukkailla oli edessään evakkomatka Ruotsiin. Saksalaisten tukikohtana toiminut Apukka tuhottiin täysin vuoden 1944 lokakuussa. Evakkoajan päätyttyä koko Rovaniemen seudun ihmiset joutuivat aloittamaan suuren jälleenrakennustyön sotatoimien tuhoamalla kotiseuduillaan. Sotien jälkeen, vuonna 1946 Olkkajärven seudulla jatkettiin 1930 -ja 1940 -lukujen vaihteessa perustettua koulutoimintaa. 1950 valmistuneessa Apukkalammen rannalla sijaitsevassa kansakoulussa käytiin koulua vuoteen 1972 saakka, jolloin Olkkajärven koulu lakkautettiin ja oppilaat hajautettiin muihin lähiseutujen kouluihin. (Haverinen, 2014, s. 11–18.)

Apukka Resortin ympäristössä toteutetun hankkeen aikana, yrityksen henkilökunnan kanssa käydyissä keskusteluissa kuulin lukuisia kertomuksia Apukan alueen historiasta. Erään kertomuksen mukaan Apukka Resortin alueella, Apukkajärven ja Olkkajärven välisellä kannaksella on ollut entisaikojen talvina myös poropaimentolaisten käyttämä leiripaikka, johon on kokoonnuttu talven ajaksi lepäämään ja nauttimaan talven myötä alkaneesta vapaa-ajasta.

Hanna Haverisen mukaan (2014) Olkkajärvellä ja sen läheisyydessä on todennäköisesti ollut lähes katkeamattomasti asutusta kivikaudesta nykyaikaan saakka. Monet nimistöön, esinelöytöihin ja perinnetietoon perustuvat seikat osoittavat Olkkajärven ensimmäisten asukkaiden olleen saamelaisia. Alueen runsaat vesistöt ovat mahdollistaneet kalastajien asettumisen alueelle jo 1300 -luvulta lähtien. Myöhemmin Suomalaisen asutuksen vahvistuessa on suurin osa saamelaisista väistynyt alueelta kauemmaksi. (Haverinen, 2014, s. 2 – 9.)

Rovaniemen kirkonkylältä Olkkajärven kautta Vikajärvelle kulkeva tie valmistui vuoteen 1849 mennessä. Vuonna 1857 tietä oli saatu jatkettua Kemijärvelle saakka ja tämän myötä myös kestikievarijärjestelmä perustettiin. Olkkajärvellä alkoi tuolloin toimia ensimmäinen, Karhakkamaan kestikievari, joka toimi Apukan kestikievarin edeltäjänä. Apukkaan siirtyneestä kestikievarista on ensimmäinen maininta löydetty joulukuulta 1865. Talvi 1915 – 1916 oli tiettävästi Apukan kievarin vilkkainta aikaa, sillä yöpyjiä saapui läpi talven Venäjälle kulkevien sotamateriaalikuljetusten työllistämänä. Kestikievaritoiminta Apukassa loppui vuonna 1930 ja seuraavaksi tilan alueet valjastettiin 1938 alkaneeseen maataloustutkimukseen. Tutkimustoiminnan peruja on Apukassa oleva, nykyään Luonnonvarakeskuksen ylläpitämä pensas- ja puulajipuisto Arboretum Apukka. Sodan jälkeen Apukan tutkimustilalla aloitettiin myös sahalaitostoiminta, joka ehti jatkua yli 40 vuotta. Aktiivinen maataloustutkimus jatkui Apukan alueella yli 70 vuotta ja vuodesta 2012 eteenpäin, ennen Apukka Resortin perustamista Apukan omisti Scandinavian Dream –matkailuyhtiö. (Haverinen, 2014, s. 2–9.)

4.2.2 Apukka Resort – Matkailuelinkeino

Apukka Resort tarjoaa asiakkailleen majoituspalvelujensa lisäksi laajan valikoiman erilaisia Lapin matkailulle tyypillisiä elämyspalveluita. Omaan erikoisuutenaan Apukka Resort painottaa jäämökkejään sekä elämystoimintoja, joissa asiakkaan on mahdollista päästä liikkumaan keskelle Lapin koskematonta luontoa. Kaikessa aktiviteettitarjonnassaan Apukka Resort painottaa Lapin luontoa – erityisesti revontulia. Majoituspalvelujen ja toiminnallisten elämyspalvelujen lisäksi yritys haluaa tarjota asiakkailleen myös viihtyisän ympäristön, jossa voi viettää aikaa ja nauttia lomasta. Yrityksen toiminnassa on tutkimushankkeen aikana menossa toinen talviesonki.

Yrityksen elinkeinon kannalta keskeisin rakennus on vastaanottorakennus, jossa paikalle saapuvat asiakkaat otetaan vastaan ja ohjataan yrityksen tarjoamien palveluiden pariin. Vastaanoton yhteydessä, samassa rakennuksessa toimii iso ravintola keittiöineen ja ruokailutiloineen. Viime kesän ja syksyn aikana tätä rakennusta on laajennettu ja remontoitu suuresti. Toteutetut laajennustyöt on aivan hiljattain saatu valmiiksi ja uudesta ravintolatilasta on muotoutunut Apukkaan eräänlainen ydinpaikka, jossa asiakkaat voivat syödä, viettää aikaa ja tunnelmoida takkatulen, suuren leivinuunin sekä hienosti sisustetun aitta -miljöön äärellä.

Majoitustiloina Apukassa toimivat vanhat, aiemmin tutkimuslaitoksena ja vastaanottokeskuksena toimineet rakennukset; Valkoinen kolmikerroksinen vanha päärakennus sekä kolme majoituskäyttöön jo aikaisemmin rakennettua rivitalorakennusta. Rakennuksiin on tehty yrityksen toimesta perusteelliset peruskorjaustyöt, joilla majoituspalveluiden laadukkuutta on saatu parannettua. Lisäksi yrityksen alueelle on kahden vuoden aikana pystytetty lukuisia revontulien tarkkailun mahdollistavia lasikattoisia revontuli-igluja, joissa on jokaisessa makuupaikat kahdelle hengelle. Uusimpana majoituspalveluna Apukka Resort mainostaa yrityksen sisällä kehitettyä Komsio – nimistä lasikattoista kotarakennusta. Viime talvena alueelle

rakennettiin myös muutama yöpymiseen tarkoitettu jäämökki, joissa kussakin oli kaksi makuupaikkaa. Jäämökkejä rakennettiin alueelle myös tutkimushankkeen aikana. Majoitusrakennusten ja ravintolarakennuksen lisäksi alueelle on juuri valmistunut saunamaailmaksi nimetty rakennuskokonaisuus terasseineen, paljuineen ja erilaisine saunoineen.

Pihamaalla on nähtävissä myös pienempiä rakennelmia, kuten kotamainen nuotiopaikka ja vanha punamultainen saunamökki ravintolarakennuksen ja revontuli-iglujen välisellä alueella. Olkkajärven rannassa laajan niityn takana näkyy suuri vihreä kota, jossa tulistelu on myös mahdollista.

Syysaikaan alue ei juuri muistuta matkailupalvelualueetta, jossa jokaisen paikan, rakennuksen ja rakennelman sijainti kertoisi katsojalle sesonkiajan puitteissa tapahtuvista elämystoiminnoista. Alueen rakennukset ja rakennelmat seisovat synkässä syyssäessä, kukin omilla paikoillaan hengettömän näköisinä, ikään kuin odottaen talvea ja sen mukanaan tuomaa toimintaa. Syysaikaan alue on siis sellainen kuin keskeneräiset rakennustyömaat yleensäkin – kaoottisen ja keskeneräisen näköinen.

Talvella saapuvat lumisateet ja pakkaset tulevat kuitenkin muuttamaan paikan henkeä suuresti. Lumi tuo mukanaan valoa ja se myös peittää alleen tummat maavärit. Lumen kertyessä nietoksiksi pyöristyvät maan muodot ja paikan tunnelma kevenee huomattavasti. Lumi tuo tullessaan mahdollisuuden toteuttaa alueelle erilaisia aktiviteetteja ja lumirakennelmia. Apukka Resortin toimijat ovat paneutuneet lumirakentamisen sijaan enemmän jäärakentamiseen. Alueen vieressä olevat Olkkajärvi ja Apukkajärvi tarjoavat mahdollisuuden nostaa jäätä rakennusaineeksi niin paljon kuin sitä vain raaka-aineeksi tarvitaan. Viime talvena ravintolarakennuksen edustan ilmettä kohotettiin jäämökkien lisäksi erilaisilla jäästä valmistetuilla veistosmaisilla rakennelmilla, jotka toimivat myös valaisimina. Tutkimushankkeen aikaiselle sesonkiajalle on alueen valaisuun valmistettu heinäseipäistä kolmijalkavalaisimia, joissa roikkuu myrskylyhtylamput. Jäävalaisimia ei siis ole suunnitteilla mutta jään hyödyntäminen piha-alueen talviaikaisessa suunnittelussa on muuten mahdollista.

Apukka Resort tekee laajaa yhteistyötä erilaisten Lapin alueella toimivien safariyritysten kanssa, joten asiakkaille esiteltävä aktiviteettitarjonta on laaja. Talvisesongin aikana alueella on mahdollista päästä näkemään ja kokemaan muun muassa koiravaljakoita, poro- ja hevosajeluja, sekä moottorikelkkaretkiä. Yritys tarjoaa myös mahdollisuuden päästä näkemään ja kokemaan Lapin koskematonta luontoa lähempää lumikenkäilyn, pilkkimisen ja maastopyöräilyn puitteissa, sekä moottorikelkkojen perässä vedettävien, katettujen rekien muodostamien lumijunien kyydissä. Myös saunominen ja yöpyminen luonnon helmassa on mahdollistettu liikuteltavilla peräkärriysaunoilla ja asuntovaununomaisilla aurora-wagoneilla, jotka ovat siirrettävissä niin ikään moottorikelkoilla. Yrityksellä on olemassa myös Apukan ydinalueen ulkopuolella Apukkajärven rannassa sijaitseva kota, jonka ympäristössä asiakkailta on mahdollisuus käydä yrityksen matkaoppaiden johdattamana tulistelemassa, pilkkimässä ja ihailemassa ympäröivää luontoa.

4.3 Suunnitteluprosessi

Jo ensimmäisen Apukassa toteutettavaa hanketta koskevan tapaamisen yhteydessä hankkeen ideointia alkoi määrittää ajatus ympäristötaiteesta ja ympäristötaiteellisesta työskentelystä. Ympäristötaiteen avulla yrityksen aluetta oli alusta saakka tarkoitus kehittää niin että paikka tarjoaa kävijöilleen (entistä enemmän) positiivisia kokemuksia paikasta.

Yrityksen toiminnassa on menossa vasta toinen toimintavuosi ja monessa asiassa on vielä nähtävissä kehittämisen tarpeita sekä jo meneillään olevaa kehitystyötä. Resursseja ympäristön visuaalisen ilmeen kohottamiseen ei ole aikaisemmin juurikaan ollut sillä yrityksen kiinteistöjen rakennus- ja saneeraustyöt sekä lukuisten elämyspalveluiden toteuttaminen ovat vieneet yrittäjiltä sekä muulta henkilöstöltä paljon aikaa ja voimavaroja.

Yrityksen sesonkiaika sijoittuu talviajalle ja asiakasmäärä on korkeimmillaan joulun tienoilla. Toinen vilkas aika koittaa kevät -talvella, jolloin Lapin luonnon kauneus kylpee jo kirkkaan auringon valossa. Yhteisissä suunnittelupalavereissa ympäristötaiteellisten toteutuksien ideointi painottui jo varhaisessa vaiheessa talvitaiteeseen ja suunnitelmissa on sen myötä keskitytty lumi- ja jäärakentamiseen sekä lumen- ja jään veistoon.

4.3.1 Yhteistyö ja vuoropuhelu - Lähtökohdat, odotukset ja tavoitteet

Jokelan ym. (2018) mukaan ympäristötaiteeseen perustuvassa matkailun kehittämisessä toteutuu paikallisten tarinoiden ja kulttuuriperinnön julki tuominen. Ympäristötaiteelliset teokset tukevat ja tuottavat paikallista kulttuuri-identiteettiä. Kun ympäristötaidetta sovelletaan, on ekologinen, sosiaalinen ja kulttuurinen kestävä kehitys mahdollista huomioida matkailuympäristöissä ja matkailupalveluissa. Tällöin ympäristötaiteen toteuttamisesta matkailun ympäristöissä sekä ohjelmapalveluiden tuotteistamisesta ja kaupallistamisesta kehittyä sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestäviä matkailupalveluja. Kehitystyöhön tarvitaan alueellista asiantuntemusta, yhteisöllisyyttä sekä matkailualan ja taidealan toimijoiden välistä yhteistyötä. (Jokela, Huhmarniemi, Haataja & Issakainen, 2018, s. 12.)

Taide- ja matkailualan välinen yhteistyöhanke lähti liikkeelle ajatuksesta toteuttaa pro gradu -tutkimus niin, että tutkimusprosessin osana olisi käytännön toimintaan perustuva tutkimushanke. Aikaisemmin olen ollut mukana Lapin yliopiston ympäristötaidehankkeessa, jossa toimittiin yhteistyössä Lapin matkailuyritysten ja lappilaisten taiteilijoiden kanssa. Hanke oli laaja ja sen parissa toimi useampi työryhmä – kukin omalla tahollaan ympäri Lappia. Ympäristötaidetta matkailun alueille (YMA) –hankkeen aikana suunnittelimme yhden matkailuyrityksen toimintaympäristöä uudelleen. Kanssakäyminen matkailuyrittäjän ja työryhmämme välillä oli tiivistä ja toimivaa. Projekti oli pitkäkestoinen ja työläs mutta kaikin puolin onnistunut. Mieleeni jäi hankkeen myötä elämään haaveen omainen ajatus jonkin yrityksen kanssa tehtävästä yhteistyöstä niin, että edustaisin taidealaa täysin itsekseni. Pro Gradu -tutkielman kohdalla näin mahdollisuuden tähän. Tarkastelen taidealan ja matkailualan välistä yhteistyötä, aivan kuten edellä mainitussa YMA – projektissakin. Nyt minulla on kuitenkin ollut mahdollisuus haastaa alusta saakka täysin pelkästään itseäni. Yrityksen kanssa tehtävästä yhteistyöstä sopiminen ja jokaisen projektiin sisältyvän vaiheen kohtaaminen itsenäisesti on ollut välillä haastavaa, mutta sen myötä olen saavuttanut tarkan

käsityksen siitä, kuinka pitkälle itsenäisesti toimivan taiteilijan työpanoksella on mahdollista päästä matkailualalle suuntautuvassa yhteistyössä.

Toimiessani taidealan edustajana yhteistyössä matkailuyrityksen kanssa, on yhteistyön toisella osapuolella olemassa liuta oletuksia siitä mitä minulta voi odottaa: mihin kykenen, mitkä ovat vahvuuteni ja miten minun työpanostani kannattaisi parhaiten hyödyntää. Ensisijaisesti kyse on kuitenkin siitä kannattaako minuun ylipäätään uhrata aikaa kesken kiireisen matkailusesongin. Kuvataiteilija-arkkitehti Maija Kovari (2018) kirjoittaa YMA- hankkeesta saatujen kokemusten myötä taiteen hyödyntämisen vähäisyydestä matkailualan ympäristöissä. Hänen mukaansa taideala on suhteellisen suljettu, eikä sen ulkopuolella tulla herkästi ajatelleeksi taiteen hankkimista ja sen hyödyntämistä yritystoiminnassa. Jos taidetta päätetään kuitenkin hankkia saattaa sopivien taiteilijoiden löytäminen koitua ongelmaksi. Kokemusten puute matkailualan ja taidealan välillä voi ilmetä lisäksi siinä, ettei tiedetä millaisia sopimuskäytäntöjä ja toimintamalleja yhteistyössä tulisi käyttää. Keskustelua matkailu- ja taidealan välillä tulisi Kovarin mukaan lisätä, jotta taide ja Lapin matkailu kohtaisivat jatkossa paremmin. (Kovari, 2018, s. 71–72.)

Taiteeseen perustuvalla toiminnallani edustan ja esittelen yhteistyöhankkeessa taidealaa. Toiminnallani on sekä minun, että matkailuyrityksen taholta olemassa tiettyjä odotuksia ja tavoitteita. Pro gradu -tutkielman toteuttamisen ja sen myötä saavutettavan tutkimustiedon lisäksi minun odotetaan olevan myös konkreettisesti hyödyksi toimintakentän tarjoavalle matkailuyritykselle. Tämä konkreettinen hyöty saavutetaan toteuttamalla hankkeen aikana yhdessä suunnitellut ympäristötaiteelliset tuotteet matkailuyrityksen ympäristöön. Pirkko Anttilan tulokselliseen kehittämistyöhön keskittyvät mallit hankkeen toteuttamisesta realistisen evaluaation periaatteiden mukaisesti tarjoavat tälle hankkeelle sopivan toimintastrategian.

Yhteistyö matkailuelinkeinon ja taidemaailman edustajan välillä toi esiin jo varhaisessa vaiheessa näiden kahden alan erilaisuuden. Matkailuyrityksen

toiminta perustuu pitkälti moniammatillisuuteen ja useiden eri aloilta tulevien ammatinharjoittajien yhteistyöhön. Jokaisella ammatinharjoittajalla on yrityksen sisällä omalla vastuullaan oman ammattitaitonsa mukaiset tehtävät. Ravintola-alan ammattilaiset pitävät yllä ravintolapalveluita, kun samaan aikaan rakennusalan ammattilaiset rakentavat uusia ja remontoivat jo rakennettuja kohteita yrityksen tarpeiden mukaan. Kiinteistöhuoltoalan henkilöt huolehtivat, että yrityksen tilat pysyvät kunnossa ja siivoojat pitävät huolen ympäristön siisteydestä. Asiakaspalveluun koulutetut henkilöt palvelevat asiakkaita ja opastavat heitä yrityksen tarjoamien elämysten ja aktiviteettien pariin. Talous- ja markkinointialan ammattilaiset pitävät huolen siitä, että asiakkaita saapuu paikalle ja yrityksen toiminta on taloudellisesti kannattavaa. Yrityksen johdolla on valtavasti työtä tehtävänä, jotta jokainen yritystoimintaan sisältyvä osa-alue toimii jatkuvasti – varsinkin kun toiminta on vasta aloitettu ja alati kasvavaa.

Taiteilijalta vaaditaan tämän kaltaisen yhteistyökumppanin kanssa kärsivällisyyttä ja joustavuutta sekä ymmärtämystä yritystoiminnasta kokonaisuutena. Toteutettavaa yhteistyöhanketta on kyettävä tarkastelemaan yhtenä pienenä osana yrityksen koko toimitaa. Tällöin on helpompaa ymmärtää se tosiasia, että matkailuelinkeino sisältää monta osa-aluetta, joiden tulee ehdottomasti olla kunnossa ennen kuin yrityksen henkilöstöä voidaan sitouttaa talvitaidehankkeen toteuttamiseen. Tilanteet, joissa yhteistyöhankkeen toiminta viivästyy matkailuelinkeinon muilla sektoreilla ilmenevien yllätyksellisten kiireiden myötä, on otettava vastaan kärsivällisesti. Samalla on kuitenkin huolehdittava, ettei yhteisen hankkeen tavoitteista luovuta. Yhteistyön kaikilta osapuolilta kysytään todellista tahtoa, jotta tämän kaltaiset hankkeet tulevat saatetuksi kunnialla loppuun.

Ennen tutkimusprojektin alkua olin vierailut Apukka Resortin alueella edellisenä talvena, ensin alkutalvesta, kun paikkaa ja sen rakennuksia rakennettiin ja remontoitiin, sekä myöhemmin keskitalvella Lapin matkailusesongin ollessa vilkkaimmillaan. Vierailujen jälkeen olen seurannut satunnaisesti Apukka Resortin toimintaa ja kehittymistä, lähinnä internetin ja sosiaalisen median välityksellä. Yhteydenpito Apukka Resort – matkailuyritykseen on ollut alusta saakka avointa ja sujuvaa. Yrittäjän elämä

on kiireistä eikä puhelimeen ja sähköpostiviesteihin ole voinut olettaa hankkeen aikana aina välittömästi vastattavan. Toimivien tapa-ajatusvaihtamisessa onkin ollut yrityksen ravintolatiloihin sovitut tapaamiset, joissa olemme kiireiltämme istahtaneet kahvikupin ääreen käymään läpi projektin etenemistä, ideoita, suunnitelmia ja mieltä askarruttavia kysymyksiä.

Idea hankkeen konkreettisesta toteutusmuodosta oli alkujaan epätarkka mutta alusta saakka yhteistyön tavoitteena on ollut suunnitella ja toteuttaa taidealan osaamista hyödyntäviä ja matkailuelinkeinoa hyödyttäviä, ympäristötaiteeseen perustuvia teoksia matkailuyrityksen ympäristöön.

Ympäristötaiteen ja matkailun yhteistyöhankkeissa lähtökohtana voi pitää ajatusta siitä, että ympäristötaideteos voi johdattaa yleisön entistä syvempään kulttuuri- ja luontokokemukseen. Teos voi tehdä näkyväksi esimerkiksi luonnon värejä ja muotoja tai ympäristön prosesseja, kuten veden virran tai tuulen vireen. Teos voi myös nostaa esiin paikallista kulttuuriperintöä. (Jokela & Huhmarniemi, 2018, s. 34.)

Hankkeen yhteydessä konkreettisten ympäristötaiteellisten produktien suunnittelu ja valmistaminen, sekä hankkeen taustalla tapahtuva tutkimustyöskentely oli mahdollista toteuttaa samanaikaisesti. Apukka Resortin toimijat olivat hankkeen alusta saakka avoimia monenlaisille ympäristötaiteellisille toteutuksille yrityksen ympäristössä.

Ympäristötaide on sidoksissa vuodenvaihtoon, kuten Lapin matkailu. (Jokela & Huhmarniemi, 2018, s. 28).

Talven lähetessä jää- ja lumirakentamisen suunnittelu alkoi tuntua ajankohtaiselta ja matkailuelinkeinon kannalta kannattavimmalta. Tämän myötä ympäristötaiteen suunnittelu tarkentui projektin edetessä talvitaiteen, sekä lumi- ja jäärakentamisen suunnitteluun.

Yrityksen henkilökunnassa on vuosien kokemukseen pohjautuvaa tietoa ja taitoa jäärakentamisesta. Apukka Resortin matkailualueella on jo edellisenä talvena toteutettu jäärakentamista. Jään käyttäminen ympäristön elävöittämisessä ja elämyksien tuottamisessa on yrityksessä eräänlainen

itsestään selvyys ja ylpeyden aihe, jota ei ole syytä kyseenalaistaa. Jään käsittelyyn kehitellyt koneet ja yrityksen sisällä oleva valtava tietotaito jäärakentamisen saralla mahdollistavat vaativienkin jäärakenteiden toteuttamisen niin hyvin, ettei yrityksen kannata missään tapauksessa luopua jäärakentamisesta ja sen parissa tehtävästä jatkuvasta kehitystyöstä. Rakennusmateriaalina jäähirsi on harvinainen, joten Apukka Resortin jäämokit ja jäesauna keräävät puoleensa kiinnostuneita katseita ja kokeilunhaluisia matkailijoita. Apukka Resort erottuu alueen muista matkailuyrityksistä juuri jäärakenteillaan ja alati jatkuvalla jäärakentamiseen keskittyvällä kehittämistyöllä tunnettuutta jäärakentamisen erikoisosaajana voidaan saada lisättyä.

Jään työstäminen ja jäärakentaminen on raskasta ja tarkkaavaisuutta vaativaa työtä. Suuret jääkuutiot painavat paljon mutta ovat suuresta massastaan huolimatta herkästi rikkoutuvia. Jotta jäestä on mahdollista rakentaa saman aikaisesti suurta ja kestävää, on massiivisten jääpalasten käsittely ja siirtely väistämätöntä. Syystalvella järvestä nostetulla teräsjäällä on puutakin korkeammat kantavuusominaisuudet mutta sen iskunkestävyysominaisuuksilla on yhtäläisyyksiä ennemmin lasin kuin puun kanssa. Jään työstäminen eri vaiheineen vaatii paljon koneellista apuvoimaa, mutta samaan aikaan jokainen vaihe on pystyttävä suorittamaan millintarkasti ja harkitusti, jotta jäät eivät mene rikki.

Jäärakentamisen ohella on Apukka Resortin ympäristössä, aivan kuten muuallakin, mahdollista toteuttaa varsin matalalla kynnyksellä lumirakentamista ja lunta hyödyntävää talvitaidetta. Lumirakentamisessa rakenteita tehdään lunta kerryttämällä, eikä siinä ole jäärakentamisen kaltaista jatkuvaa vaaraa rakennusmateriaalin rikkoutumiselle. Rakennusmateriaalina lumi on kaikin puolin rakentajalleen jäätä armollisempaa.

Hankkeen aikana toteutetut suunnitelmat sisältävät suurelta osin lumirakentamiseen ja lumen veistoon tähtääviä suunnitelmia, sillä lumen hyödyntäminen näyttäytyi hankkeen alkuvaiheessa uutena keinona saada yrityksen ympäristöön paljon positiivisia muutoksia verrattain pienellä

vaivalla ja nopealla aikataululla. Suunniteltujen jäärakenteiden toteutuminen on kuitenkin koko hankkeen aikana pidetty toiminnassa ensisijaisena tavoitteena.

Jo projektin alkuvaiheessa oli selvää, että ilman minun, taiteilija -tutkijan oma-aloitteisuutta ja vastuun ottamista hankkeen etenemisestä, lumirakentaminen tulisi jäämään vain suunnitteluasteelle. Lumirakentaminen nähtiin yrityksen sisällä jäärakentamisen ohella ehdottomasti tarpeelliseksi ja elinkeinoa hyödyttäväksi asiaksi mutta tehtävää oli työvoimaan nähden todella paljon.

Yrityksen suunnitelmissa oli rakentaa alueelle jääsauna ja muutama yöpymiseen tarkoitettu jäämökki – aivan kuten edellisenäkin talvena. Talven edetessä keskusaukion alueelta aurattavat lumet oli tarkoitus kasata muurin tapaisiksi valleiksi piha-alueen laitamille sitten kun lunta olisi kertynyt tarvittava määrä. Ideointia jonkinlaisesta lumirakentamisestakin oli siis tehty mutta ei voida kuitenkaan sanoa, että alueelle olisi suunniteltu minkään kaltaista talvitaidetta. Talvitaiteen hyödyntämisen mahdollisuuksia ympäristön muuttamisessa ei siis ollut yrityksen taholla ennen projektin alkamista mietitty ja käsitelty.

Jäämökkien rakentaminen aloitettiin heti kun sääolot sen sallivat. Jäärakentamisen jälkeen toteutettiin Apukassa myös lumirakentamista. Lumisten muurien noustua pystyyn oli matkailuyrityksen alkuperäiset tavoitteet niiden osalta täyttyneet. Lumenveistäjänä ajattelin suorien ja sileäpintaisten lumimuurien olevan kuitenkin vasta alku itse talvitaiteen toteuttamiselle – ikään kuin tyhjä paperi piirtäjälle.

Suunnittelutyön aikana kävi ilmi, ettei muurien yhteydessä toteutettavalle veistotyölle juuri asetettu odotuksia ennen kuin ne olivat nähtävissä ideointi- ja suunnitelmapiirroksissa. Innostavien suunnitelmakuvien ja hedelmällisen vuorovaikutuksen myötä aiheesta innostuttiin ja muureihin sekä niiden läheisyyteen toteutettiin lumenveistoa yrityksen taholta tulleiden teemojen ja kuva-aiheiden mukaan.

Hankkeen alkaessa hankkeen aikainen työnkuvani oli todella avoin, sillä yrityksen alueelle oli ensin määrä ideoida ja suunnitella erilaisia taiteellisia

toteutuksia todella monipuolisesti. Hedelmällisen ideoinnin ja tarkempien suunnitelmien myötä odotukset ja tavoitteet selkenivät, kasvoivat ja tarkentuivat kesken meneillään olleen projektin.

Osallistuin projektin ajan kaikkiin työvaiheisiin, joita lumi- ja jäärakentaminen, sekä talvitaiteen toteuttaminen pitävät sisällään. Taidealan edustajana roolini olisi voinut erityisesti lumimuurien kasaamisen yhteydessä olla enemmän konsultin omainen ja vain taiteelliseen toimintaan keskittyvä. Koin kaikkiin työvaiheisiin osallistumisen paitsi mukavaksi ajanvietteeksi, myös loistavaksi keinoksi tutustua yrityksen henkilökuntaan sekä Apukan alueeseen kaikkine paikkoineen ja tarinoineen. Työpanoksen antaminen jokaiseen työvaiheeseen myös tehosti ja nopeutti työskentelyä, jolloin talvitaidetta oli mahdollista toteuttaa enemmän.

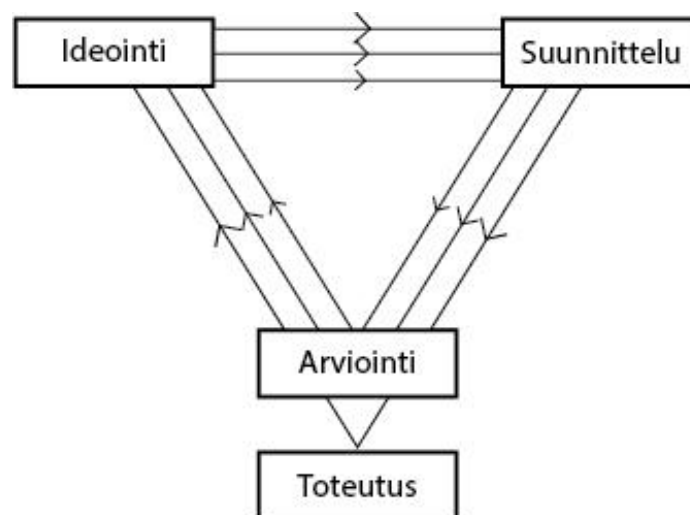
4.3.2 Ideointi ja suunnittelu

Tutkimushankkeen aikana Apukka Resortin ympäristöön suunniteltiin monen kaltaista ympäristötaiteellista sisältöä. Projekti koostui siis useasta pienestä suunnittelukokonaisuudesta, joista osa päästiin toteuttamaan myös käytännössä. Realistiseen evaluaatioon tukeutuvan tutkimusstrategian myötä kaikki hankkeen aikana tapahtunut suunnittelutyö noudatti pääsääntöisesti hyvin samankaltaista kolmivaiheista kaavaa (kuva 5. sivulla 62), joka koostui ideoinnista, suunnittelusta ja suunnitelmien arvoinnista.

Kokonaisen suunnitteluprosessin muodostava tapahtumasarja alkoi todetusta ideasta tai kehitystyötä vaativasta aiheesta yrityksen ympäristössä. Aiheen parissa tapahtuvan ideoinnin saattelemana laadittiin aikataulu tarkempien suunnitelmien toteuttamiselle. Suunnitelmien yksityiskohtaisen toteuttamisen hoidin yleensä itsenäisesti, sillä matkailuyrityksen henkilöstö

oli sidottuna matkailualan töihin. Myös itsenäistä suunnittelutyötä sävytti jatkuva arvioinnin kohdistaminen toteutettaviin suunnitelmiin.

Laatimieni suunnitelmien esittely ja niiden parissa käyty arvioiva keskustelu johti uuteen ideointivaiheeseen ja edellisiä kehittyneempien ideoiden syntyyn, jonka myötä prosessi eteni edelleen kehittyneempien suunnitelmien laatimiseen. Saman aiheen parissa tapahtuva suunnittelutyö voi jatkua pitkäänkin niin että ideointia, uusia suunnitelmia, sekä niiden arviointia toteutetaan aiheen parissa lukuisia kertoja. Suunnitteluprosessista muodostuu tällöin kehää kiertävä tapahtumasarja, jonka tuloksena on lopulta päätös prosessissa kehittyneiden suunnitelmien pohjalta suoritettavasta toteutuksesta (kuva 5.).

Kuva 5. Suunnitteluprosessin eteneminen. Koivu, 2019.

Projektin aikana suunnittelutyön kohteena oleviin aiheisiin tai ongelmiin syventyminen tapahtui yhdessä yrityksen yhteyshenkilön kanssa. Uudet ideointia tai kehitystyötä vaativat aiheet tulivat usein tietooni ensiksi spontaanin puhelinsoiton myötä. Aiheen pariin paneuduttiin tarkemmin yleensä yrityksen ravintolatiloihin sovitussa tapaamisissa ja ideat alkoivat tämän jälkeen kehittyä paperille suunnitelmiksi. Aiheen parissa työskentelylle

asetettiin tapaamisissa tarkemmat tavoitteet, suunnittelua koskevat rajoitteet ja alustavat aikataulut. Suunnittelutyön edetessä suunnitelmapiirroksat kehittyivät käytyjen keskustelujen myötä muuttuen kerta kerralta tarkemmiksi ja toteuttamiskelpoisemmiksi.

Apukka Resortin ympäristössä toteutettu projekti ei ole ollut pelkästään taiteellista työskentelyä. Siksi toimintaani Apukassa voisi kuvailla taideperustaiseksi kehittämistyöksi tai taiteen keinoin toteutettavaksi kehittämistyöksi. Kaikki alueen kehittämiseen tähtäävä ideointityö on tehty minun ja Apukka Resortin henkilöstön välisenä yhteistyönä. Ideoiden ja ajatusten pohjalta toteutetut kuvalliset suunnitelmat ovat minun käsialaani mutta ne pohjautuvat vahvasti yhteistyön osapuolien väliseen vuorovaikutukseen ja niiden pohjalta kehittyneisiin yhteisiin ideoihin ja sanallisiin suunnitelmiin. Taiteellisten produktien suunnittelun ja toteuttamisen ohella prosessien aikana on tapahtunut paljon myös ei-taiteellista toimintaa ja työskentelyä, joka mielestäni sekin kuuluu olennaisena osana tämän kaltaiseen hankkeeseen.

4.3.3 Valmiit suunnitelmat ja esityskuvat

Jokelan ja Huhmarniemen (2018) mukaan matkailukeskuksien ympäristöissä toteutettuja julkisia taideteoksia, jotka luovat alueelle imagoa ja edistävät markkinointia, voidaan kutsua paikkasidonnaiseksi taiteeksi. (Jokela & Huhmarniemi, 2018, s. 113.)

Kehittämishankkeeseen olennaisena osana kuuluva ympäristötaiteellinen suunnittelutyö alkoi Apukassa osaltani jäärakentamiseen keskittyvän suunnittelun parissa. Tehtävänäni oli ideoida ja ottaa selvää siitä, miten ja missä olosuhteissa olisi mahdollista toteuttaa pienoiskokoinen jäävuori.

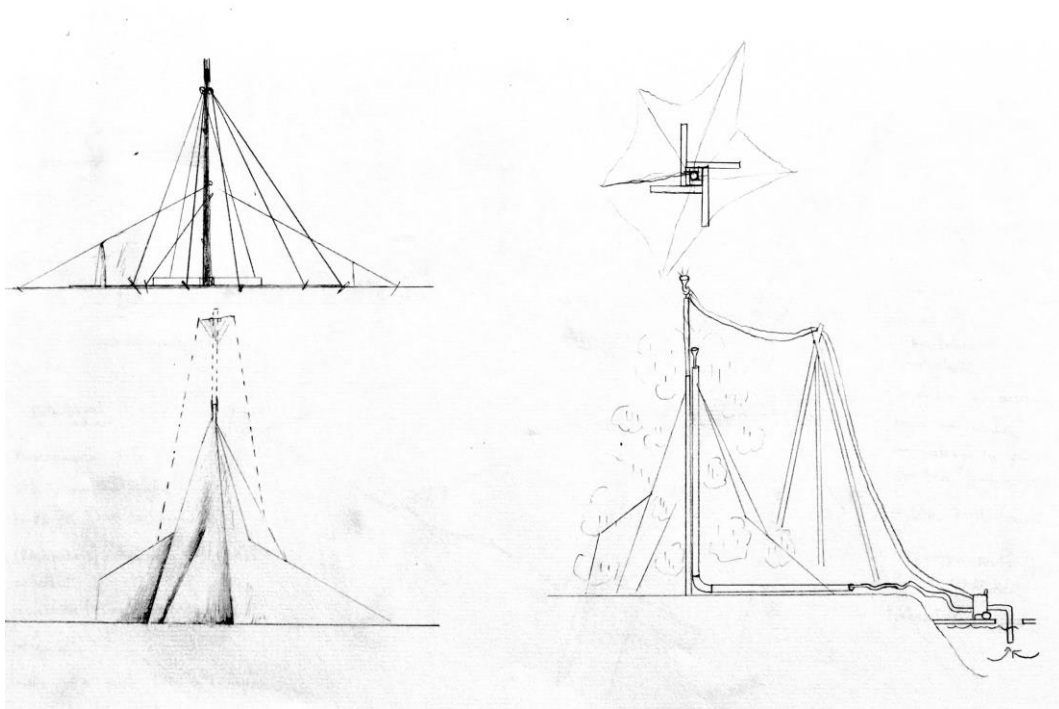

Työskentelyn tavoitteena oli saada aikaan suunnitelmat, joiden mukaan suuren jäävuorta muistuttavan veistoksen toteuttaminen olisi mahdollista ja mahdollisimman tehokasta. Taidealan osaamista hyödyntävä suunnittelu sekä sen myötä mahdollisesti toteutettava teos täytti edellä mainitun määritelmän mukaan paikkasidonnaisen taiteen kriteerit, sillä pienoisjäävuori tulisi toteutuessaan olemaan moneen tarpeeseen vastaava taideteos, joka korostaisi yrityksen imagoa erityisesti jäärakentamisen hallitsevana matkailuyrityksenä. Myös paikalliseen kulttuuriperintöön ja perinteisiin liittyvät, paikallisina symboleina toimivat teokset ovat Jokelan ja Huhmarniemen mukaan paikkasidonnaista taidetta. Kun taide kommunikoi ympärillä esiintyvän arkkitehtuurin ja maiseman kanssa, kertoen samalla tarinaa paikan historiasta, traditioista, sekä paikallisyhteisöistä ja pohjautuen ympäristössä tunnistettuihin tarpeisiin ja ehtoihin, voidaan sitä nimittää paikkasidonnaiseksi taiteeksi. (Jokela & Huhmarniemi, 2018, s. 113–114.)

Pienoisjäävuoren suunnittelu alkoi tarvikkeiden ja käytettävissä olevien resurssien kartoittamisella. Veden jäädyttäminen ruiskuttamalla oli itselleni vieras prosessi, joten huomasin jo varhaisessa vaiheessa olevan merkityksetöntä piirtää yksityiskohtaisia suunnitelmia paperille ennen kuin veden jäädyttämisestä ja olosuhteiden vaikutuksesta prosessiin olisi otettu paremmin selvää. Kun syystalven ensimmäinen selkeä pakkasjakso saapui, aloitin Apukkajärven rannassa yhden päivän kestävän kokeiluprosessin veden jäädyttämisestä sumuttamalla. Käytössäni oli polttomoottorikäyttöinen vesipumppu, noin seitsemänkymmentä metriä paloletkua sekä paloletkuun sopiva sumuttava vesisuutin. Sumutin vettä harsokankaisiin, jotka riippuivat kuusi metriä korkean pystyyn nostetun seipään päästä, muodostaen maata kohti levenevän kolmiomaisen muodon. Lämpötila vaihteli päivän aikana kymmenen pakkasasteen molemmin puolin ja kahdeksan tunnin aikana sain kerrytettyä jäätä paksuimmillaan kymmenen senttimetrin kerrokseksi.

Jäädyttämiskokeilu oli mielenkiintoinen ja ennen kaikkea opettavainen: Virtaavan veden jäädyttämistä ei kannata aloittaa kymmenen pakkasasteen olosuhteissa. Kovemmilla pakkasilla jäätyminen on tehokkaampaa mutta

tällöin märät työskentelyolosuhteet tekevät työskentelystä toisella tavalla haastavaa. Työskentelyvarusteiden on oltava sekä pakkaseen, että märkätyöskentelyyn soveltuvat ja vesiletkujen jäätyksen ehkäisemiseksi on veden virrattava letkuissa jatkuvasti.

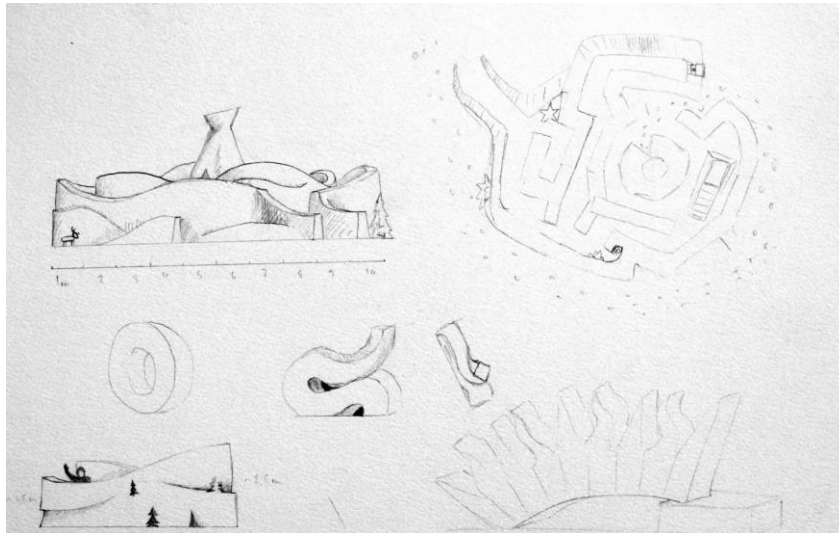

Kuva 6. Pienoisjäävuoren suunnitelmapiirroksia. Koivu, 2018.

Jäädyttämiskokeilun myötä jäävuoren suunnittelutyö jatkui saavutettuja kokemuksia rikkaampana. Kuvassa 6. näkyvät luonnokset ovat valmistuneet ennen toteuttamaani koejäädättämistä. Lopulta yhteistyössä asteittain edennyt suunnittelutyöskentely tuotti tulosta toteutuskelpoisten suunnitelmien muodossa. Kevät- talvella yritykseen hankittiin lisää välineistöä jäävuoren pystytysprosessia varten, joten seuraavana talvena Apukan alueella voi luultavasti nähdä tutkimushankkeessa tehdyn suunnittelutyön hedelmiä valmiin pienoisjäävuoren muodossa.

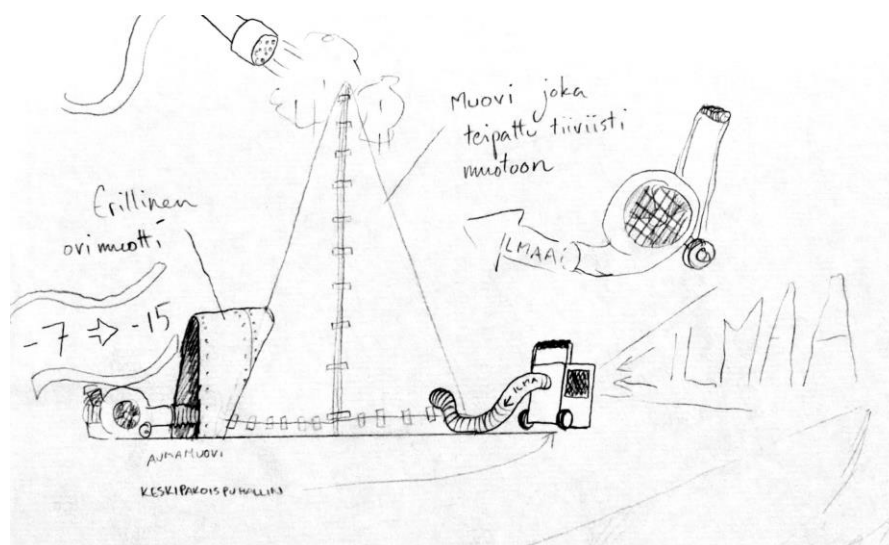
Apukka Resort sijaitsee Apukkajärven ja Olkkajärven välisellä kannaksella. Yrityksen keskuspihalta avautuu avara näkymä Olkkajärvelle, yli suuren niittyalueen. Tuon niittyalueen hyödyntäminen lumisen labyrinttirakennelman toteutuspaikkana nousi keskusteluissamme yhdeksi suunnittelutyön kohteeksi. Labyrintti toimisi toteutuessaan leikkisänä ja ihmisiä aktivoivana elementtinä, joka sijoitettaisiin keskeiselle paikalle Apukan piha-alueella.

Timo Jokelan ja Maria Huhmarniemen mukaan ympäristötaiteessa ei ole kyse vain taideteoksen sijoittamisesta ulos luontoon, vaan ympäristötaidetta voidaan pitää itsenäisenä taidemuotona, joka syventää paikkakokemusta. (Huhmarniemi & Jokela, 2018, s. 106–121). Lumilabyrintti on toteutuessaan lumisista seinistä koostuva tiloja luova kokonaisuus, joka aktivoi vahvasti ihmisiä. Lumiset objektit paitsi houkuttelevat liikkumaan ja kokemaan paikkaa eri suunnilta ja eri persprktiiveistä, ne myös luovat ympäröivän maiseman uudestaan. Ympäristötaiteessa taiteen merkitys syntyy suhteessa teosta ympäröivään tilaan ja luontoon. Teos saa merkityksensä ympäristönsä kautta ja samalla se luo itse ympäristön luonteen. (Huhmarniemi & Jokela, 2018, s. 106–121). Apukka Resortin ravintolan suurista ikkunoista avautuvat ljt näkymät alapuolella olevan niityn ja sen takana sijaitsevan Olkkajärven suuntaan. Järven takana näkyvät vaarat, avoin järvenselkä ja sitä reunustavat metsät. Koko maiseman aaltoileva olemus vaikutti tarjoavan lumirakentajalle loistavan alustan lumisen labyrinttirakennelman suunnittelulle ja toteuttamiselle. Lumilabyrintin osalta työskentely jäi kuitenkin lopulta suunnitteluasteelle. Kuvassa 7. on nähtävillä yksittäisiä luonnoksiksi kehittyneitä ideoita labyrinttirakennelmalle sopivista muodoista ja yksityiskohdista.

Kuva 7. Idealuonnoksia tilallisesta labrynttirakennelmasta. Koivu, 2018.

Eräs hankkeen aikana toteuttamatta jäänyt suunnittelun kohde oli jäästä ja loskasta valmistettava kodan mallinen rakennelma. Kodan valmistamiseen oli suunnittelutyöni myötä olemassa valmiit kuvalliset ja sanalliset suunnitelmat, sekä lista valmistamiseen tarvittavista materiaaleista ja laitteista. Oheisessa kuvassa (kuva 8.) on nähtävissä idea siitä, miten kotamainen muoto saadaan yksinkertaisesti jäädytettyä. Muovista kartion malliin tiiviisti koottu muottipussi jäädytetään helmoistaan maahan kiinni ja täytetään tehokkaan puhaltimen avulla ilmalla. Muottipussia pidetään ilmapuhaltimen avulla täytenä niin kauan, että sen ympärille saadaan muodostumaan sumutetusta vedestä kestävä jää rakenne.

Kuva 8. Havainnekuva jääkodan valmistuksesta ja välineistöstä. Koivu, 2018.

Kun lumesta tai jäästä tehdään niin sanottuja kantavia rakenteita julkisiin ympäristöihin, käytetään Suomessa apuna ensikerran vuonna 2001 julkaistua teosta, *Lumirakenteiden suunnittelu- ja rakentamisohjeet*. Lumi- ja jäärakentamisessa lähtökohtana tulee aina olla jo rakenteiden suunnitteluvaiheessa rakenteita käyttävien ihmisten turvallisuus. (Ryynänen, 2011, s. 28–38.) Kodan mallisen rakenteen suunnittelussa rakenteen kestävyys on suorassa suhteessa sen turvallisuuteen, sillä kotaan on mahdollista mennä sisälle. Jää- ja lumirakentamiseen liittyvät turvallisuuskysymykset on Apukka Resortin toiminnassa varmistettu yrityksen ulkopuolisella asiantuntijalla, joka tarkastaa alueella toteutetut lumi- ja jäärakenteet. Hankkeen aikana toteutetut lumirakenteet eivät vaatineet turvallisuustarkastuksia niiden matalan rakenteensa ansiosta, mutta toteutuessaan piirtämieni suunnitelmien (kuva 8.) mukainen kota olisi ollut syytä tarkastaa asiantuntijan toimesta ennen sen ottamista yleiseen käyttöön.

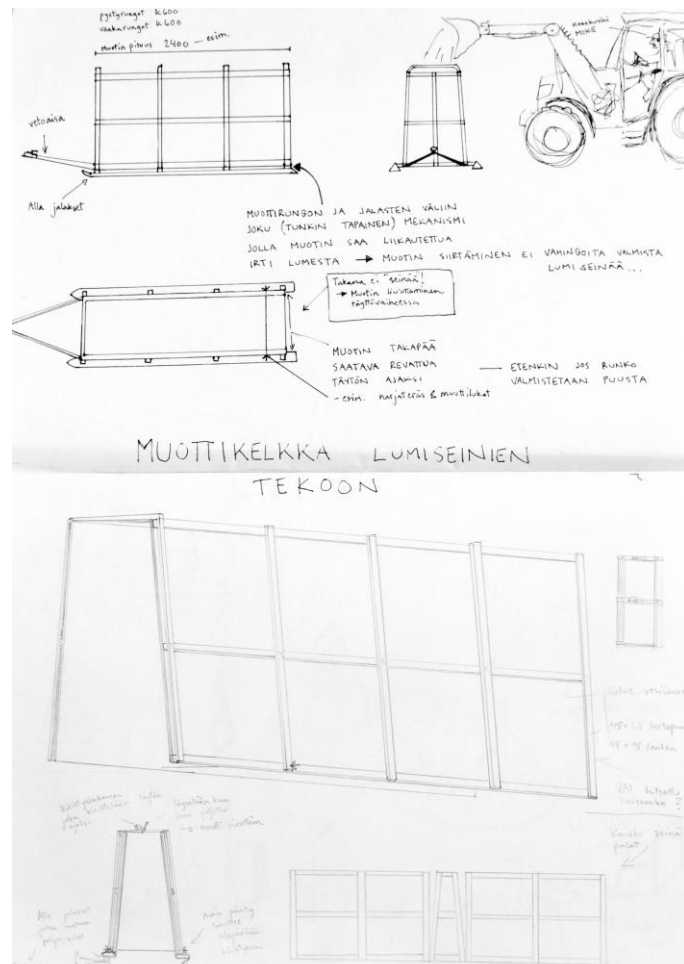
Idea kodan mallisesta rakenteesta kehittyi Apukan alueen historian vaiheista, jolloin Olkkajärven talvista rantamaisemaa ovat hallinneet poropaimentolaisten kota-asumukset. Apukka Resortin alueelle tuli syystalvella nähtäväksi myös samaan aiheeseen keskittyvä, Apukan matkailuyrittäjien keskuudessa kehitetty ja paikallisen rakennusliikkeen toteuttama, yöpymisen ja revontulien tarkkailun uudella tavalla mahdollistava Komsio -niminen kotamalli. Komsio on saanut nimensä hieman venettä muistuttavasta kehdestä, joihin saamelaiset aikanaan nukuttivat lapsensa. Tässä Apukka Resortin Komsio -asumuksessa majoittujat pääsevät nukkumaan perinteisen komsion muotoiseen sänkyyn, joka sijaitsee kotamaisen rakennuksen yläosassa, lasisen katon alla. (Apukka Resort, 2018.)

Apukka Resortin alueella tapahtuvaan lumirakentamiseen tähtäävä suunnittelutyö alkoi selvityksellä siitä minkä kaltaisia lumirakentamista helpottavia välineitä yritykselle tarvitaan. Omat aikaisemmat kokemukseni lumirakentamisesta olivat keskittyneet lähinnä lihasvoimin toteutettaviin lumirakenteisiin, joten vanerilevyistä kuormaliinojen avulla kasattavat lumimuotit olivat minulle ennalta tuttuja. Olin Lapin yliopiston opintoihin kuuluvissa projekteissa päässyt seuraamaan sivusta myös konevoimin

toteutettavaa lumirakentamista. Minulla oli siis olemassa suurpiirteinen kuva siitä, miten konevoimalla täytettävä ja niin sanottuun massatuotantoon soveltuva lumimuurien valmistukseen tarkoitettu muotti tulisi valmistaa. Lumirakentamista edistävässä suunnittelutyössä keskityttiin aluksi lumimuottien suunnitteluun ja suunnitelmien pohjalta oli määrä valmistaa lumimuotit Apukka Resortin tiloissa.

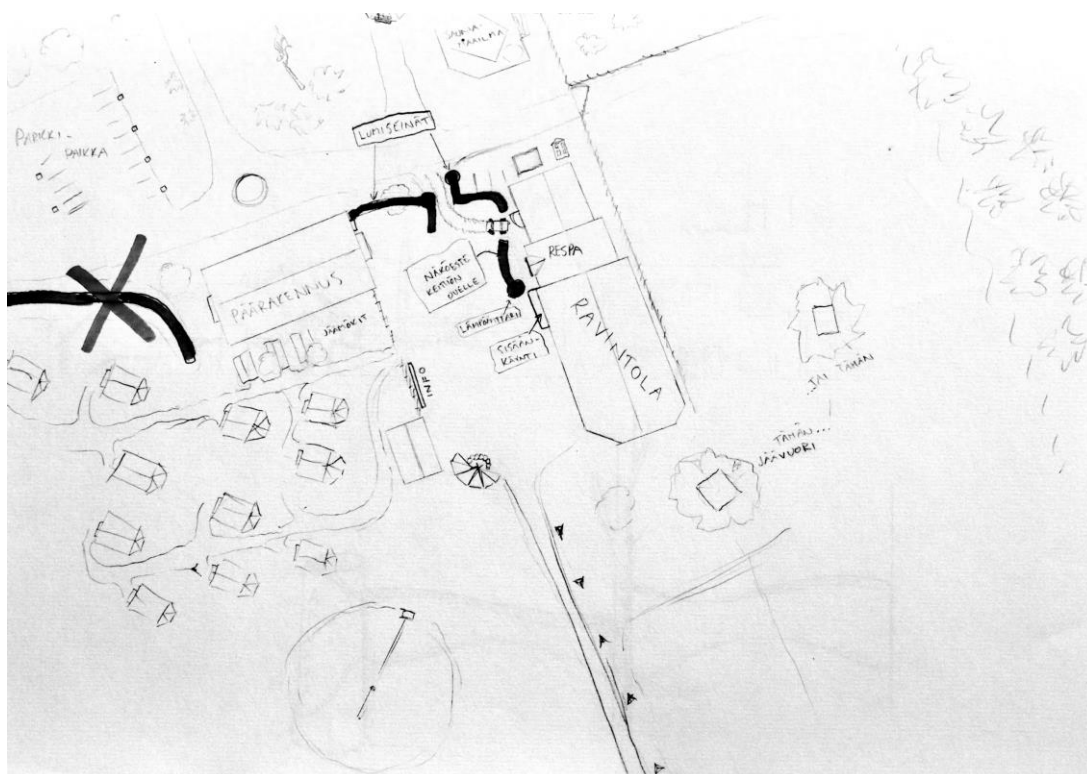
Tulevan talven lumia vielä odoteltiin, joten muottien suunnittelu päästiin aloittamaan kiireettömissä olosuhteissa. Suunnittelun rajoitteina olivat luonnollisesti valmistusprosessin rahalliset kustannuskysymykset, suunniteltavan tuotteen helppo käytettävyys sekä sen mahdollisimman pitkä elinkaari. Tuote tuli myös olla valmistettavissa kohtalaisen nopealla aikataululla sillä suunnittelutyön aikana elettiin jo loppusyksyä.

Vuorovaikutus minun ja yhteistyötahon välillä oli tässäkin prosessissa avointa ja hedelmällistä. Apukka Resortin henkilökunnassa ilmeni tämän kaltaisten teknisten kehitysprosessien yhteydessä suurta innovatiivisuutta, joten rakennustekniset suunnitelmat kehittyivät jo sanallisessa vuorovaikutuksessa niin pitkälle, että niiden siirtäminen kuvallisiksi suunnitelmiksi tapahtui todella nopeasti ja vaivattomasti – melkein kuin kopioiden. Valmistamani suunnitelmakuvat (kuva 9. sivulla 70) sisälsivät sekä sanallisia, että kuvallisia suunnitelmia lumimuotin valmistamisesta. Suunnitteluprosessin myötä koko työryhmällä oli selkeä kuva siitä minkä kaltainen lumimuurien valmistukseen tarvittavan niin sanotun liukumuotin tulisi olla. Toteutettu suunnittelutyö ei kuitenkaan edennyt koskaan käytännön toteuttamisen vaiheeseen sillä tarvittavan kaltainen muotti ilmaantui myyntiin Rovaniemellä ja Apukka Resortin henkilökunta katsoi viisaimmaksi ostaa sen yrityksen käyttöön.

Kuva 9. Luonnoskuvia lumimuurien valmistukseen tarvittavasta liikumuotista. Koivu, 2018.

Yrityksen käyttöön hankitun muotin myötä lumimuurien toteuttaminen yrityksen ympäristöön varmistui. Syksyn aikana lumimuurien toteuttamisesta oli keskusteltu alustavasti, joten paikat, joissa lumimuureille nähtiin olevan tarvetta, olivat tiedossa. Apukka Resortin matkailupalvelualue sijaitsee Rovaniemi–Sodankylä -tien läheisyydessä ja muurien hyödyntämisestä majoitusalueen ja 4-tien sekä sen läheisyydessä olevan pysäköintialueen välisenä näköesteenä oli keskusteltu. Toinen paikka, johon lumimuureille nähtiin olevan tarvetta, oli yrityksen keskuspihan 4-tien puoleinen reuna vanhan päärakennuksen (entinen tutkimuskeskuksen päärakennus) ja ravintolarakennuksen välissä. Hieman myöhemmin lumimuurille nähtiin olevan tarvetta myös Apukan ravintolarakennuksessa sijaitsevan keittiöosaston oven edessä. Kaikki paikat, joihin lumisia muureja oli hankkeen suunnittelua koskevissa keskusteluissa suunniteltu sijoitettavan näkyvät piirrettynä kuvassa 10.

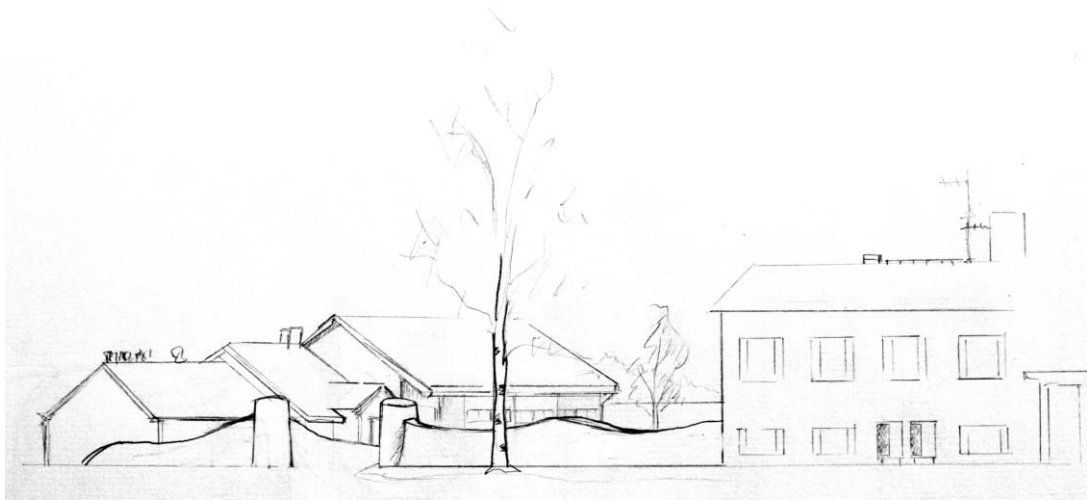
Kuva 10. Suurpiirteinen karttapiirros Apukka Resortin piha-alueelta. Koivu 2018.

Kuten kuvasta 10. on tulkittavissa, lumimuurien suunnittelusta ja toteuttamisesta pysäköintialueen ja majoitusalueen väliselle alueelle (kuvan vasen laita) luovuttiin hankkeen aikana. Jäämökkien ja jääsaunan valmistusprosessit veivät aikaa niin paljon, että lumirakentaminen päätettiin keskittää vain Apukan keskuspihan alueelle. Näin lumirakentamisen suunnittelu- ja toteuttamistyö voitiin toteuttaa ilman liiallista kiirettä ja kohtuuttoman pitkiä työpäiviä. Keskuspihan reunaan valmistettavat lumimuurit nähtiin realistisesti mahdolliseksi toteuttaa ennen joulua, mikäli lunta sataisi tarvittava määrä joulukuun puoleenväliin mennessä. Tässä vaiheessa oli tiedossa, ettei työskentelyssä päästä hyödyntämään lumitykein valmistettavaa keinolunta. Ennen tarkempaa suunnittelutyötä kuljimme piha-alueella ja selvitimme suunnittelutyötä varten tarkat rajat lumimuurien sijoituspaikoille.

Lumimuurien sijoittamisella piha-alueen 4-tien puoleiselle laidalle oli selkeä tarkoitus. Muurit tulisivat sulkemaan ylimääräiseltä autoliikenteeltä pääsyn keskuspihalle ja samalla suora näköyhteys keskuspihalta pysäköintialueelle

peittyisi. Keskuspihasta muodostuisi sulkeutuneempi alue, jossa ihmiset voisivat huoletta kävellä, juosta ja viettää aikaa ilman autoliikenteen aiheuttamia häiriöitä. Kuvassa 11. on luonnosteltuna lumimuurit Apukka Resortin piha-alueelle ja kuvan näkymä on 4-tien ja pysäköintialueen suunnalta Apukka Resortin piha-aluetta kohti.

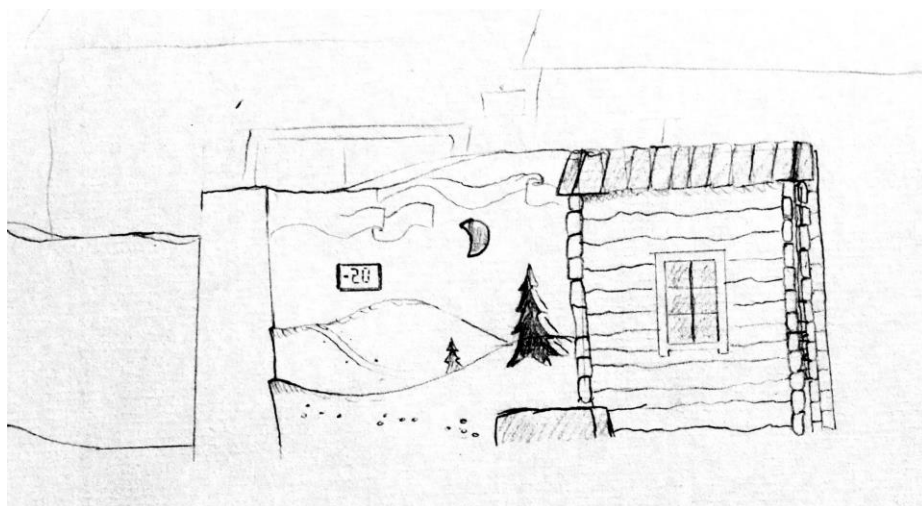
Kuva 11. Luonnoskuva lumimureista sijoituspaikassaan. Koivu, 2018.

Ympäristötaiteilija, yliopisto-opettaja Antti Stöckellin mukaan lumimuurien ja muiden lumisten elementtien suunnittelussa on pitkälti kyse arkkitehtuurista sillä niissä tarkastellaan tiloja, muotoja, pintoja sekä muotojen rytmiä ja liikettä. Tiloja on mahdollista rakentaa yksittäisillä lumimoduuleilla tai niistä koostetuilla moduuliryhmillä. Yksittäiset arkkitehtoniset elementit ovat sitä mielenkiintoisempia mitä paremmin ne on suunniteltu ja rakennettu toteutettavaan tilalliseen kokonaisuuteen. Lumirakennelmat voivat olla veistoksia, reliefejä, tai niiden sujuvaa yhdistelyä. Isot lumiseinät tarjoavat paljon pinta-alaa reliefien veistämiseksi ja parhaimmillaan ne mahdollistavat lumenveistotyön jatkamisen koko kauden ajaksi. (Stöckell, 2014, s. 83–91.)

Kun lumimuurien tarkka sijainti ja käyttötarpeisiin liittyvät odotukset olivat selvillä, oli mahdollista alkaa suunnitella muureja yksityiskohtaisemmin. Apukka Resortin taholta ei ollut ennalta olemassa lumimuurien yhteydessä toteutettavaa lumenveistotyötä määrittäviä odotuksia. Lumenveiston toteuttamista ei alkujaan edes yrityksen taholla ollut ajateltu. Itselleni ajatus

lumenveistosta oli aivan kuin itsestään selvyys ja koin lumimuurien olevan vasta alusta itse pääasialliselle talvitaiteen toteuttamiselle. Suunnittelutyöskentely jatkui hyvässä yhteydessä noudattaen edelleen sykleittäin edellä kuvaamaani kolmivaiheista kaavaa (kuva 5. Sivulla 62). Suunnittelun monivaiheisuus mahdollisti työskentelyn sekä itsenäisesti, että yhteistyössä. Piirretyt luonnokset ja suunnitelmat toteutin usein itsenäisesti omassa rauhassa. Näin varmistin taiteellisen työni laadukkuuden. Esiteltäväksi valmiina olevia suunnitelmia tarkastelimme ja arvioimme yhdessä keskustellen – yleensä Apukka Resortin ravintolatiloiissa. Kuvalliset suunnitelmat sekä niistä käyty keskustelu saattoi laukaista uusien idoiden synnyn ja sen myötä suunnitelmia päätettiin kehittää edelleen. Näin suunnittelutyö oli edennyt ikäänkuin uudelle kierrokselle, joka koostui uudesta ideointivaiheesta, ideoiden mukaisista suunnitelmista ja edelleen suunnitelmien arvioivasta tarkastelusta.

Lumimuurien suunnittelussa otettiin käyttöön ideat kuvausseinästä ja pakkasmittarin sijoittamisesta lumimuurin yhteyteen (kuva 12.). Idea kuvausseinästä syntyi Apukka Resortin henkilökunnan huomiosta, jonka mukaan pakkasmittarin edustalla otetut selfiekuvat ovat matkailuympäristöissä varsin yleisiä.

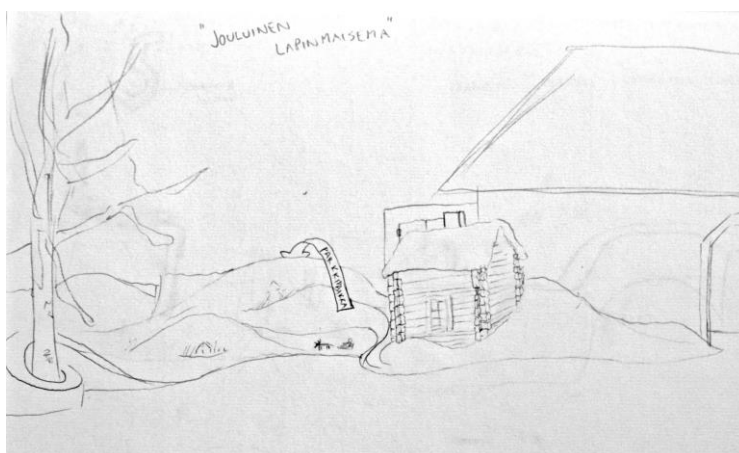

Kuva 12. Yksi luonnos lumimuurin yksityiskohdista. Koivu, 2018.

Talvitaideprojektiin kuuluu Stöckellin mukaan olennaisena osana paikan identiteetin, sekä sen mukaisen sisällöllisen suunnittelun myötä esille nousseiden asioiden huomioon ottaminen. Näin paikka- ja yhteisöpohjainen toiminta ja toteutukset toimivat aitona paikkasidonnaisena sisältönä matkailulle ja matkailuyrityksille. (Stöckell, 2014, s. 83–91.)

Lumenveiston suunnittelun pohjana olivat Apukka Resortin henkilökunnan kanssa sovitut teemat, jotka sisälsivät pitkälti Lapin luontoa käsitteleviä ja Apukan ympäristön ja rakennusten henkeä ja historiaa mukailevia ajatuksia. Suunnittelutyöhön ja ideoiden syntyyn vaikutti osaltaan hankkeen aikana tekemäni paikan kartoitustyö, jonka myötä Apukan seudun kulttuuriset, historialliset ja maantieteelliset ominaisuudet olivat tulleet tutuiksi.

Apukka Resortin Aitta-ravintolassa vallitseva rauhallinen tunnelma perustuu pitkälti ravintolatilán yhtä seinustaa hallitsevaan, paikalleen Kuhmosta lähes kokonaisena siirrettyyn vanhaan hirsirakennukseen. Ravintola itsessään edustaa uudempaa, kesällä 2018 toteutettua hirsirakentamista ja pihamaalle pystytettävien jäämökkien sekä jääsaunan valmistus perustuu niin ikään hirsirakentamisen ideaan. Tämän saman hirsiteeman toistaminen myös lumimuurien yhteydessä tuntui luontevalta. Alkuun hirsimökki-idea kulki suunnitelmissa reliefin muodossa (kuva 12.), mutta myöhemmin se kehittyi lumimuurista erilliseksi elementiksi, pieneksi tunnelmaa luovaksi lumimökiksi (kuva 13.).

Kuva 13. Jouluiinen Lapinmaisema - luonnoskuva lumimuurin ja mökkiveistoksen luomasta kokonaisuudesta. Koivu, 2018.

Lumimuurien suunnitteluprosessissa huomasin, että lumirakentaminen ja lumenveisto olivat yhteistyökumppanilleni kohtalaisen vieraita aihealueita. Lumen veistämistä ja ammattimaisia muotteja hyödyntävää lumirakentamista ei ollut harjoitettu Apukka Resortin alueella aiemmin lainkaan. Lumenveiston välineistöstä ja käytännöistä ei ollut yrityksessä aikaisempiin kokemuksiin perustuvaa tarkempaa tietotaitoa. Näin ollen myös lumimuureihin keskittyvä suunnittelutyö tapahtui tilanteessa, jossa lumenveiston mahdollisuuksia kerronnallisena ja ympäristöä elävöittävänä aspektina ei täysin tiedostettu. Kun lumenveistoa ei ennalta nähty alueen tunnelmaan vaikuttavana kokonaisuutena, ei sille asetetut tavoitteetkaan olleet suuria.

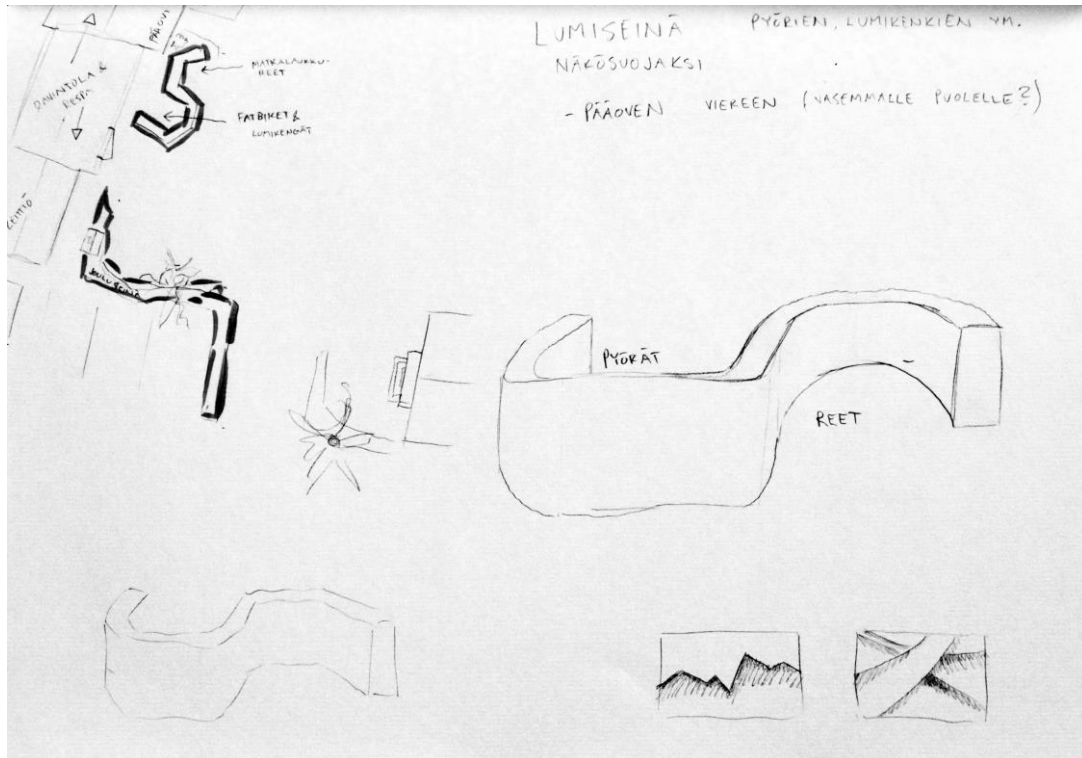
Kirjallisin ja kuvallisin keinoin tuottamani veistosuunnitelmat ja luonnokset herättivät mielenkiintoa ja innostusta, jonka myötä suunnittelutyöhön saatiin osallistujilta lisää ideoita. Veistosuunnitelmien kuva-aiheita ja yksityiskohtia arvioivat keskustelut etenivät ilman suuria muutosehdotuksia, joten pitkälti paikankartoitukseen perustuvat veistosideat hyväksyttiin sellaisenaan. Lumenveiston suunnitteluprosessin aikana syntyi tunne siitä, ettei lumenveiston mahdollisuuksia matkailun ympäristöjen muuttamisessa täysin ymmärretty ja tiedostettu. Tämän kaikista hankkeen aikaisista suunnitteluprosesseista alueen visuaaliseen ilmeeseen eniten vaikuttavan prosessin kohdalla jäin hetkeksi miettimään toteutuiko lumiveistosuunnitelmien kriittinen arviointi tarpeeksi hyvin. Lopulta päätin tukeutua siihen tosiasiaan, että tuottamiini suunnitelmiin oltiin tyytyväisiä ja niiden katsottiin tukevan matkailuelinkeinoa. Tuottamani suunnitelmat nähtiin Apukka Resortin taholla siis vähintäänkin toteutukseen käytettävien resurssien arvoisina.

Syystalvelle sijoittuneet jäämökkien ja jääsaunan rakennusprosessit olivat hankkeen puitteissa ensimmäiset suunnitteluprosessista toteutusprosessiin edenneet tapahtumat. Jäärakentamisen suunnitteluprosesseja en ole esitellyt tässä tutkimuksessa kovinkaan tarkasti sillä Apukka Resortin taholla jäämökkien toteuttamisesta oli jo aikaisempia kokemuksia, eikä suunnitteluprosessilla ollut kovinkaan merkittävää vaikutusta jäärakentamisen valmiuksiin. Jäämökkit nousivat siis pystyyn pitkälti

edellisvuoden pystytysprosesseista saatuihin kokemuksiin ja hiljaiseen tietoon perustuen. Toiminta ja toteutukset kehittyivät kuitenkin edellisiä kertoja tehokkaammaksi ja rakennusteknisesti toimivammaksi. Samankaltaisen toiminnan uudelleen toistaminen voi johtaa kehittymiseen, jota ei osata etukäteen ennustaa. Suunnittelu- ja käytännön työn toisteisuus harjoittaa tekijäänsä ja näin tekijän hallussa olevan hiljaisen tiedon kehittyminen ilmenee käytäntöjen muuttumisena.

Jouluksi valmistunut lumiveistoskokonaisuus sai jatkoa hankkeen joulun jälkeisellä toimintajaksolla, kun Apukka Resortin ravintolarakennuksen seinustalle alettiin suunnitella lisää lumiseiniä. Matkailukohteissa toteutettavat yrityksen tarpeisiin pohjautuvat teokset täyttävät soveltavan kuvataiteen tunnusmerkit. (Huhmarniemi, 2018, s. 25). Tarve uusille lumiseinille oli ollut nähtävissä Apukan pihamaalla koko talven ajan sillä matkailijoiden matkatavaroiden kuljetukseen tarkoitetuille vanhoille vesikelkoille ja matkailijoiden käyttöön paikalle tuoduille maastopyörille ei ollut tarkkaan määriteltyjä säilytyspaikkoja. Siksi välineet lojuivat usein Apukka Resortin vastaanoton etuoven edustalla luoden ympäristöstä epäsiistin vaikutelman.

Lumiseinien suunnittelua ohjasi ajatus kahden tilan muodostamisesta. Toinen tila toimisi polkupyöräsäilönä ja toiseen voisi asettaa jatkuvasti käytössä olevat vesikelkat. Lumiseinä suunniteltiin asetettavaksi aivan Apukka Resortin vastaanoton ja ravintolan pääoven välittömään läheisyyteen. Seiniin tehtävän lumenveiston suunnittelussa tämä näkyi pääovea lähimpänä olevaan seinään suunnitellusta tervetuloivotuksesta. Kuvan 14. (sivulla 77) luonnoksessa näkyy lumiseinän suunniteltu sijainti ja muoto sekä seinän pääasialliset käyttötarkoitukset.

Kuva 14. Luonnoskuva säilytystilat muodostavasta lumimuurista. Koivu, 2019.

4.4 Toteutus

4.4.1 Tavoitteet

Apukka Resortin ympäristössä toteutettu kehittämishanke koostui lukuisista prosesseista, joihin kaikkiin sisältyi olennaisena osana Apukka Resortin alueella toteutettavien talvitaiteellisten tuotteiden ja toiminnan ideointia ja suunnittelua. Kaikki suunnitteluprosessit eivät päätyneet toteutettavaksi taiteelliseksi toiminnaksi ja -tuotteiksi hankkeen aikana. Kuten realistiseen evaluointimenetelmään keskittyvässä luvussa tuli aikaisemmin todettua, myös toteutukseen päätyneet suunnitteluprosessit ovat kuitenkin arvokkaita prosessista saadun kokemuksen kannalta sekä myös niiden hyödyntämismahdollisuuden kannalta Apukka Resortin tulevaisuuden suunnittelussa.

Hankkeen alussa asetetut tavoitteet sen puitteissa tapahtuvalle kehittämistyölle ohjasivat kaikkia suunnittelun ja toteuttamisen prosesseja. Tavoitteet koostuivat sekä matkailuelinkeinon, että taiteilijan taholta tulleista tarpeista ja tavoitteista, jotka pohjautuivat ennen kaikkea ajatukseen matkailuelinkeinon kehittämisestä. Lyhyesti kiteytettynä hankkeen pääasiallisena tavoitteena oli kehittää matkailun ympäristöjä ja paikkoja matkailuelinkeinoa tukeviksi ympäristötaiteen tarjoamin keinoin. Matkailuympäristöä on mahdollista kehittää sekä suoraan ympäristön muotoa ja maisemaa muokaten, että myös välillisesti ympäristössä ja paikoissa toimivien ihmisten toimintaa kehittämällä. Eri aiheisiin keskittyvät ja eri tarpeisiin vastaavat suunnitteluprosessit noudattivat hankkeen alussa asetettuihin tavoitteisiin tähtääviä toimintoja. Suunnitteluprosessit itsessään nostivat esiin uusia tavoitteita muokaten jo meneillään olevaa suunnittelua sekä suunnittelun pohjalta tapahtuvaa talvitaiteellista hyödyntävää toimintaa ja

talvitaiteellisia toteutuksia. Prosessin edetessä toiminnalle asetetut tavoitteet siis laajenivat ja tarkentuivat kesken prosessin.

Apukka Resortin investoinnit lumirakentamisessa käytettävään välineistöön mahdollistivat lumimuurien kasaamisen. Kun suunnittelun lopputuotteina ovat kuvalliset ja kirjalliset suunnitelmat Apukan pihamaalle sijoitettavista lumimuureista kehittyivät suunnitteluprosessin edetessä, tarkentuivat samalla myös lumimuurien toteuttamista määrittävät tavoitteet sekä odotukset muurien käytettävyydestä ja vaikutuksista Apukka Resortin ympäristölle ja elinkeinolle.

Hankkeen alussa kaikelle kehittämistyölle asetetut tavoitteet pysyivät edelleen kaiken toiminnan taustalla, mutta yksittäiset suunnitteluprosessit johtivat aina kyseisen aiheen ympärillä tapahtuvan toiminnan tavoitteiden kehittymiseen. Näin tapahtui myös lumimuurien kohdalla. Siirryttäessä suunnittelutyöstä lumimuurien kasaamiseen oli lumimuureille nimetyt käyttötarkoitukset lisääntyneet. Tämän myötä myös koko lumimuuriprosessille määritellyt tavoitteet olivat lähtötilanteeseen verrattuna erilaiset. Lumimuurit toimivat lopulta samanaikaisesti näkösuojina, liikenteen ohjaajina, kerronnallisina veistosseininä ja yhtenä osana koko piha-alueen valaistusta. Muurien valmistuessa etukäteen asetettujen ja matkan varrella kasvaneiden tavoitteiden nähtiin ehdottomasti täyttyneen.

4.4.2 Aikataulun ja toiminnan suunnittelu

Hankkeen alussa tarkan ja koko hankkeen kattavan aikataulusuunnitelman tekeminen oli mahdotonta. Tuleva toiminta jakautui kahteen ajanjaksoon, joista toinen sijoittui syystalvelle ja toinen kevättalvelle. Yksittäisiä hankkeen sisällä olevia suunnittelu- ja toteutusprosesseja määrittivät aikataulullisesti erilaiset asiat. Yhteistyö hankkeen toimijoiden kesken oli alusta saakka niin sujuvaa, ettei yksittäisille hankkeen sisältämille tehtäville nähty tarpeelliseksi asettaa päivántarkkoja aikatauluja. Hankkeen alussa toiminnan aikataulun suunnittelua määrittivät lähinnä luonnollinen vuoden kierto ja sen mukaiset sääolot. Syksyllä hankkeen puitteissa tapahtuva työskentely painottui täysin suunnitteluun. Suunnitelmien valmistumisen aikataululliseksi takarajaksi muodostui talven saapuminen. Lapin matkailussa eletään jouluna vilkkaita ja matkailuelinkeinojen kannalta vuoden merkittävimpiä aikoja. Matkailuyrityksen kannalta talven suunnittelu ja toiminta jakautuu luonnollisesti kahteen osaan – aikaan ennen joulua ja aikaan joulun jälkeen. Matkailupalvelujen markkinointi, sekä sen myötä yrityksen tarjoamiin matkailun tuotteisiin kohdistuva kysyntä määritti osaltaan hankkeen aikana tapahtuvaa toimintaa ja sen aikataulutusta. Ensimmäiset tuotteet olivat Apukka Resortin piha-alueelle rakennettavat jäähirsimökit. Aikataulullisena takarajana mökkien valmistumiselle oli joulukuun puoliväli, jonka jälkeen sekä jäämökkeihin, että jääsaunaan oli olemassa yrityksen asiakkaiden tekemiä varauksia. Mikäli jäärakentaminen etenisi sujuvasti, olisi myös lumirakentaminen mahdollista aloittaa ennen joulua.

Yhden jäisen hirsimökin rungon pystyttämiseen kului vallinneissa olosuhteissa kahdelta hengeltä kaikkine työvaiheineen noin kaksi työpäivää. Tämän lisäksi mökin valmistamiseen sisältyi katon rakentaminen ja mökin sisustaminen käyttövalmiiksi. Jäisiä mökkejä oli määrä valmistaa neljä ja yksi mökeistä tulisi toimimaan jääsaunana.

Ennen jäärakentamista yrityksen työvoima oli täysin työllistettynä matkailupalvelualueen tulevaan sesonkiin valmistaviin valmistelu- ja rakennustöihin. Työtä oli työvoimaan nähden paljon, joten jäämökkien rakentamiseen vaikutti osaltaan kaikki yrityksen alueella tapahtuvat muut työt sekä niiden aikataulullinen eteneminen. Kun muut työt valmistuivat, oli yrityksellä mahdollisuus ohjata työvoimaa jäärakentamisen pariin. Etukäteissuunnittelussa arviot jäämökkien rakentamiseen saatavasta työvoimasta olivat hieman optimistiset. Työmäärä matkailuelinkeinon muilla osa-alueilla osoittautui yllättävän suureksi. Hankkeen parissa tapahtuvien toimien vaikea ajallinen ennustettavuus oli suuri haaste mutta aikataulullisen jouston mahdollistavalla toiminnan suunnittelulla tilanteista selvittiin. Lumirakentamisen aloitus myöhästyi suunnitellusta, mutta työpäiviä pidentämällä ja työskentelyä tehostamalla aikataulutavoitteet kuitenkin saavutettiin erilaisin työskentelijäkoonpanoin.

Jäärakentamisen aikana olivat Lappiin saapuneet lumisateet, joten olosuhteet näyttivät lupaavilta myös lumirakentamiselle. Hiljattain Apukka Resortin käyttöön hankittu lumimuotti valjastettiin käyttöön ja alueella kerrytetystä luonnonlumesta saatiin kasattua nopealla aikataululla muureja keskuspihan reunalle. Hetkeä aiemmin oli stressattu jäämökkien valmistumisesta, mutta vain päiviä myöhemmin myös lumimuurien valmistuminen jouluksi näytti realistisesti mahdolliselta. Syksyn aikana valmiiksi hioutuneet lumirakentamiseen kohdennetut suunnitelmat mahdollistivat lumirakentamisen nopean aloittamisen.

Yksi Apukkajärven rannassa sijaitsevista Apukka Resortin maa-alueista oli luovutettu lähiseudulla toimivan yrityksen käyttöön niin sanotun keinolumen valmistamista varten. Peltoalueella valmistettua tykkilunta kuljetettiin kuorma-autoilla napapiirin välittömässä läheisyydessä tekeillä olevaan Muumi-aiheiseen elämyspuistoon. Keinolumen tarve elämyspuistossa loppui, joten saimme Apukka Resortissa pian tiedon mahdollisuudesta käyttää yli jäänyttä tykkilunta Apukka Resortin tarpeisiin. Aikataulut tiivistyivät edelleen, kun aurauslumella aloitettua lumirakentamista jatkettiin paikalle kuljetetulla

tykkilumella. Suunnitellut muurit nousivat pystyyn nopeasti ja myös aikataulutavoitteita lumenveiston suhteen tiivistettiin. Joulun jälkeen toteutettavaksi suunniteltu lumenveistotyö alkoi ja tuli valmiiksi jo ennen joulua. Lumimuurin pihan puoleiselle kyljelle toteutettavaa veistotyötä ohjannut ajatus jouluisesta lapinmaisemasta toteutui, eikä uusia suunnitelmia kevät -talvelle tarvinnut aloittaa.

Kevät-talvella lumirakentaminen Apukka Resortin pihamaalla jatkui kiireettömässä ilmapiirissä. Lumirakentamista jatkettiin joulun alla valmistuneiden muurien läheisyydessä hieman pienemmässä mittakaavassa. Samalla valmiita veistoksia ja reliefiseiniä huollettiin lumenveistolle ominaisin menetelmin.

4.4.3 Käytännön toteutus

Apukka Resortin jäisten hirsimökkien rakennustyöt sisälsivät monta työvaihetta. Jääpalasten matka järvestä elämyspalvelujen rakennusmateriaaliksi alkoi, kun jää saavutti syystalven pakkasissa tarvittavan paksuuden. Jäiden jalostusprosessia en matkailuyrityksen toivomuksesta avaa tarkemmin. Jäämökkien rakentamisen käytäntöjä ohjasi vahvasti aikaisempien jäärakentamiskokemusten kautta saavutettu vahva tietotaito jään ominaisuuksista ja käsittelystä. Myös talvitaiteessa yleisesti käytössä olevat, lumen ja jään työstöön suunnitellut työvälineet helpottivat rakennustyön käytäntöjä.

Taiteilijan työnkuva koostui jäärakentamisen prosessissa rakentajana olemisen lisäksi tuotteiden viimeistely- ja sisustamistyöhön osallistumisesta. Kuvassa 15. (sivulla 83) on nähtävissä lähes valmis jäähirsimökki.

Kuva 15. Jäähirsistä valmistuva mökki Apukka Resortin ympäristössä. Koivu, 2018, Valokuva.

Lumirakentaminen Apukka Resortin ympäristössä tapahtui kahden eri toimintajakson aikana. Ensimmäinen toimintajakso sijoitettiin ajalle ennen joulua ja sen aikana saavutettiin kaikki lumirakentamiselle siihen saakka asetetut tavoitteet. Toinen toimintajakso sijoitettiin kevät -talvelle. Ennen joulua valmistunut lumimuurikonaisuus kasattiin konevoimaa apuna käyttäen kahden miehen voimin, kahden päivän aikana. Kokonaisuuden hallitsevin osa eli paksuudeltaan noin 70 senttimetriä ja hieman alle kaksi metriä korkea muuri kasattiin traktorin perässä vedettävän liukumuotin avulla (kuva 16. Sivulla 84). Lunta lastattiin muotin sisälle pieniä määriä kerrallaan, tiivistäen sitä muotin sisällä jatkuvasti.

Stöckellin mukaan puhdas luonnonlumi saadaan lumenveistoon käyttökelpoiseksi, kun se kasataan päivää ennen varsinaista täyttöö. Täyttövaiheessa lunta tiivistetään polkemalla jatkuvasti, jotta lumen tiheys saadaan suuremmaksi. Kun lumi on poljettu huolellisesti muottiin täyten aikana, voidaan muotit avata välittömästi niiden ollessa täynnä. Muottien sisältä paljastuvat veistosaihiot ovat valmiina veistettäväksi täyttövaihetta seuraavana päivänä. (Stöckell, 2014, s. 83–91.)

Kuva 16. Lumimuurin kasauksessa käytetty muotti.

Takana valmista lumimuuria. Koivu, 2018, Valokuva.

Lumimuurin viereen ja lähiympäristöön kasattiin myös pienempiä lumiseiniä, jotka toteutettiin linkoamalla paikalle kuljetettua lunta isoja OSB-lastulevyjä vasten polttomoottorikäyttöisellä lumilingolla. Lumi kasaantui toiselta puoleltaan alaspäin leveneväksi rakenteeksi (kuva 17.). Myöhemmin kun kasattuja muureja ja seiniä veistettiin, kertyi lumenveistopaikalle jatkuvasti rakenteista pois veistettyä lunta. Kaikki tämä lumi lingottiin lumilinkoa ja levyjä hyödyntäen uudeksi seinäksi, jolloin seinien pituus kasvoi työskentelyn aikana jatkuvasti.

Kuva 17. Lingottu lumiseinä. Koivu, 2018, Valokuva.

Lumenveistotyössä kevyet levymuotit mahdollistavat monenlaisten rakenteiden ja muotojen toteuttamisen. Vanerilevyjä käyttämällä voidaan suunnitella yksityiskohtaisempia veistoksia, veistosryhmiä ja kaartuilevia lumiseiniä. Erikokoisia muottilevyjä on helppo kuljettaa paikasta toiseen ja niistä voidaan nopeasti rakentaa muotti uudelleen käyttämällä kiinnikkeinä muotin ympärille kiristettäviä kuormaliinoja. Muotin valmistuttua voidaan valmiiden muottien täyttäminen aloittaa heti lapioin ja lumikolin. (Stöckell, 2014, s. 83–91.)

Lumimuurien ja -seiniä lisäksi lumesta kasattiin lumenveistosuunnitelman mukaisesti aihio veistettävälle lumimökille (kuva 18.). Lumen kasaamisvaiheessa OSB-levyistä valmistetun muotin sisälle, keskelle muottia asetettiin toinen muotti, jolloin veistosaihio muotoutui keskeltä ontoksi rakenteeksi. Myöhemmin veistoksen sisälle olisi mahdollista asettaa ulkovalaisuun soveltuva valo, joka heijastuisi ulos mökin ikkunoina olevien jääpalasten läpi.

Kuva 18. Lumen kasaaminen levyjen ja kuormaliinojen avulla.

Tuloksena syntyi kuution muotoinen veistosaihio. Koivu, 2018, Valokuva.

Lumenveistossa piirrettyjen luonnoskuvien ja suunnitelmien toisintaminen ei aina toteudu aivan tarkasti. Tarkka suunnittelu kuitenkin helpottaa valtavasti työhön ryhtymistä ja työn suunnitelmallista toteuttamista. Lumisen mökin perusteellinen suunnittelu helpotti ja nopeutti sekä kasausta, että veistotyötä. Veistoksen valmistamisessa ilmeneviä ongelmakohtia oli mietitty tarkasti jo etukäteen, jolloin veistotyö tapahtui alusta loppuun saakka ilman työtä hidastavia yllätyksiä.

Lumimuurille toteutettavat lumenveistotyöt kestivät neljä päivää. Lopputuloksena oli pääpiirteittäin suunnitelmakuvien mukainen veistoskokonaisuus, joka koostui isoon lumimuriin veistetyistä muodoista ja muurissa kiinni olevasta hirsimökkiä kuvaavasta lumiveistoksesta (kuva 19.).

Kuva 11. Kuvakooste veistoskokonaisuudesta iltavalaistuksessa. Koivu, 2018, Valokuvakooste.

Jo veistämistyön aikana Lumimuurien uudelleen muodostama paikka houkutteli puoleensa paljon ihmisiä. Keskenpäiset lumiveistokset tallentuivat usean vierailijan kameraan ja jotkut uskaltuivat myös kokeilemaan itse lumen veistämistä. Ihmisten valtava kiinnostus yllätti minut. Huomasin lumenveistovälineiden houkuttelevan puoleensa erityisesti paikalle tulevia lapsia.

Jokaisen halukkaan annettiin kokeilla lumenveistoa paikalla oleviin lumimuureihin. Toiminta muistutti ajoittain jopa yhteisöllistä lumenveistotapahtumaa, vaikka lumenveistotyölle ei ollut asetettu etukäteen minkäänlaisia osallistamisen tavoitteita. Tulevaisuudessa paikalla olevien matkailijoiden osallistaminen kannattaa huomioida jo toiminnan suunnittelussa, sillä yhteisötaiteelle näytti lumenveistotyön aikana olevan tilausta.

Stöckellin mukaan yleisön osallistaminen on mahdollista tekemällä kaikki lumenveisto valmiiksi kauden avajaisiin mennessä, mutta myös koko kauden kestävä työpajatoiminnan toteuttamisella. Osallistumiskokemus on vahvempi silloin kun osallistujalla on mahdollisuus olla mukana jo lumenveiston suunnittelussa, mutta matkailijoiden osallistuminen elämystoimintoihin on yleensä hyvin lyhytaikaista. Vierailevat ryhmät ja osallistajat olisi mahdollista osallistaa työpajatoimintaan myös pidemmällä aikavälillä. Yksi esimerkki tästä voisi Stöckellin mukaan olla käytäntö, jossa jokainen osallistuja veistäisi oman pienen jääpalan ja liittäisi sen palaseksi koko talven ajan kasvavaan jääpalaseinään. (Stöckell, 2014, s. 83–91.)

Lumiseinät ja niissä toteutettu veistotyö vaikutti tuottavan ympäristön ihmisissä iloa ja ihmetystä. Matkailijoiden kiinnostus lumiveistoksia ja teknistä lumenveistoa kohtaan oli ilmeistä. Veistotyötä tahditti matkailijoiden kanssa käydyt keskustelut lumesta ja lumenveistosta. Erityisesti lumenveistovälineet ja niiden tekninen käyttäminen askarrutti monen matkailijan mieltä. Keskusteluiden yhteydessä usea matkailija ehdotti lumimuureissa ja –seinissä toteutettavaan veistotyöhön uusia kuva-aiheita ja hahmoja.

Joululoman jälkeen Apukka Resortin henkilökunta kertoi veistoskokonaisuuden olleen yksi joulun ajan kuvatuimmista paikoista Apukka Resortin alueella.

Valmiiden veistosten ylläpitotyö koostui ylimääräisen lumen lakaisusta veistosten päältä ja lumiveistosten edustan puhdistamisesta lumikolalla. Ylläpitotyöt tuli tehdä aina kun satanut lumi alkoi vaikuttaa merkittävästi lumiveistosten ulkoiseen ilmeeseen. Satanut lumi peittää helposti alleen kaiken pikkutarkan veistotyön, joten ulos taivasalle sijoitettavat pitkäaikaiset veistokset kannattaa suunnitella isoin ja yksinkertaisin muodoin. Tällöin veistokset säilyttävät muotonsa pidempään ja talven aikana tehtäviä ylläpitotöitä ei tarvitse toteuttaa jokaisen lumikuuron jälkeen.

Kevät-talvella lumirakentaminen jatkui Apukan keskuspihalla. Ohjelmassa oli osittain jo syystalvella ideoidun ja suunnitellun lumiseinän kasaaminen Apukka Resortin pääoven edustalle. Lumiseinän muoto oli kaareva ja muistutti suunnitelmissa hieman S-kirjainta. Kaarevan lumiseinän kasaamiseen soveltuivat isoa, jo edellä esiteltyä liukumuottia paremmin OSB-levyistä kootut pienemmät lumimuotit. Erikokoisia muottilevyjä käyttämällä lumiseinään on mahdollista tehdä tiukkojakin kaarroksia jo kasaamisvaiheessa. Levyistä valmistetun muotin täyttäminen tapahtui lihasvoimin. Piha-alueelle kasattujen lumikasojen muuntaminen lumiseiniksi kesti yhden päivän.

Kuva 20. Kuvakooste valmiista lumiseinästä ympäristössään. Koivu, 2019, Valokuvakooste.

Valmis lumiseinä (kuva 20. Sivulla 88) sen muodostamine tiloineen täytti alkuperäisen käyttötarkoituksensa hyvin, sillä lopputalven ajan vesikelkkoja ja polkupyöriä säilytettiin niille suunnitelluissa lumiseinän muodostamissa tilallisissa paikoissa. Lumiseinään veistetyt muodot olivat osaltaan vaikuttamassa paikan tunnelmaan. Apukka Resortin pääoven puoleinen pää lumiseinästä toivottaa, henkilökunnan toivomuksesta jokaisen vierailijan tervetulleeksi Apukkaan.

5. JOHTOPÄÄTÖKSET

5.1 Prosesseista nousseet keskeisimmät huomiot

Toteuttaessani tutkimuksen kehittämistutkimuksen ja taideperustaisen toimintatutkimuksen teorioihin nojaten minulla on ollut mahdollisuus löytää sekä taidealaa, että yhteistyöyritystä hyödyttävää käytännön suunnitteluun ja toteutukseen keskittyvää tutkimustietoa toteutetusta hankkeesta. Tutkimushankkeen myötä yhteistyöyritys sai yhden uuden kokemuksen taidealan kanssa tehtävästä yhteistyöstä. Yritys voi käyttää hankkeessa toteutettuja ympäristötaiteellisia suunnitelmia ja sykleittäin edenneiden prosessien aikana saavutettua tutkimustietoa hyödyksi yrityksen tulevaisuuden suunnittelussa.

Lapin yliopistossa kehitetyt, Lapin sosiokulttuurista ympäristöä tukevat yhteisöllisen taidekasvatuksen ja soveltavan kuvataiteen kehittämis- ja koulutushankkeet tarjoavat matkailuyrityksille mahdollisuuden saada ympäristöönsä paikkasidonnaista taidetta, taidealan ammattilaisten toteuttamana. (Huhmarniemi & Jokela, 2018, s. 111–114.) Samalla matkailuyritykset tarjoavat taidealan toimijoille paikkoja taiteellisen toiminnan toteuttamiseen. Taiteilijoiden tiimityö muiden alojen asiantuntijoiden kanssa voi tuottaa taideperustaisia tuotteita ja palveluja, sekä tilojen ja maisemien suunnitteluun keskittyviä produktioita muun muassa matkailualalle. (Huhmarniemi & Jokela, 2018, s. 115.)

Apukka Resortissa tapahtunut taiteen ja matkailun välinen yhteistyö eteni läpi hankkeen rakentavassa ja positiivisessa ilmapiirissä. Hankkeen aikainen toiminta lähti liikkeelle laajasta ideoinnista ympäristötaiteen hyödyntämisen mahdollisuuksista Apukka Resortin ympäristössä. Taiteelliseen työskentelyyn

tukeutuen hankkeen suunnittelutyö eteni kohti yksityiskohtaisia suunnitelmia talvitaiteellisista tuotteista matkailuympäristön paikoissa. Suunnittelua ja toteutuksia sisältäneet prosessit tapahtuivat taiteen ja matkailun yhteistyönä, jolloin sekä taiteelliset, että matkailua edistävät tavoitteet tulivat huomioitua toiminnassa.

Taiteilijan rooli vaihteli hieman Apukassa toteutetun kehittämishankkeen eri prosesseissa. Lukuun ottamatta jäärakentamista, oli päävastuu ympäristötaiteellisen työskentelyn suunnittelusta ja teosten toteuttamisesta läpi hankkeen ajan taiteilijalla. Talvitaiteellisten tuotteiden valmistuminen oli paljolti riippuvaista taiteilijan omasta työpanoksesta, sillä Apukka Resortin toimintasuunnitelmiin ei ennen hankkeen alkua sisältynyt lumirakentamisen ja lumenveiston parissa tapahtuvaa toimintaa. Yhteistyöhanke poikkesi taidealan ja matkailualan välisistä hankkeista erityisesti siinä, että hankkeeseen osallistuvia taidealan toimijoita oli vain yksi. Ruumiillista työtä sisältävä lumirakentaminen toteutettiin normaalia vähemmällä työvoimalla sillä työvoimaa lumirakentamiseen ja lumenveistoon oli Apukka Resortilta saatavilla odotettua vähemmän. Ajoittain koko yrityksen henkilöstön ollessa sidottuna muihin töihin, oli taiteilijan kyettävä työskentelemään yksin. Vastaisuudessa työvoimaa on hyvä olla sidottuna lumirakentamisen ja lumenveiston toimintoihin enemmän kuin tämän hankkeen aikana. Tällöin yhdelle ihmiselle jakaantuvat työkuormitukset pysyvät inhimillisinä ja lumirakentaminen on kaikin puolin tehokkaampaa.

Kun taiteellista työskentelyä suunnitellaan, on suunnitelmien oltava linjassa käytössä olevan työvoiman ja muiden resurssien kanssa. Suunnitteluvaiheesta edettäessä toteuttamisen vaiheeseen, on toteutuksen valmistuminen ennen kaikkea työskentelyyn osallistuvasta työvoimasta kiinni. Lumirakentamiseen osallistuvilta toimijoilta vaaditaan sinnikkyyttä ja kykyä toimia talvisissa olosuhteissa. Myös olosuhteiden muutoksiin on osattava varautua. Talvitaiteellinen toiminta on riippuvaista luonnon olosuhteista, joten olosuhdemuutoksiin reagointiin ja joustavaan aikataulujen uudelleen sovittamiseen on yhteistyössä kyettävä.

Käytössä olevan työvoiman vähäisyys korosti tässä hankkeessa taiteilijalta vaadittavaa omatoimisuutta ja muuntautumiskykyä. Taiteellisten tuotteiden valmistuminen edellytti ajoittain suurta joustoa ja eräänlaista taiteilijan roolista ulos astumista: välillä käytössä olevaa välineistöä oli hitsattava kokoon tai muuten korjattava yrityksen pajalla ja välillä oli siirreltävä lunta matkailuyrityksen työkoneilla.

Joustavuus ja omatoimisuus kehittää taiteilijan toimintaa lähemmäksi matkailuyrityksen työntekijöiden monipuolista työnkuvaa. Apukassa toteutetun hankkeen aikana pääasiallinen tehtäväni oli suunnitella yrityksessä ympäristötaiteellisia tuotteita, jotka osaltaan kehittäisivät matkailuelinkeinoa positiiviseen suuntaan. Tuotteiden toteuttaminen vaati minulta lopulta yllättävän suuren työpanoksen ja hankkeen loppupuolella toimintani muistutti jo hyvin paljon yrityksen työntekijöiden työskentelyä. Joustavuuden ja omatoimisuuden lisääntyessä lisääntyy usein myös luottamus kyseistä yhteistyökumppania kohtaan. Luottamuksen lisääntyessä on mahdollista saada harteilleen myös aiempaa suurempaa vastuuta.

Taiteen ja matkailun väliset yhteistyöhankkeet pitävät sisällään todellisia mahdollisuuksia saattaa taiteilijat ja matkailuyritykset pidempäänkin työsuhteeseen.

Apukka Resortissa toteutettua kehittämishanketta seurasi selkeä kehittyminen monella osa-alueella. Hanke kehitti siihen osallistuneita ihmisiä yksilöinä. Taidealan edustajana sain taiteellisten prosessien ja käytäntöjen lisäksi myös kokemuksen yhteistyössä toteutettavan taiteellisen projektin suunnittelusta ja koordinoinnista. Samalla matkailuyrityksen henkilöt saivat kokemuksia talvitaiteen monipuolisesta hyödyntämisestä matkailuyrityksen ympäristöissä. Saadut kokemukset johtivat toiminnan kehittämiseen kesken meneillään olleen hankkeen, mutta ennen kaikkea se jätti eväitä talvitaiteen hyödyntämiseen tulevaisuudessa tapahtuvaan suunnitteluun matkailuyrityksen ympäristössä. Yhteistyö oli läpi hankkeen sujuvaa ja se toi molemmille yhteistyön osapuolille positiivisia kehittymisen ja onnistumisen kokemuksia. Taiteella vaikuttaa olevan paljon mahdollisuuksia matkailun alalla. Matkailuelinkeinon kehittäminen taiteen tarjoamin keinoin luo

mahdollisuuden säilyttää matkailun ympäristöissä aitous ja paikallisen kulttuurin tuoma omalaatuisuus.

Antti Stöckellin mukaan useimmat matkailijat etsivätkin aitoja kokemuksia, tuotteita ja ilmiöitä paikallisuudesta. Talvi ja lumi on luonnollinen osa elämää ja kulttuuria Lapissa, joten on luonnollista luoda kohtaamispaikkoja, tiloja ja elämyksellisiä tilanteita nimenomaan lunta ja talvea hyödyntäen. Kun lumiympäristö on vielä rakennettu yhteisöllisesti, on sillä aktiivinen vaikutus ihmisten paikkasuhteeseen ja kokemukseen paikasta ilimöineen. (Stöckell, 2014, s. 83–91.)

5.2 Tulevat talvet Apukassa

Kehittämishanke vaikutti monella tapaa Apukka Resortin ympäristöön. Talvikaudella 2018 – 2019 vaikutus oli silmin nähtävä, sillä tuolloin matkailuyrityksen alueella toteutettiin hankkeen puitteissa niin lumi- ja jäärakentamista, kuin lumenveistoakin. Etukäteen asetetut tavoitteet taiteelliselle kehittämistyölle olivat selkeät. Tavoitteena oli saada matkailuympäristössä aikaan ympäristötaiteeseen perustuvaa toimintaa ja teoksia sekä ympäristötaidetta hyödyntäviä suunnitelmia, joilla olisi positiivinen vaikutus Apukan matkailuelinkeinon. Tavoitteet katsottiin hankkeen loppuessa saavutetuiksi, sillä toteutetulla talvitaiteella oli selkeästi positiivinen ja Apukan ympäristöä elävöittävä vaikutus. Taiteen vaikutuksista elinkeinon taloudelliselle kannattavuudelle ei kerätty tietoja.

Hankkeen aikana tapahtunut suunnittelutyö on osaltaan esitellyt matkailuyritykselle taiteen tuomia mahdollisuuksia, osaltaan ajanut yrityksen toteuttamaan niitä. Suunnitelmia syntyi prosessien lopputuotteina paljon, eikä kaikkea suunniteltua ollut mahdollista hankkeen aikana toteuttaa. Yrityksen elinkeinon kannalta hyödyllisimmät tuotteet toteutettiin hankkeen aikana tai

tullaan toteuttamaan tulevina talvina. Hankkeessa tapahtuneen suunnittelutyön vaikutukset saattavat siis näkyä yrityksen toiminnassa kokonaisuudessaan vasta myöhemmin. Jo hankkeen aikana matkailuyrityksessä tehtiin investointeja, jotta suunniteltua talvitaidetta on mahdollista toteuttaa. Tulevien talvien toimintasuunnitelmissaan Apukka Resort voi hyödyntää talven 2018 - 2019 aikana saatuja kokemuksia talvitaiteen hyödyntämisen mahdollisuuksista matkailuelinkeinon kehittämisessä. Yhteistyö taidealan kanssa katkesi minun postuttuani paikalta hankkeen päättyessä, mutta tulevaisuudessa mahdollisesti kehittyvään taidealan kanssa tehtävään yhteistyöhön suhtaudutaan yrityksessä positiivisesti.

Tulevien talvien aikana Apukka Resortin matkailualueella tullaan toteuttamaan ainakin edellä mainitsemani pienoiskokoinen jäävuori sekä yrityksen eräänlaisena tavaramerkkinä toimivat jäämökkit ja jäesauna. Kehittämishankkeen myötä matkailuyrityksessä investoitiin myös kahteen lumitykkiin, joten helposti saatavilla olevan keinolumen myötä myös lumirakentamiselle on yrityksen ympäristössä suotuisat olosuhteet.

6. POHDINTA

Taidealan ja Lapin matkailun välinen yhteistyö oli tämän tutkimuksen puitteissa tavoitteellista ja tehokasta. Yhteistyöhankkeessa toteutettiin jo ennalta tunnettuja, lumi- ja jäärakentamista sekä talvitaidetta hyödyntäviä tuotteita mutta myös uutta tuotekehittelyä tapahtui. Minulle tutkimus ja sen aikana toteutettu kehittämishanke merkitsi paitsi ympäristötaiteellisten taitojen ja toimien kehittämistä ja kehittymistä, myös mahdollisuutta kokeilla valmiuksiani suuren ja pitkäkestoisen yhteistyöhankkeen itsenäisessä läpi viemisessä. Tutkimushankkeessa saavutettiin sille asetetut tavoitteet, joten hanketta voidaan pitää jokaisen osallistujan kannalta onnistuneena.

Hankkeen aikana tuotetut ympäristötaiteelliset suunnitelmat tarjoavat matkailuyritykselle mahdollisuuden hyödyntää niitä toiminnassaan tulevina vuosina. Hankkeen puitteissa tapahtunut toiminta tutustutti matkailuyrityksen henkilöstöä taiteellisiin toimintatapoihin ja oli osaltaan kehittämässä matkailuelinkeinoa. Hedelmällinen yhteistyö jätti kaikille osallistujille positiivisen kokemuksen. Tutkimus ja siinä esitelty tutkimushanke tuovat selkeällä tavalla esille yhden esimerkkitapauksen taiteen ja matkailun välillä tehtävästä yhteistyöstä. Yhteistyön ylläpito ja jatkuva kehittäminen hyödyttää molempia aloja.

Matkailualan toimijat ovat taiteilijoiden potentiaalisia työllistäjiä. Matkailun ympäristöjen suunnitteluun osallistuvat taiteilijat tuovat kehitystyöhön uusia näkökulmia, ideointikykyä sekä erityistä visuaalista osaamista. Näin matkailun kehittämistyö on monipuolisempaa ja usein myös kulttuurisesti, sosiaalisesti ja ekologisesti kestävämpää. Yhteistyössä matkailuyritykset tarjoavat puitteet, joissa ympäristötaiteen toteuttaminen julkisissa ympäristöissä tulee taiteilijoille mahdolliseksi. Talvitaiteen toteuttamiseen Apukka Resortin ympäristö tarjoaa monipuoliset puitteet, joissa olisi mahdollista toteuttaa myös yhteisöllisesti totettuja taidetapahtumia. Taidealalla tämä Lapin matkailun uusi toimija kannattaa huomioida, kun ympäristötaiteelle etsitään potentiaalisia toteutusympäristöjä.

LÄHTEET

Anttila, P. Realistinen evaluaatio ja tuloksellinen kehittämistyö. 2007. Hamina: Akatiimi.

Apukka Resort, 2018.

<https://apukkaresort.fi/book-accommodation/komsio/>

Forss, A. Paikan estetiikka. Eletyn ja koetun ympäristön fenomenologiaa. 2007. Helsinki: Yliopistopaino.

Haataja, C. Kohti kulttuurista kestävävyyttä – paikan aikaa ja tarinat suunnittelutyössä. Teoksessa: T. Jokela, M. Huhmarniemi, C. Haataja & T. Issakainen (toim.) Ympäristötaidetta Lapin matkailuun. *Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan julkaisuja C 57*. 2018. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Hautjärvi, H. (2014). Autiotuvista lomakaupunkeihin: Lapin matkailun arkkitehtuurihistoria. *Aalto yliopiston julkaisusarja. Doctoral dissertations 31*. Helsinki: Aalto-yliopisto.

Haverinen, H. Olkkajärven historiikki. 2014. Rovaniemi: Vikajärven seudun kylät.

Hiltunen, M & Jokela, T. Täälläkö taidetta?: Johdatus yhteisölliseen taidekasvatukseen. 2001.

Huhmarniemi, M. Avainkäsitteitä ympäristötaiteen ja matkailun yhteistyöhön Lapissa. Teoksessa: T. Jokela, M. Huhmarniemi, C. Haataja & T. Issakainen (toim.) Ympäristötaidetta Lapin matkailuun. *Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan julkaisuja C 57*. 2018. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Huhmarniemi, M. Ympäristötaidetta Lapin matkailuarkkitehtuuriin: funkkishotelleihin, elämyspuistoihin ja puuhotelleihin. Teoksessa: T. Jokela, M. Huhmarniemi, C. Haataja & T. Issakainen (toim.) Ympäristötaidetta Lapin matkailuun. *Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan julkaisuja C 57*. 2018. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Huhmarniemi, M. & Jokela, T. Ympäristötaide taiteilijan soveltavana ja integroituna osaamisena. Teoksessa: T. Jokela, M. Huhmarniemi, C. Haataja & T. Issakainen (toim.) Ympäristötaidetta Lapin matkailuun. *Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan julkaisuja C 57*. 2018. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Hyry-Beihammer, E., Estola, E. & Hiltunen, M. Teoksessa: E. Hyry-Beihammer, E. Estola & M. Hiltunen. (toim.) Paikka ja kasvatus. 2014. Vantaa: HansaPrint.

Jokela, T. Ympäristötaide paikkakasvatuksena. Teoksessa: M. Käpylä & R. Walhström (toim.), Vihreä ihminen. Ympäristökasvatuksen menetelmäopas 2. *Jyväskylän yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen oppimateriaaleja 25*. 1997. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Jokela, T. Ympäristötaidetta talvessa. Teoksessa M. Huhmarniemi, T. Jokela, S. Vuorjoki (toim.) Talven taidetta. Puheenvuoroja talven kulttuurista, talvitaiteesta ja lumirakentamisesta. *Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan julkaisuja D 6*. 2003. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Jokela, T. Talvi arktisen taiteen ja muotoilun luonnonvarana. Teoksessa: S. Tuulentie, L. Suopajärvi & P. Sarala. (toim.), *Ihmisiä luonnossa. Luonnonvaratutkimuksen pohjoisia näkökulmia*. 2015. Rovaniemi: Lapin tutkimusseura.

Jokela, T., Huhmarniemi, M., Haataja, C. & Issakainen, T. (toim.) Ympäristötaidetta Lapin matkailuun. *Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan julkaisuja C 57*. 2018. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Jokela, T. & Huhmarniemi, M. Art-based action research in the development work of arts and art education. Teoksessa: G. Coutts, E. Härkönen, M. Huhmarniemi & T. Jokela (toim.) *The Lure of Lapland: A handbook of Arctic Art and Design*. 2018. Rovaniemi: Pohjolan Painotuote Oy.

Kovari, M. Eväitä ympäristötaiteen tilaajille. Teoksessa: T. Jokela, M. Huhmarniemi, C. Haataja & T. Issakainen (toim.) *Ympäristötaidetta Lapin matkailuun. Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan julkaisuja C 57*. 2018. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Lehari, K. Talven virta. Teoksessa: M. Huhmarniemi, T. Jokela & S. Vuorjoki (toim.) *Talven tuntemus. Puheenvuoroja talvesta ja talvitaiteesta. Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan julkaisuja D 9*. 2004. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Naukkarinen, O. Ympäristön taide. *Taideteollisen korkeakoulun julkaisu B 73*. 2003. Helsinki: F.G. Lönnberg.

Niemi, T. Vuodenajat vaihtuvat meissä. Teoksessa: M. Huhmarniemi, T. Jokela & S. Vuorjoki (toim.) *Talven tuntemus. Puheenvuoroja talvesta ja talvitaiteesta. Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan julkaisuja D 9*. 2004. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Ryynänen, K. Lumi- ja jäärakentamisen ohjekirja. Vinkkejä viranomaisille – ohjeita rakentajille. *Rovaniemen ammattikorkeakoulun julkaisusarja C nro 27*. 2011. Rovaniemi: RAMK.

Sepänmaa, Y. Vuodenaikojen estetiikka: talvi ja sen taide. Teoksessa: M. Huhmarniemi, T. Jokela & S. Vuorjoki (toim.) *Talven tuntemus. Puheenvuoroja talvesta ja talvitaiteesta. Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan julkaisuja D 9*. 2004. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Staffans, A. & Merikoski, T. (2011). Miten kestävä matkailualue tehdään? Käsikirja suunnitteluun ja rakentamiseen. Aalto-yliopiston julkaisusarja. Tiede+ teknologia, 13/2011. Haettu osoitteesta http://www.kulmat.fi/images/tiedostot/Artikkelit/matka_kasikirja_2011_web.pdf

Stöckell, A. Perspectives on Winter Art and Snow Building Planning Process. Participatory practices with local communities and tourists. Teoksessa: E. Härkönen, T. Jokela & A-J. Yliharju. (toim.) Snow Design from Lapland – Initiating Cooperation. 2014. Rovaniemi. Rovaniemen Painatuskeskus Oy.

LIITTEET

Liite 1. Tutkimuslupa

Tutkimuslupa-anomus

15.2.2019

Tutkimuksen nimi

Talvitaidetta Apukkaan - kuvataidekasvattajana matkailuelinkeinon kehittämistyössä.
Pro gradu -tutkielma, opinnäytetyö.

Tutkimuksen ohjaaja ja oppilaitos

Professori, TaT Timo Jokela, Lapin yliopisto, Taiteiden tiedekunta, Kuvataidekasvatus.

Ajankohta

Marraskuu 2018 - Toukokuu 2019

Tutkimuksesta

Pyydämme lupaa toteuttaa tutkimuksemme Rovaniemellä toimivassa Apukka Resort – matkailu yrityksessä.

Tarkastelen tutkimuksessani taidealan ja matkailualan välistä yhteistyötä. Tavoitteenani on tarkastella yhteistyöprosessia ja sen aikana tapahtuvaa ympäristötaiteellista suunnittelua toteutusta ja toimintaa, sekä toimintaympäristöä toimijoineen. Haluan selvittää taiteilija kuvataidekasvattajan näkökulmasta sitä, miten matkailuala näyttäytyy ympäristötaiteer toteutusympäristönä ja minkä kaltaisia mahdollisuuksia taide tuo matkailuelinkeinon kehittämistyössä. Tutkimus valottanee myös sitä, millaista asennoitumista, suunnittelua mallintamista ja vuoropuhelua ympäristötaidehanke matkailuympäristössä eri sidosryhmiltä vaatii Tutkimuksessa käsitellään matkailutoimijoiden ja taidealan välistä yhteistyötä yleisellä tasolla mutta tutkimuksen osana toteutettavan ympäristötaidehankkeen myötä yrityksen nimi ja sijainti sekä yleiset yrityksen toimintaan, matkailuelinkeinon ja ympäristöön liittyvät tiedot tulevat tutkimuksessa ilmi. Aineiston käsittelyä varten dokumentoin toimintaa sekä kirjallisesti, että kuvallisesti. Dokumentteja käytetään ainoastaan tutkimukseni tarkoituksiin, eikä sitä näytetä kenellekään muulle osapuolelle. Valmiissa tutkimuksessa ei mainita henkilöiden nimiä.

Tutkijan yhteystiedot

Eemil Koivu
eemilkoivu@gmail.com

p. 044 353 2543

Yrityksen tiedot

Apukka Resort Oy

Markus Kolari

markus.kolari@apukkaresort.fi

